

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ
Кафедра фінансів суб'єктів господарювання і страхування

ГАВЕНДА ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ
СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Спеціальність 8.03050801 – фінанси і кредит

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка гр. ФМм-51
Гавенда О. М.

Науковий керівник
к.е.н., доц. О. В. Кнейслер

Дипломну роботу допущено
до захисту
«__» _____ 2014 р.
В.о. завідувача кафедри
Дем'янишин В. Г. _____

ТЕРНОПІЛЬ - 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ.....	7
1.1. Сутність та класифікація фінансових потоків.....	7
1.2. Концептуальна модель управління фінансовими потоками страхової компанії.....	22
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності управління фінансовими потоками страхової компанії.....	40
Висновки до розділу 1.....	53
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ.....	55
2.1. Аналіз зовнішніх факторів формування фінансових потоків страхових компаній в Україні.....	55
2.2. Формування фінансових потоків вітчизняних страховиків у контексті впливу внутрішніх факторів.....	68
2.3. Оцінка ефективності управління фінансовими потоками страхових компаній.....	85
2.4. Стан охорони праці в страховика.....	93
Висновки до розділу 2.....	98
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ.....	99
3.1. Перспективи розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансовими потоками страховиків.....	99
3.2. Підвищення ефективності підсистеми контролінгу фінансових потоків страхової компанії.....	112
Висновки до розділу 3.....	127
ВИСНОВКИ.....	129
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	134
ДОДАТКИ	142

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

1.1. Сутність та класифікація фінансових потоків

Визначення теоретичних засад управління фінансовими потоками страхової компанії потребує наукового обґрунтування їх економічної сутності та класифікації. Тому дослідницьким завданням даного параграфу буде охарактеризувати основні підходи до ідентифікації змісту та типології фінансових потоків, визначення особливостей їх трактування у страховій справі.

З огляду на вище зазначене, вважаємо за доцільне детально зупинитися на розкритті економічної сутності терміну «фінансовий потік» та його класифікації.

Фінансові потоки є важливим поняттям сучасної економічної науки та практики. Однак, не зважаючи на поширеність його застосування у фінансовій практиці, в сучасній науковій літературі простежується незначна кількість досліджень, присвячених аналізу сутності та особливостей формування фінансових потоків, їх переміщенню та класифікації, проблемам їх комплексного управління та функціонування у фінансово-економічному просторі.

Вивченню мікро- та макроекономічних аспектів фінансових потоків на рівні окремих фінансових ринків та національної економіки приділяли увагу російські науковці – Ю. Плущевська, Л. Старикова, Л. Павлов, Ю. Любимцев, В. Маршак, Д. Білоусова, В. Сулова.

Так, Ю. Плущевська і Л. Старикова досліджували фінансові потоки в цілому, як поняття. Вони розглядали фінансові потоки на макрорівні в процесі кругообігу капіталу в межах окремих ринків. Під фінансовими потоками страхової компанії науковці розуміють «зміни фінансових активів та

зобов'язання секторів економіки за період здійснення фінансових операцій» [1, с.118].

«Фінансовий потік як «рух (переміщення) грошових ресурсів... з однієї економічної структури в іншу, а також між різними складовими однієї і тієї ж структури...в тих формах, у яких в тій або іншій формі здійснюється грошовий потік» – визначають Л. Павлов, Ю. Любимцев, В. Дудкин та В. Бочаров [2, с.56; 3, с.40; 4, с.102]. Така дефініція визначає, на нашу думку, загальні економічні орієнтири формування фінансових потоків, однак не характеризує його особливості на рівні окремого господарюючого суб'єкта.

Російські науковці Н.Н. Нікуліна та С.В. Березіна визначають фінансові потоки як «документально оформлені потоки грошових коштів та їх еквівалентів». Тобто вони розуміння фінансового потоку зводять до сукупного руху грошових активів та інших еквівалентних засобів платежу. При такому розумінні, наголошує О.В. Хавтур фінансових потоків зникає відмінність між грошовими та фінансовими ресурсами, що суперечить економічній природі останніх [5, с.8].

На думку відомого американського фінансиста-практика з Wall-Street Роберта Хігінса, фінансові потоки являють собою релевантні зміни обсягу фінансових ресурсів при їх переміщенні від одних економічних суб'єктів (із надлишком фінансових ресурсів) до інших (з дефіцитом) через фінансові ринки або фінансових посередників (рис.1.1) [6, с.312].

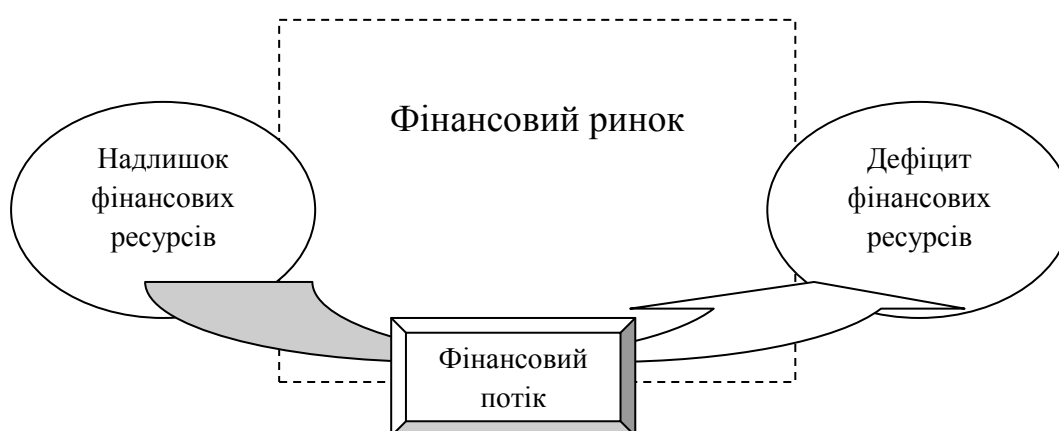

Рис. 1.1. Інтерпретація фінансового потоку як релевантної зміни фінансових ресурсів [6, с.313-314]

У даному підході фінансові ресурси розглядаються з позиції «працюючих» грошей, а також у контексті перерозподільних відносин через систему ринку фінансових послуг (складовою якого є ринок страхових послуг) і через систему фінансового посередництва, представниками якої є страхові компанії [6, с.313-314].

Розглядаючи зміст фінансового потоку через поняття капіталу, з точки зору відомих західних науковців К. Макконела і С. Брю, фінансові потоки мають вужче поняття, ніж рух або переміщення капіталу, оскільки під «капіталом» розуміють не тільки фінансові ресурси, а й створені ресурси, які використовують для виробництва товарів і послуг; товари, які люди безпосередньо не споживають; а також інвестиційні товари, засоби виробництва. Відповідно фінансовий потік вчені визначають як результуючу взаємодію окремих елементів функціонуючого капіталу, що виражається у грошовій формі. У цьому випадку взаємозв'язок між фінансовим та грошовими потоками і рухом капіталу схематично можна зобразити наступним чином (рис.1.2) [7, с.618-619].

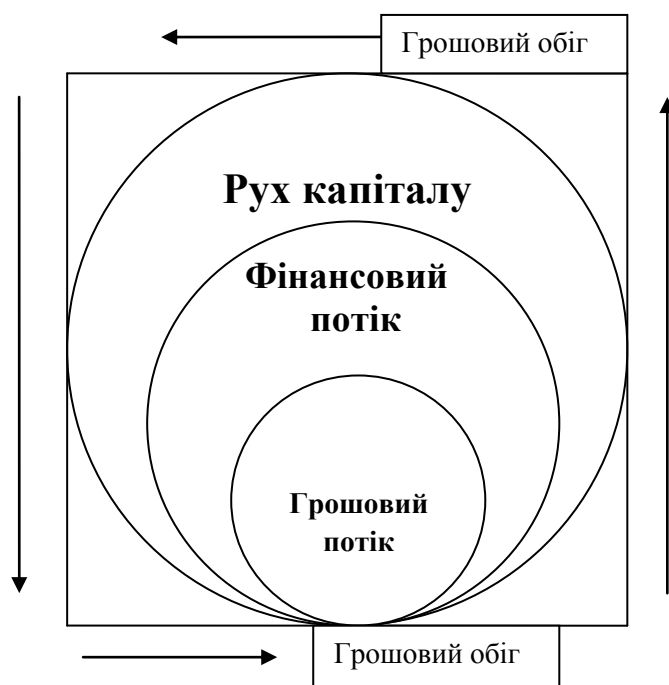

Рис. 1.2. Інтерпретація фінансового потоку як результуючої взаємодії окремих елементів функціонуючого капіталу [7, с.621]

Також заслуговують на увагу підходи зарубіжних економістів В.Бочарова, Ю. Брігхема, Л. Гапенскі і О. Бикова, які ототожнюють фінансовий та грошовий потоки. Ці підходи дещо обмежують розуміння фінансового потоку, якщо його розглядати через призму фінансового ринку. Однак, вони в повній мірі розкривають основні специфічні особливості функціонування грошового потоку на макрорівні.

Під фінансовим потоком підприємства В. Бочаров розуміє рух грошових коштів, який наближається до нуля, оскільки негативний результат від одного із видів господарської діяльності підприємства має компенсуватися позитивним від іншої. В протилежному випадку підприємство може стати банкрутом. Однак, дане визначення поняття «фінансовий потік» може бути застосовано в практичній діяльності підприємства лише в процесі стохастичної оцінки його фінансового стану, оскільки воно не враховує можливі його динамічні зміни в умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища [4, с.88].

Як чисті грошові кошти, які надходять до підприємства або витрачаються ним в процесі операційної діяльності, визначають фінансовий потік Є. Брігхем та Л. Гапенски. Тобто фінансовий потік розраховується шляхом збільшення чистого доходу від реалізації товарів, робіт, послуг на суму амортизаційних відрахувань. Однак, вчені не враховують результатів фінансової діяльності, які не пов'язані з доходом від операційної діяльності підприємства, а безпосередньо визначають його чистий прибуток [8, с.516-517].

Фінансові потоки – це елемент аналізу доходів та витрат підприємства, який має використовуватися як індикатор ліквідності та ефективності його інвестиційної або фінансової діяльності.

Коментуючи даний підхід зауважимо, що фінансовий потік не має безпосереднього зв'язку з доходами та витратами підприємства, оскільки він не враховує частини доходів (витрат), які не пов'язані з безпосереднім надходженням (витрачанням) грошових коштів, а це значно обмежує сам зміст

фінансового потоку як такого. Окрім того, інтерпретація чистого грошового потоку в якості фінансового, як одного з елементів аналізу доходів та витрат, стає неможливою через часову різницю в надходженні й витрачанні грошових ресурсів та віднесенні їх на фінансовий результат від господарської діяльності підприємства (прибуток, збиток).

До даної думки приєднуються Д. Ван Хорн та Д. Вахович, які розширюють розуміння фінансового потоку і трактують його наступним чином: фінансові потоки – це потоки готівкових коштів та власного оборотного капіталу, які мають безперервний характер [9, с.211]. Вчені зазначають, що чистий грошовий потік може утворюватися не лише за рахунок приросту чи скорочення власних обігових коштів, а й шляхом збільшення або зменшення таких видів активів та пасивів підприємства як:

- 1) дебіторська заборгованість;
- 2) кредиторська заборгованість (поточні зобов'язання);
- 3) інші активи;
- 4) інші пасиви.

Доречно навести визначення фінансового потоку, запропоноване науковцями Т. Гварліані та В. Балакіревою. Вони розглядають специфіку та природу фінансових потоків в процесі реалізації страхової діяльності на макро- та мікро рівні [10, с.118]. На рівні фінансового ринку фінансовий потік являє собою рух капіталу у формі інвестиційних ресурсів страхових компаній. На рівні окремої страхової компанії фінансовий потік, відповідно до погляду вчених, прирівнюється до вхідних та вихідних потоків від фінансової діяльності. До складу вхідних потоків належать:

- внески засновків при формуванні та поповненні статутного та резервного фондів;
- суми, що надійшли в погашення дебіторської заборгованості, яка була списана в минулі періоди на збитки;
- списана кредиторська заборгованість;
- відсотки до отримання;

- позареалізаційні доходи;
- доходи від іншої діяльності, що не заборонена законодавством та визначена у статуті страхової компанії.

До вихідних потоків належать відсотки та виплачені дивіденди, податкові платежі, погашення кредиторської заборгованості [10, с.121-122].

Критичний аналіз визначення поняття «фінансовий потік» доцільно доповнити підходами вітчизняних науковців, які займалися вивченням досліджуваної теми.

Вперше у вітчизняній науковій практиці комплексний науковий підхід до аналізу фінансових потоків, їхнього руху та управління ними був здійснений науковцем Г. Азаренковою. Узагальнивши теоретичні та методологічні умови використання та управління фінансовими потоками компанії, вона зробила декілька припущень [11, с.44]:

- розкриття змісту фінансового потоку пов'язане з визначенням поняття «фінансові ресурси», а сутність фінансового потоку, перш за все, полягає у русі та зміні обсягів фінансових ресурсів окремого суб'єкта господарювання;
- фінансові потоки існують на різних рівнях економічних відносин між різними суб'єктами господарювання;
- для розуміння сутності фінансового потоку необхідним є розгляд тлумачень поняття «грошовий потік».

На основі цього, науковець запропонувала наступне визначення терміну «фінансовий потік» – це цілеспрямований рух обсягу фінансових ресурсів певного суб'єкта господарювання, який здійснюється спільно з відповідними його грошовими (еквівалентні фінансові потоки) або негрошовими (безеквівалентні фінансові потоки) потоками, але обов'язково з урахуванням чинника часу, який впливає на ліквідність зазначених фінансових ресурсів. Фінансовий потік є безперервним у часі процесом, який доцільно розглядати у конкретно взятому інтервалі. Зокрема, із закінченням цього інтервалу він не зникає, а переходить з однієї категорії в іншу, змінює напрямок руху [12, с.8].

На нашу думку, слухним є твердження Г. Азаренкової про те, що фінансовий потік не можна ототожнювати з грошовим. Перш за все, ця відмінність впливає з наведеного вище визначення і полягає в тому, що грошовий потік може бути виражений лише в еквівалентній, тобто, грошовій або товарній формі, у той час, як фінансові потоки бувають ще й у безеквівалентній формі, тобто у формі дотацій, субсидій, а також під час взаємних розрахунків у формі векселів у бюджетній сфері. Проте основні функції фінансового потоку (його економічну сутність), на думку вченої, потрібно розглядати у взаємозв'язку з основними характеристиками грошових потоків [11, с.56].

Досить часто в економічній літературі зустрічається ототожнення терміну «грошовий обіг» з терміном «фінансовий потік».

Так, відомий український учений О. Кононенко розглядав грошовий обіг як безперервний рух грошей у сфері обігу та засобу платежу. Грошовий обіг здійснюється в межах грошової системи країни й обслуговує обіг всього суспільного сукупного продукту та відтворення робочої сили [13, с.44-45].

У своєму фінансовому словнику вчені А. Загородній та Г. Вознюк під фінансовим потоком розуміють суму всіх грошових надходжень і виплат підприємства або компанії за певний період [14, с.341]. На їх думку, «фінансовий потік» – це грошова маса, яка циркулює протягом певного періоду часу. З урахуванням запропонованих визначень природу фінансового потоку уявно можна порівняти з відомою схемою кругообігу води в природі, у той час як фінансовий потік – це те, що циркулює всередині цього кругообігу і має певну спрямованість. Вчені досить широко тлумачать зміст фінансових потоків на рівні національного ринку та глобальної економіки. Вони вважають, що на макрорівні фінансові потоки трансформуються у міжнародні потоки капіталу, які за джерелами походження поділяються на державні (офіційні) й недержавні (приватні). Під державним капіталом потрібно розуміти засоби з державного бюджету, які спрямовуються за кордон або приймаються із-за кордону за рішенням керівництва країни у вигляді кредитів,

грантів, позик, міжнародної технічної допомоги тощо. Під недержавним капіталом розглядаються засоби приватних компаній чи організацій, які теж спрямовуються за кордон або приймаються із-за кордону за рішенням їх керівних органів у вигляді інвестицій, банківського та торгового кредитування.

Доречно розглянути визначення фінансового потоку, що пропонуються відомим фінансистом І.Бланком. Він розглядає фінансовий потік як сукупність надходжень та видатків фінансових ресурсів від господарської діяльності підприємства. При цьому вчений зазначає, що на рух фінансових ресурсів підприємства впливають такі фактори, як час, ризик та ліквідність [15, с.245]. На думку І. Бланка сутність фінансових потоків пропонується визначати через зміну обсягу фінансових ресурсів, які представлені як сукупність усіх високоліквідних наявних активів, при цьому аналітичну оцінку структури фінансових ресурсів здійснено в розрізі готової продукції, дебіторської заборгованості, поточних фінансових інвестицій та грошових коштів [16, с.146]. На наш погляд, ліквідність активів та фінансових ресурсів дійсно є їх визначальною характеристикою, але в методичному плані аналіз фінансових ресурсів як частини оборотних активів, що обслуговує лише сферу обігу, є досить однобічним поглядом.

Заслуговує уваги думка О. Терещенка, який розглядає фінансові потоки як внутрішнє джерело фінансової стабілізації підприємства через збільшення його вхідних та зменшення вихідних потоків фінансових ресурсів, які спрямовуються на зростання платоспроможності [17, с.325]. Окрім того, фінансовий потік, а саме чистий приріст фінансових ресурсів від усіх видів діяльності як критерій внутрішнього потенціалу фінансування підприємства є основою для оцінки його фінансового стану та кредитоспроможності. На нашу думку, запропоноване О. Терещенком визначення поняття «фінансовий потік» не є комплексним, оскільки в ньому не знайшли відображення такі фінансові поняття як: прибутковість, рентабельність, ділова активність тощо – результати ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства.

Дану думку підтримує А. Супрун, який трактує фінансовий потік як масу фінансових ресурсів, яка надходить або вибуває з обігу у формі грошових (готівка, безготівкові розрахунки) та негрошових витрат (амортизація, відчуження активів, тощо). На погляд вченого, різниця між вхідними та вихідними фінансовими потоками компанії визначається як прибуток. Але, як відомо, збіг чистого грошового потоку та прибутку можливий лише при використанні касового методу визначення cash-flow [18, с.104].

Науковець О. Майборода розглядає три підходи до визначення сутності та типології «фінансових потоків», які характеризуються ознаками, що представлені в табл. 1.1 [19, с.15-16].

Таблиця 1.1

Характеристика підходів до визначення сутності та типологізації фінансових потоків [19, с.15]

Різновид підходу			
	Перший	Другий	третій
Ознака	Фінансовий потік дорівнює грошовому потоку	Фінансовий потік існує тільки на макрорівні	Фінансовий потік існує на мікрорівні
Переваги	- розглядається на рівні підприємств; - враховується динамічна сутність потоків	- розглядається як макро економічний механізм; - враховуються відносини, пов'язані з обігом фінансових ресурсів	- розглядається на рівні підприємств; - охоплюються всі фінансові ресурси (не тільки грошові)
Недоліки	- окрім грошей не охоплюють рух інших фінансових ресурсів; - не враховуються відносини, які виникають при здійсненні руху фінансових ресурсів	- сфера існування звужується до перерозподільної стадії; - визначаються лише макроекономічні властивості	- не враховуються відносини, які виникають при здійсненні руху; - обов'язковість супроводження товарним потоком

На підставі проведених досліджень сутності фінансових потоків підприємства та супутніх понять «фінанси», «потік» та «фінансові ресурси»,

термін «фінансові потоки підприємства» Майборода О. пропонує викласти у такій редакції: фінансові потоки підприємства – це цілеспрямований рух фінансових ресурсів у процесі здійснення господарських операцій, внаслідок якого виникають економічні відносини. В рамках дослідження природи походження терміна «фінансові потоки» вчений доводить, що цим потокам притаманні економічні відносини, оскільки грошові відносини звужують роль фінансів до формування і розподілу грошових фондів і накопичень. Відокремленість фінансового потоку від понять «фінанси» та «фінансові ресурси» полягає в динамічних ознаках пересування фінансових ресурсів підприємства в процесі здійснення окремої господарської операції [19, с.15].

Відповідно до підходу вченого, за напрямком руху фінансові потоки можна поділити на дві групи: вхідні та вихідні. До першої входять фінансові потоки, що виникають внаслідок поповнення фінансових ресурсів, до другої – внаслідок їх зменшення. Залежно від сфери обігу науковець фінансові потоки поділяє на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фінансові потоки існують у рамках підприємства, тобто між структурними підрозділами, всередині промислово-фінансових груп, концерну тощо. Зовнішні ж виходять за рамки підприємства і стосуються інших суб'єктів господарської діяльності. За періодичністю фінансові потоки вчений ділить на три групи. До першої належать фінансові потоки, що носять одноразовий (випадковий) характер. До постійних фінансових потоків з невизначеним часом здійснення належить систематичний рух фінансових ресурсів, не лімітований строком виконання. Якщо рух фінансових ресурсів виконується у визначений чинним законодавством або угодою час, ці фінансові потоки належать до постійних потоків з визначеним періодом часу. Залежно від форми фінансових ресурсів фінансові потоки поділяються на грошові, товарні і негрошові [19, с.16].

Важливими для розуміння сутності та класифікації фінансових потоків страхової компанії є результати дослідження О. Хавтур. Науковець визначає зміст та типологію фінансових потоків через поняття фінансових ресурсів [5, с.12]. Створення та використання фінансових ресурсів, що передбачає

одночасно їх рух, забезпечує функціонування фінансових потоків. А від так, визначення фінансових потоків як руху фінансових ресурсів в контексті їх використання за певними напрямками, на погляд вченої, не розкриває повністю їх економічний зміст. На думку вченої, функціонування фінансових потоків має базуватися на системі вхідних та вихідних грошових потоків, які визначають джерела формування та напрямки використання фінансових ресурсів. О.Хавтур визначає фінансові потоки як упорядкований рух фінансових ресурсів за певний період, який спрямований на досягнення ефективного господарювання [5, с.13].

Отже, розглянувши різні наукові підходи до визначення змісту поняття «фінансовий потік», можна обґрунтувати його загальні морфологічні ознаки (табл. 1.2).

Як свідчить критичний аналіз наукових джерел, зміст фінансового потоку різними науковцями розкривається у трьох основних підходах:

- 1) фінансовий потік за поняттям та властивостями прирівнюється до грошового потоку;
- 2) фінансовий потік являє собою переміщення фінансових ресурсів у грошовій та негрошовій формах;
- 3) фінансовий потік являє собою результат здійснення господарських операцій, що виражається у формуванні зміни прибутку / збитку.

На наш погляд, грошові кошти та фінансові ресурси не є тотожними поняттями, оскільки фінансові ресурси включають в себе грошові активи. Вони втілюють всі фінансові відносини компаній з приводу формування джерел фінансових потоків та їх оптимального розміщення в активах. Тому глибина змісту поняття «фінансовий потік» значно розширюється за умови використання другого підходу.

Тому, існуючі визначення фінансового потоку як зміни обсягу фінансових ресурсів доцільно доповнити наступними сутнісними характеристиками:

Таблиця 1.2

Сутнісні морфологічні характеристики поняття «фінансовий потік»

Критерій	Предмет	Характеристика
Рух	фінансових ресурсів	в аспекті управління довгостроковими зобов'язаннями та фінансовими ресурсами.
		який прагне до нуля, оскільки негативний результат від одного із видів господарської діяльності підприємства має компенсуватися позитивним від іншої.
Сума	надлишку (недостачі)	фінансових ресурсів, отриманих у результаті зіставлення надходжень і відрахувань коштів та негрошових засобів (активів) у процесі операційної (інвестиційної, фінансової) діяльності.
		який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов'язаних і не пов'язаних із господарською діяльністю.
	надходжень і виплат	фінансових ресурсів підприємства, які пов'язані з такими чинниками, як час, ризик та ліквідність. грошових коштів підприємства. грошових ресурсів та їх еквівалентів.
Потік	готівки та безготівкових засобів	який має безперервний характер.
	готівкових коштів, який є індикатором	гнучкості підприємства та засобом взаємоузгодження його потенційних фінансових потреб з фінансовими можливостями. кредитоспроможності та платоспроможності підприємства
	грошових та негрошових надходжень	які представлені, насамперед, виручкою від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та отриманими кредитними ресурсами.
Елемент	аналізу доходів та витрат	який є індикатором ліквідності та ефективності інвестиційної та фінансової діяльності підприємства
Джерело	внутрішнє	фінансової стабілізації через збільшення вхідних та зменшення вихідних фінансових потоків, які спрямовуються на зростання платоспроможності підприємства.
	базове	для погашення позик та способ оцінки кредитоспроможності підприємства.

- часові рамки та періодичність;
- вид діяльності;
- функціональне призначення.

Відповідно, базуючись на проведеному дослідженні, можемо запропонувати наступне визначення фінансового потоку:

Фінансовий потік – це сформована за певний проміжок часу зміна обсягу фінансових ресурсів від усіх видів діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна, інша), яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу.

Наведене визначення може бути використане для характеристики фінансового потоку як на макро-, так і на мікрорівні.

На основі проведеного дослідження теоретичних підходів до типології фінансових потоків можна узагальнити наступні класифікаційні ознаки фінансових потоків, що використовуються рядом вчених-економістів (табл. 1.3).

Наведені критерії класифікації фінансових потоків розкривають не всі особливості їх формування та функціонування, тому вважаємо за доцільне запропонувати додаткові критерії класифікації, які характерні для страхового бізнесу (рис. 1.3).

При цьому під вільним фінансовим потоком страхової компанії будемо розуміти, перш за все, грошовий позитивний потік, який може бути спрямований, після здійснення всіх операційних витрат та здійснення необхідних інвестицій, на виплату доходів власникам та кредиторам страхової компанії. На відміну від цього, вільний фінансовий потік для власників враховує чистий відтік коштів кредиторам. Найбільший за обсягом є вільний фінансовий потік для страхувальників. Внаслідок пріоритетності виконання своїх зобов'язань перед саме цією групою акціонерів, а також необхідності їх виконання саме в грошовій формі, такий фінансовий потік є грошовим та дорівнює величині надходжень страхової компанії від операційної та інвестиційної діяльності.

Таблиця 1.3

Основні критерії класифікації фінансових потоків

Критерій	Види	Автор, джерело
В залежності від сфери обігу	- внутрішні; - зовнішні.	О.В. Майборода, [19, с.16-17]
За рівнем ліквідності	- умовні (частково ліквідні); - безумовні (повністю ліквідні).	В.В. Галасюк, [20, с.19]
За формою фінансових ресурсів	- грошові; - товарні; - інші.	А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, [14, с.341-342]
За спрямуванням	- вхідні; - вихідні.	О.О. Терещенко, [17, с.325-326]
За територіальною ознакою	- міжнародні; - національні; - регіональні; - галузеві; - корпоративні; - на рівні підприємства.	Г.М. Азаренкова, [11, с.56-57]
За складом руху фінансових ресурсів	- рух товарно-матеріальних цінностей; - зміна дебіторської та кредиторської заборгованості; - рух грошових коштів та їх еквівалентів; - рух інвестиційних ресурсів	І.О. Бланк, [15, с.245-246]
За періодичністю	- одноразові (випадкові); - постійні з невизначеним часом; - постійні з визначеним часом.	О.В. Майборода, [19, с.17]

Таким чином, в результаті аналізу тенденцій в дослідженні фінансових потоків можна зробити наступні висновки:

Сьогодні в науковій літературі сформувалися три основні підходи до визначення сутності фінансового потоку:

по-перше, фінансовий потік за поняттям та властивостями визначається як еквівалент грошового потоку;

по-друге, фінансовий потік характеризується як переміщення фінансових ресурсів у грошовій та негрошовій формах;

по-третє, фінансовий потік являє собою результат здійснення господарських операцій, що виражається у формуванні зміни прибутку/збитку.

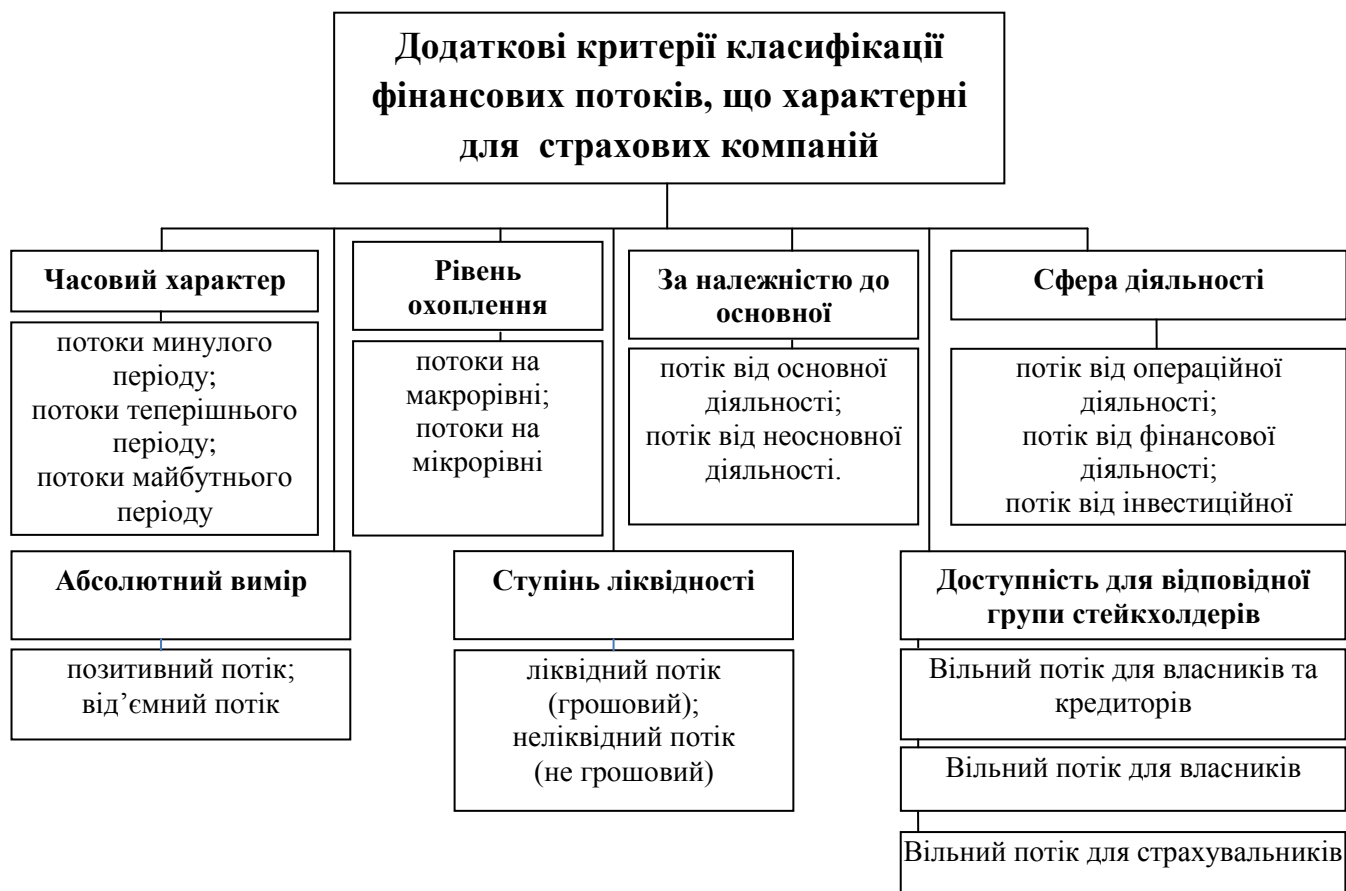

Рис. 1.3. Додаткові класифікаційні ознаки фінансових потоків, що характерні для страхових компаній

Існуючі визначення фінансового потоку як зміни обсягу фінансових ресурсів доповнено такими сутнісними характеристиками як часові рамки та періодичність, вид діяльності, функціональне призначення.

Узагальнивши викладене, автором пропонується визначати фінансовий потік як сформовану за певний проміжок часу зміну обсягу фінансових ресурсів у грошовій та не грошовій формах від операційної (страхової), фінансової та інвестиційної видів діяльності, яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу страхової компанії.

1.2. Концептуальна модель управління фінансовими потоками страхової компанії

Одним з напрямів управління фінансами страхової компанії є управління її фінансовими потоками. Повна оцінка фінансового стану страхової компанії неможлива без аналізу його фінансових потоків. Дослідження особливостей управління фінансовими потоками страхової компанії в страховому бізнесі базується на концептуальних засадах організації фінансового менеджменту страхової компанії. Фінансові потоки страхової компанії виступають важливим об'єктом її фінансового управління. Відповідно, правильний вибір тактики та стратегії управління ними є значним внутрішнім фактором фінансової стійкості та стабільності. Виходячи з цього потрібно правильно визначитися з концептуальними засадами формування раціональної моделі механізму управління фінансовими потоками страхової компанії.

Метою дослідження специфіки управління фінансовими потоками в страховому бізнесі є узагальнення уявлення про модель формування, розподілу та функціонування фінансових ресурсів. Для цього проведемо теоретичний аналіз наукових поглядів стосовно управління фінансовими потоками страхових компаній.

Перш ніж розглянути засади механізму управління фінансовими потоками страхової компанії, потрібно визначити особливості їх формування, зумовлені метою і завданнями страхової діяльності.

Як зазначають науковці Л. Горбач та О. Кавун, економічна категорія страхування становить систему економічних відносин, яка вміщує сукупність форм та методів формування цільових фондів грошових коштів і їх використання на відшкодування збитків при різних непередбачених явищах, а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій у їхньому житті. Слід відмітити, що подібно до підприємств галузей нематеріального виробництва у страхових компаній у процесі кругообігу фінансових ресурсів відсутня стадія виробництва, а фінансові ресурси протягом всього кругообігу

виступають лише у грошовій формі. При цьому головною особливістю діяльності страхової компанії є те, що на відміну від сфери виробництва, де товаровиробник спочатку здійснює витрати на випуск продукції, а потім уже компенсує її за рахунок обсягу зібраних страхових платежів, страхова компанія спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами [21, с.144].

Тобто, якщо фінансові ресурси промислових і торговельних підприємств послідовно приймають грошову і товарну форму, то фінансові ресурси страхової організації завжди мають лише грошову форму. У загальному вигляді фінансовий механізм страхування науковці пропонують представляти у наступному вигляді: страхові внески – страховий фонд – страхові виплати [21, с.147].

В свою чергу, доповнюючи вище зазначену думку, вчені О. Вовчак, А. Кузнецова та І. Михасюк зазначають, що страховик формує і використовує кошти страхового фонду, покриваючи збиток страхувальника і фінансуючи власні витрати на ведення страхової справи [22, с.85-86]. Формування фінансових ресурсів у страхових організаціях відбувається під час створення статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансових коштів в основний та оборотний капітал, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. При цьому основними джерелами формування фінансових ресурсів страхових компаній є власні та залучені кошти [22, с.85-86].

Двоїстий характер діяльності страхової компанії, що полягає як у проведенні власне страхування, так і у виконанні ним ролі активного інвестора, зумовлює специфіку формування його внутрішніх фінансових ресурсів за рахунок трьох основних видів доходів:

- доходи від страхової діяльності, тобто всі надходження на користь страховика, пов'язані з проведенням страхування і перестраховування;
- доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів (як власних, так і коштів страхових резервів):
- інші доходи, тобто ті, які не належать ні до страхових, ні до інвестиційних доходів, але часом з'являються у страхової компанії у процесі його звичайної господарської діяльності [22, с.87].

Важливим напрямом діяльності страхової компанії є вплив за допомогою механізму управління фінансовими потоками на раціональне використання ресурсів. Структура механізму досить складна, в неї входять різні елементи, що відповідають різноманітним відносинам (страховим, перестраховим, інвестиційним та фінансовим) і охоплюють усі сфери діяльності страхової компанії. Складовими механізму управління фінансовими потоками є: планування і регулювання, прогнозування, контроль, аудит та контролінг. При цьому враховуються: вимоги до фінансових показників платоспроможності, нормативи до розміщення страхових резервів та здійснення перестраховування, ліміти для філій щодо розміру виплат страхових відшкодувань.

Західний економіст Дж. К. Ван Хорн, розкриваючи зміст процесу управління фінансовими потоками компанії, відмічає важливість внутрішніх джерел формування фінансових ресурсів, що зумовлює необхідність використання в процесі стратегічного управління науково обґрунтованих підходів до прогнозування розміру надходжень платежів [23, с.102]. Даний прогноз, згідно погляду вченого, можна скласти за умови детального попереднього дослідження ринку страхових послуг, вивчення попиту на той або інший вид страхових продуктів та виявлення усіх факторів, що впливають на їхнє просування. На основі зібраної інформації за ряд звітних періодів можна спланувати майбутній «портфель платежів» як за видами страхових продуктів, так і за каналами продажу.

Планування надходжень від страхової діяльності, на думку науковця, є досить важливим моментом у процесі управління фінансовими ресурсами страхових компаній і розробляти даний бюджет необхідно, виходячи з можливостей конкретної страхової компанії. Разом з тим, при формуванні фінансових ресурсів потрібно враховувати той факт, що між розміром отриманих страховою компанією страхових платежів та рівнем її фінансової стійкості не завжди існує прямий зв'язок.

При визначенні стратегії формування внутрішніх фінансових ресурсів страхової компанії потрібно також враховувати можливість повернення від перестраховиків коштів переданих у перестраховування ризиків. Дане джерело формування фінансових ресурсів страхової компанії включає відшкодування перестраховиком частки страхових виплат по ризиках, переданих йому в перестраховування. У договорі, підписаному з перестраховиком, обумовлюються процентні співвідношення зобов'язань кожної зі сторін за договором перестраховування і, відповідно, розмір відшкодувань у випадку настання ризику. Величина даного показника є «похідною» від величини страхових виплат за період. Разом з тим, потрібно враховувати витрати, які пов'язані з передачею ризиків у перестраховування. Ці витрати включають страхові премії, що припадають на частку ризику, переданого в перестраховування цесіонарію, і прямо залежать від страхового портфеля страхової компанії і укладених договорів з перестраховиком.

Як бачимо, зміст поняття «управління» дозволяє досліджувати не тільки економічні, але й технологічні, і соціальні процеси для досягнення визначених цілей. Тому, проведемо адаптацію досягнень наукової думки до механізму управління фінансовими потоками у страхуванні.

Науковці Т.Гварліані та В. Балакірева у своєму дослідженні визначають об'єкт та предмет управління фінансовими потоками страхової компанії. Об'єктом управління фінансовими потоками у страховому бізнесі, на думку вчених, є спрямована пізнавальна та інша діяльність; система фінансово-економічних відносин, що виникають в процесі руху фінансових ресурсів,

фондів, фінансових інструментів. Предметом управління фінансовими потоками страхової компанії є зафіксовані в досвіді і включені в процес практичної діяльності сторони, властивості і відношення об'єктів, досліджувані з певною метою в даних умовах і обставинах [10, с.76].

Таким чином, в якості предмета управління науковці розглядають фінансові потоки у страхуванні, які можуть функціонувати на різних рівнях, що носять взаємообумовлений характер:

- на міждержавному рівні;
- на державному рівні;
- на регіональному рівні;
- на рівні господарської одиниці;
- всередині господарської одиниці [10, с.76].

Функції управління вчені характеризують як особливі види діяльності, що виражають напрямки або стадії здійснення цілеспрямованого впливу на економічні (фінансові) процеси у фінансовому менеджменті страхової компанії. До основних функцій управління фінансовими потоками страхової компанії вони відносять: планування та організацію; облік, координацію і стимулювання; аналіз, процедури регулювання і контролю [10, с.77].

Модель механізму управління фінансовими потоками страхової компанії, запропонована вченими, включає дві складові: зовнішні і внутрішні взаємопов'язані потоки. Рушійними силами є цілі. Вони залежать від рівня управління, тому різні, і між ними необхідна збалансованість, яка досягається в процесі управління (рис.1.4).

Рис. 1.4. Модель управління фінансовими потоками страхової компанії [10, с.78]

Відповідно до запропонованої моделі, структура управління фінансовим потоком може бути мало ступінчастою або багатоступінчастою, а також відноситися до одного з трьох основних типів організаційних структур – лінійної, функціональної чи лінійно-функціональної (штабної). При цьому особливості об'єкта управління фінансовими потоками страхової компанії багато в чому визначають створення відповідних систем управління. Структура управління фінансовими потоками в страховому бізнесі, на думку науковців, повинна відповідати організаційній структурі, встановленій в конкретній страховій компанії [10, с.82].

Вітчизняний дослідник О. Гаманкова, розглядаючи систему управління фінансовими потоками страхової компанії, акцентує увагу на механізмах створення і використання страхових резервів. Джерелом формування яких є надходження страхових премій. Страхові резерви призначені для забезпечення майбутніх виплат страхових сум та страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховування). З точки зору вченої, економічний інтерес являють страхові резерви із ризикових видів страхування – технічні резерви (резерви незароблених премій, резерви збитків) [24, с.224]. Вона зазначає, що акумульовані у страхові (технічні) резерви премії тимчасово в період дії договору перебувають у розпорядженні страхової компанії, оскільки є коштами страхувальників і при настанні страхових подій повинні їм повертатися у вигляді страхових виплат. Тому, розмір страхових резервів повинен бути адекватним узятим страховим зобов'язанням. Відповідно, в основу формування фонду страхових резервів покладено ймовірність збитку, яка розраховується за допомогою статистичних даних та теорії ймовірностей. Законом України «Про страхування» визначено єдиний метод розрахунку резерву незароблених премій [25]. Порядок формування та використання коштів інших технічних резервів встановлюється та регламентується уповноваженим страховим органом. Проте, при розподілі фонду страхових (технічних) резервів враховується фактичний збиток, завданий страхувальникам за визначений період часу при настанні страхових подій. Як

правило, фактичний збиток може відхилитися від розрахункового (очікуваного) збитку як в часі, так і в площині. Можлива невідповідність обсягу сформованих страхових резервів і потреб у страхових виплатах зумовлює ризиковий характер руху фінансових ресурсів страхових компаній) [24, с.232].

З точки зору вітчизняного науковця О. Хавтур, специфіка управління фінансовими потоками страхової компанії впливає із відносин розподілу і перерозподілу, об'єктом яких в компанії є залучені кошти у вигляді надходжень страхових премій [5].

Вчена вважає, що об'єкти розподілу є водночас джерелом формування фінансових ресурсів. Так, сума страхових премій (внесків, платежів) трансформується у валовий дохід від страхової діяльності. В процесі подальшого перерозподілу страхових надходжень формуються страхові резерви. Об'єктом розподільчих відносин виступають і власні кошти, які зосереджуються у страхової компанії у формі фондів, резервів, залишку прибутку та використовуються для забезпечення його діяльності. Інверсія страхового циклу дає можливість страховій компанії протягом дії договору страхування розпоряджатися тимчасово вільними коштами фінансових ресурсів, беручи участь в інвестиційному процесі. Відповідно, фінансові ресурси страхових компаній характеризуються особливою структурою джерел їх мобілізації та можливістю використання в якості інвестиційних ресурсів [5].

Формуючи модель руху фінансових ресурсів страхових компаній, О. Хавтур та Н. Добош виділяють декілька відносно самостійних фінансових потоків [5; 26]:

- формування фонду страхових резервів за рахунок страхових премій (внесків, платежів) та розподіл цього фонду між страхувальниками у вигляді страхових виплат;
- рух коштів у вигляді перестраховальної премії від прямого страховика до перестраховика, від перестраховика до страховика – у формі комісійної

винагороди (тантьєми) та фінансування частки збитку за страховими випадками;

- використання власних фінансових ресурсів як джерела фінансування збитків і поповнення їх за рахунок прибутку та інших надходжень;

- рух коштів, який пов'язаний із мобілізацією фінансових ресурсів у формі кредитів і кредиторської заборгованості (стійких пасивів) та використанням їх для поповнення обігових коштів в контексті проведення господарської діяльності;

- інвестування тимчасово вільних коштів (власних фінансових ресурсів, страхових резервів, стійких пасивів) та одержання інвестиційного доходу;

- рух коштів, який пов'язаний із виконанням фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами ринку.

Російський дослідник О. Архипов пропонує при формуванні механізму управління фінансовими потоками компанії використовувати основні правила їх функціонування, що базується ряді принципів [27, с.162-163]:

По-перше, принцип інформативної вірогідності. Управління фінансовими потоками страхової компанії страхової організації має бути забезпечене необхідною інформаційною базою, яка ґрунтується на фінансовій звітності, на єдиних методичних підходах до бухгалтерського та управлінського обліку. Забезпечення принципу інформативної достовірності пов'язано зі складними обчисленнями, які вимагають уніфікації різних методичних підходів.

По-друге, принцип забезпечення збалансованості. Управління фінансовими потоками страхової компанії в страховій, інвестиційній, фінансовій діяльності повинно бути підпорядковане єдиним цілям і завданням, забезпечуючи збалансованість грошових потоків за видами, обсягами, тимчасовими інтервалами та іншими характеристиками. Реалізація цього принципу пов'язана з оптимізацією фінансових потоків страхової компанії в процесі управління ними.

По-третє, принцип забезпечення ефективності. Фінансові потоки в страховому бізнесі характеризуються нерівномірністю надходження та витрачання грошових коштів в розрізі окремих часових інтервалів, що призводить до формування тимчасово вільних грошових активів страхової компанії, які мають характер непродуктивних активів, втрачаючи вартість у часі і від інфляції. Реалізація принципу ефективності передбачає забезпечення оптимального їх використання шляхом здійснення обґрунтованих управлінських рішень, прийнятих фінансовими менеджерами.

По-четверте, принцип забезпечення ліквідності. Нерівномірність надходження фінансових потоків може викликати тимчасовий дефіцит грошових коштів страхової компанії, який позначається негативно на платоспроможності. Тому необхідно мати достатній рівень їхньої ліквідності в аналізованому періоді. Синхронізація позитивного і негативного фінансових потоків в розрізі тимчасового інтервалу – основа реалізації цього принципу.

Разом із тим, враховуючи специфіку управління фінансовими потоками на рівні страхової компанії, з нашої точки зору до принципів такого керуючого впливу необхідно віднести наступні:

- принцип інтеграції із загальною системою управління страхової компанії, який передбачає глибоку інформаційну, організаційну, аналітичну та регуляторну координацію між основними підсистемами страхового менеджменту, спрямованість їх узгоджено функціонування на досягнення загальної мети страхового бізнесу;

- принцип задоволеності інтересів стейкхолдерів, який передбачає необхідність оптимізації в прийнятті управлінських рішень з позиції не тільки інтересів власників, а й, враховуючи високу значимість страхового бізнесу у підтриманні соціально-економічної безпеки країни, їх відповідну узгодженість із боку усіх стейкхолдерів, та страхувальників, зокрема. Такій підхід передбачає підтримання менеджментом страхової компанії сучасних орієнтирів якісного корпоративного управління, спрямованого на соціальну відповідальність;

- принцип спрямованості на види діяльності, в якості фундаментальних елементів управління фінансовими потоками ставить їх сфери формування – інвестиційну, операційну (страхову), або фінансову діяльність. Такий поділ потоків дозволяє відобразити основні особливості динамічного процесу формування та розподілу фінансових ресурсів страхової компанії.

Механізм управління фінансовими потоками страхової компанії в страховому бізнесі підпорядковується впливу ряду внутрішніх та зовнішніх факторів. Дослідженнями особливостей впливу ряду факторів на формування фінансового потоку страхової компанії займалася Н.М. Нікуліна, С.В. Березіна [28, с.357; 29, с.303] (рис. 1.5).

Серед зовнішніх факторів, що впливають на формування фінансових потоків у страховому бізнесі, вчена виокремлює наступні:

1. Кон'юнктура ринку страхових послуг. Зміни в кон'юнктурі страхового ринку визначають зміни позитивного фінансового потоку, тобто обсягу надходжень грошових коштів від реалізації страхових послуг. Підвищення кон'юнктури на страховому ринку сприяє зростанню обсягу позитивного фінансового потоку від операційної діяльності. Зниження викликає нестачу фінансових ресурсів при веденні страхового бізнесу.

2. Кон'юнктура фондового ринку визначає можливість раціонального і ефективного використання фінансових ресурсів страхової компанії. Впливає на формування величини капіталу, що генеруються інвестиційним портфелем, у формі одержуваних дивідендів та відсотків.

3. Система оподаткування для страхових організацій. Податкові платежі входять до складу від'ємного фінансового потоку страхової компанії, податковий календар визначає характер потоку в часі.

4. Система проведення розрахункових операцій впливає на формування фінансових потоків у часі (наприклад, розрахунки готівкою прискорюють фінансові потоки, розрахунки платіжними документами їх сповільнюють).

5. Інституційне середовище страхового бізнесу визначає фінансову архітектуру страхової компанії, структуру корпоративної власності, ступінь

захисту інтересів міноритарних інвесторів, формує модель регулювання та пруденційного контролю страхових компаній з боку держави. З іншого боку, від якості інституційного середовища залежить ефективність фондового ринку, його капіталізація та ліквідність, привабливість з точки зору стратегічних і консервативних інвесторів.

Рис. 1.5. Фактори формування фінансових потоків страхової компанії

[28, с.357; 29, с.303]

До внутрішніх факторів, що впливають на формування фінансових потоків у страховому бізнесі, Н.М. Нікуліна пропонує відносити:

- життєвий цикл страхового бізнесу, який передбачає формування різних обсягів та видів фінансових потоків (за джерелами формування позитивного потоку та напрямів використання від'ємного потоку);

- тривалість операційного циклу. Короткий операційний цикл передбачає більше число оборотів фінансових ресурсів, підвищення інтенсивності як позитивного, так і від'ємного фінансових потоків у страховій компанії;

- сезонність надання окремих видів страхових послуг. Цей фактор впливає на формування фінансових потоків у страховому бізнесі в часі, і його треба враховувати в процесі управління ефективністю використання вільних фінансових ресурсів страхової компанії;

- тарифна політика – ціноутворення, дотримання принципів її побудови впливає на обсяг позитивного фінансового потоку (у вигляді суми зібраних страхових внесків за операціями страхування, співстрахування, перестраховування) і обсяг негативного фінансового потоку (у вигляді суми страхових виплат по операціях страхування, співстрахування, перестраховування);

- андеррайтингова політика в страховому бізнесі є істотним фактором, що впливає на обсяг позитивного та від'ємного фінансового потоку, тому що від співвідношення та ступеня обґрунтованості «ризик-дохідності» змінюється їх співвідношення позитивного та від'ємного фінансового потоку;

- менталітет власників і фінансових менеджерів страхової організації.

Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів використовується в процесі оптимізації фінансових потоків страхової організації як забезпечення збалансованості фінансових ресурсів.

Таким чином, ґрунтуючись на основі положень теоретичних розробок щодо особливостей управління фінансовими потоками страхової компанії, які знайшли відображення в працях представників різних наукових напрямків і шкіл, вважаємо, що даний процес доцільно розглядати з позицій системного підходу. Використання системного підходу передбачає:

- доцільність формування фінансових ресурсів страхової компанії, виходячи із цілої низки чинників, що впливають на їх кількісний і якісний стан. Ці фінансові ресурси, в свою чергу, визначають рівень фінансової

стійкості та платоспроможності страхової організації в конкретному періоді (величина статутного капіталу страхової компанії; обсяг страхових резервів з метою гарантії страхових виплат; склад страхового портфеля страхової компанії; система перестраховання страхових ризиків; масштаби та ризикованість діяльності конкретної страхової компанії; конкуренція на страховому ринку);

- використання інверсії страхового циклу та розподілу ризику в часі, що дає змогу акумулювати значні обсяги фінансових ресурсів у формі страхових фондів;

- використання системи форм, методів і засобів управління фінансовими ресурсами страхової компанії та їх своєчасну адаптацію до потреб страхових компаній і сучасних досягнень фінансової науки;

- оцінку ефективності альтернативних фінансових рішень щодо стратегії і тактики формування фінансових ресурсів страхової компанії з позицій раціоналізму та оптимальності;

- врахування об'єктивних економічних законів і закономірностей, що діють на сучасному етапі формування страхового ринку при обґрунтуванні основних принципів управління фінансовими ресурсами страхових компаній.

На основі проведеного аналізу теоретичних підходів до формування механізму управління фінансовими потоками страхової компанії визначимо етапи процесу управління ними (рис. 1.6).

Оскільки в кожній окремо взятій страховій компанії склад і структура фінансових потоків є різними, то позитивним моментом даного підходу є передбачення таких етапів управління як встановлення необхідного складу та структури фінансових ресурсів, визначення їх потреб та джерел формування, контроль за ефективністю використання фінансових ресурсів.

Запропоновані етапи управління фінансовими потоками страхової компанії передбачають, що даний процес для декількох етапів може відбуватися одночасно. Впродовж реалізації всіх етапів управління фінансовими потоками передбачається контроль за ходом виконання кожного

етапу (рис. 1.6).

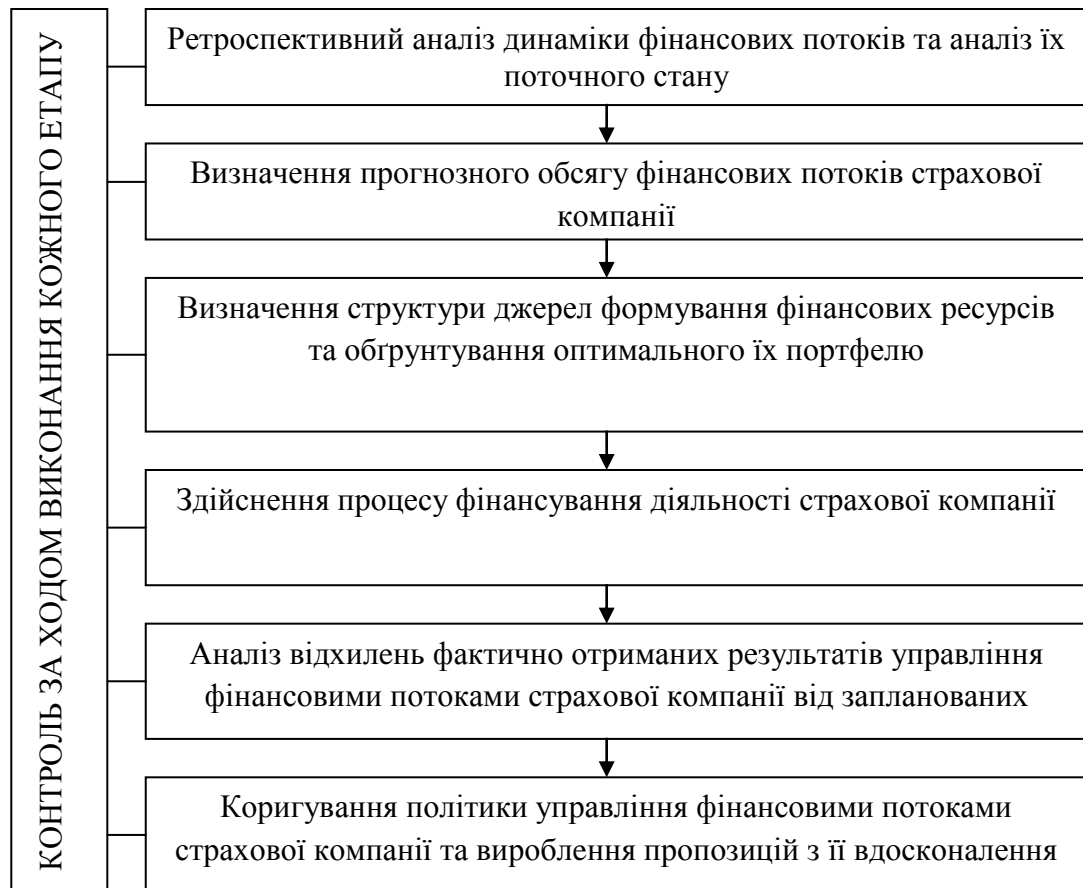

Рис. 1.6. Етапи процесу управління фінансовими потоками страхової компанії

Як свідчать результати аналізу наукових підходів до побудови механізму управління фінансовими потоками страхової компанії, цей процес в значній мірі підпорядковується особливостям розвитку страхового бізнесу. Тому модель механізму управління фінансовими потоками страхової компанії має передбачати наступне:

- специфіку формування фінансових ресурсів в страховому бізнесі;
- узгодженість механізму управління з загальною стратегією розвитку страхової компанії (відповідність фінансової стратегії загальній стратегії);
- базуватись на статистичній оцінці та забезпечувати компенсацію ризиків діяльності страховика;
- враховувати особливості національної системи законодавчого регулювання страхового ринку;

- ґрунтуватись на спеціалізації страхової компанії у відповідних видах страхування.

Враховуючи вищесказане, в процесі інтерпретації моделі механізму управління фінансовими потоками страхової компанії доцільно використовувати наступну концептуальну модель (рис. 1.7).

1 – інформаційний, координаційний, або регламентуючий вплив з боку сформульованої стратегії розвитку страхової компанії в частині визначення базових перспективних страхових продуктів, які будуть запропоновані на страховому ринку й даватимуть основний дохід, отже, генерувати основні страхові надходження та страхові виплати;

2 - інформаційний, координаційний, або регламентуючий вплив з боку сформульованої фінансової стратегії страхової компанії в частині визначення політики фінансування діяльності компанії, структури портфеля інвестицій, запланованих надходжень страхових премій та виплат, обсягів страхової відповідальності та видів страхових ризиків, переданих, або узятих у перестраховування, структури операційних витрат страхової компанії. Відповідно, відбувається прогнозування стану основних фінансових звітів страхової компанії: операційного бюджету (бюджет страхових премій, бюджет страхових виплат, бюджет страхових резервів), бюджет капітальних вкладень;

3 - інформаційний, координаційний, або регламентуючий вплив з боку підсистеми тактичного фінансового планування, що конкретизує основні напрями доходів та витрат, надходжень та виплат страхової компанії в короткостроковій перспективі;

4 - інформаційний, координаційний, або регламентуючий вплив з боку підсистеми фінансового аналізу та обліку, які формують сукупність основних показників діяльності страхової компанії, визначають доцільність та ефективність основних напрямів діяльності, бізнес-процесів компанії.

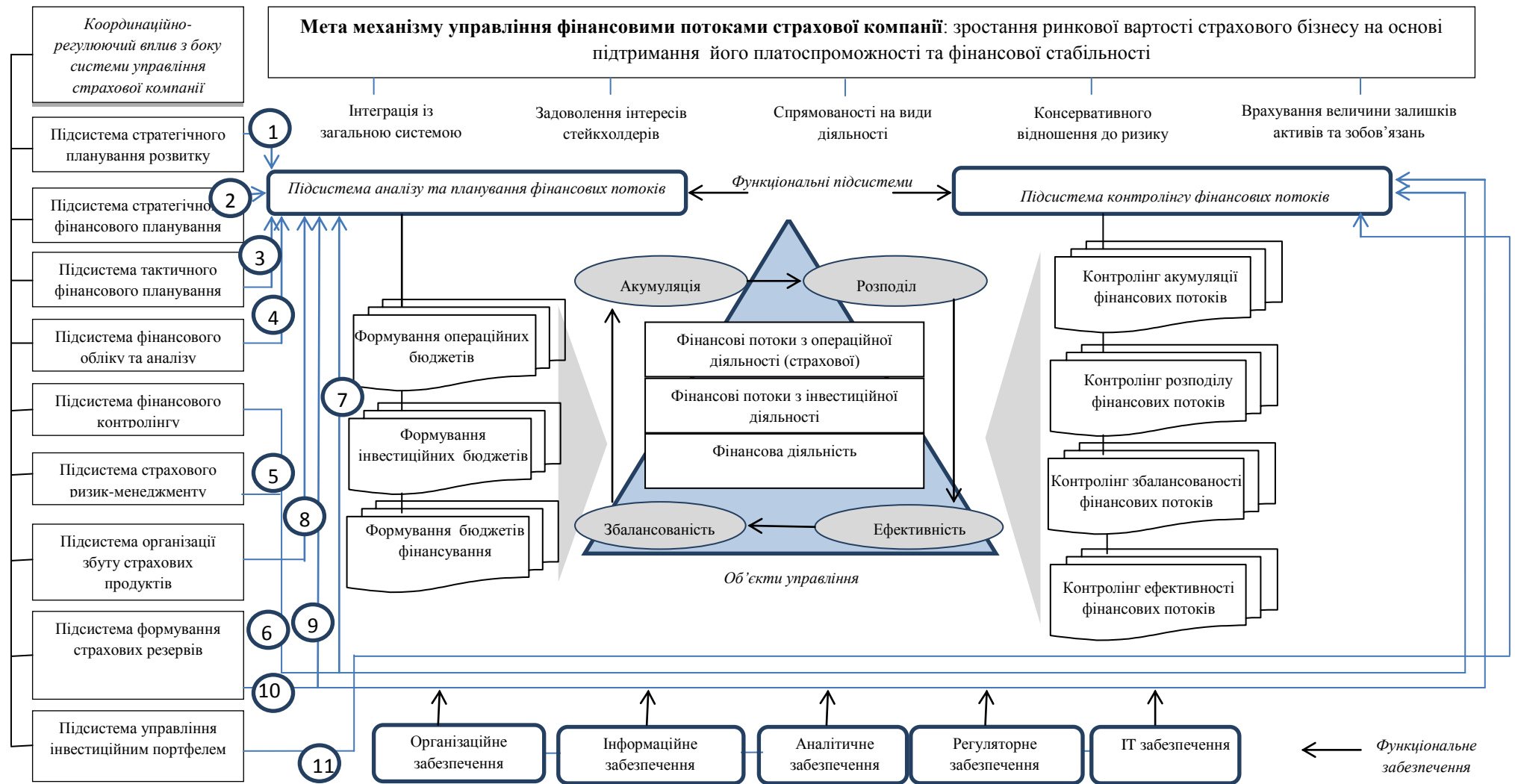

Рис. 1.7. Концептуальна модель механізму управління фінансовими потоками страхової компанії

Всі перелічені підсистеми управління безпосередньо пов'язані із підсистемою планування та аналізу фінансових потоків, специфіка функціонування якої направлена на бюджетування операційної, фінансової та інвестиційної діяльності на основі раціональної акумуляції фінансових ресурсів, їх розподілу, збалансування, та підвищення ефективності їх руху.

5 - інформаційний, координаційний, або регулюючий вплив здійснює підсистема фінансового контролінгу. Теоретично використання контролінгу як інтегруючого інформаційно-контрольного елементу в процесі управління фінансами може забезпечити необхідну для стійкого розвитку страхової компанії якість організації фінансового управління. Як вже зазначалося раніше, фінансовий контролінг зорієнтований на функціональну підтримку фінансового менеджменту, що визначає його основні завдання та інструментарій. Провідною метою фінансового контролінгу є орієнтація управлінського процесу на максимізацію прибутку та цінності капіталу власників при мінімізації ризику і збереженні ліквідності та платоспроможності страхової компанії, а також забезпечення контролю за ступенем реалізації цілей фінансової діяльності страхової компанії, своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від планових, прийняття своєчасних управлінських рішень для забезпечення нормалізації фінансового стану та сталого фінансового розвитку страхової компанії. Для досягнення цієї мети фінансовий контролінг використовує ряд специфічних інструментів, серед яких дослідники виокремлюють наступні:

Поділ страхової компанії на центри відповідальності (ЦВ), які являють собою організаційний підрозділ, або сферу діяльності, відносно котрої доцільно акумулювати та систематизувати інформацію про витрати, планувати та оцінювати підсумки діяльності за звітні періоди. У випадках, коли система фінансового контролінгу імплементується на страхових компаніях великих розмірів, виникає потреба більш дрібного поділу центрів відповідальності на центри витрат для більш детального аналізу складових витрат та доходів ЦВ.

В цьому більш дрібному поділі найчастіше виділяють три типи складових, – це профіт-центри, сервіс-центри та центри витрат.

Наступний інструмент має відношення до важливої складової системи контролінгу – йдеться про інформаційне забезпечення фінансового контролінгу. Інструмент можна назвати «системою управлінського обліку». За оцінками західних спеціалістів на впровадження та ведення управлінського обліку витрачається до 90% часу та ресурсів, в той час як на традиційний фінансовий облік витрачається залишкова частина. Паралельні інформаційні системи як правило нерентабельні і не завжди повно та достовірно відображають стан страхової компанії через збої в ІТ. Тому виникає потреба в інтегрованій системі управлінського обліку. Саме цей інструмент носить критичний характер і є вкрай важливим для системи фінансового контролінгу, оскільки без достовірної та своєчасної інформації вся система руйнується і не має сенсу. Зазначимо чим відрізняються дані управлінського обліку від даних бухгалтерського (фінансового) обліку: користувачами даної інформації є менеджмент компанії, рідко зовнішні користувачі; надаються не лише «історичні» дані, а створюються й прогнози, оцінки; зазвичай набагато вища частота звітування, звіти можуть генеруватись «за вимогою» менеджменту; звітування ведеться не по всьому підприємству в сукупності, а за центрами відповідальності з можливою більш глибокою деталізацією.

Класифікація, поділ та групування витрат. Даний інструмент частково стосується раніше розглянутого інформаційного забезпечення, але виокремлюється, оскільки для аналізу ведеться обробка раніше отриманих даних та поділ за більш розрізненими часовими специфічними критеріями, ніж в загальноприйнятій практиці (зокрема за критерієм контрольованості або за комплексністю витрат).

Розробка та використання систем показників оцінки діяльності страхової компанії та його підрозділів. Специфікою фінансового контролінгу можна безсумнівно назвати те, що центральне місце в його підходах та інструментах займає система показників оцінки діяльності страхової компанії. При чому на

всіх її етапах – від розробки (для кожного конкретного страхової компанії система відповідних показників для контролю буде різною) та становлення до параметрів і методів реагування на їх відхилення.

Підсистема контролінгу фінансових потоків є складовою загальної системи фінансового контролінгу. Відповідно, він займає специфічне місце у цій системі, застосовує специфічні методи, інструменти та виконує специфічні функції як інтеграційний елемент механізму управління фінансовими потоками страхової компанії.

Проведене дослідження дозволяє визначити механізм управління фінансовими потоками страхової компанії як певним чином системно упорядкований порядок дій та операцій в процесі формування, руху та перерозподілу фінансових ресурсів страхової компанії, що підпорядкований її загальній та фінансовій стратегії, та включає певним чином пов'язані підсистеми аналізу, планування, та контролінгу фінансових потоків, які спрямовані на підтримання платоспроможності і фінансової стабільності страхової компанії, визначаючи тим самим зростання її ринкової вартості.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності управління фінансовими потоками страхової компанії

Фінансові потоки страхової компанії перебувають в постійному русі забезпечуючи всі види діяльності страхової компанії: операційну, інвестиційну, фінансову, та ототожнюються із системою «фінансового кровообігу», від якої залежить життєздатність компанії. Значення та роль фінансових потоків для діяльності страховика зумовлює потребу їх окремого дослідження і докладного аналізу для підвищення ефективності процесу управління ними і компанією загалом.

Необхідність проведення аналізу фінансових потоків полягає в обмеженості фінансових ресурсів на страховому ринку, нестійкому фінансовому стані страхових компаній, ризику втрати платоспроможності, а

також в необхідності підвищення рівня ефективності управління фінансовими потоками та ін.

В економічній літературі переважна більшість економічних досліджень присвячена питанням аналізу окремих бізнес-процесів. На сьогодні відсутні систематизовані наукові розробки стосовно змісту, критеріїв та показників аналізу фінансових потоків страхової компанії. Тому розглянемо існуючі методичні розробки.

Формування методологічного інструментарію аналізу фінансових потоків передбачає визначення мети, об'єкту, предмету та методичного інструментарію аналізу.

Важко не погодитись з І. Вавиловою, що ключова мета аналізу грошового потоку полягає в їх оптимізації та визначенні рівня достатності ресурсів, виявлення причин дефіциту та надлишку, ліквідації касових розривів та визначення потреб в позикових коштах [30, с.47].

Науковці С. Осадець та Я. Шумелда мету аналізу фінансових потоків визначають як формування уявлення про стан системи фінансового управління. Об'єктом аналізу фінансових потоків, на думку вчених, є система фінансового управління страховика, предметом – фінансові ресурси страхової компанії. Вчені звертають увагу на аналізі зміни чистих доходів, валових результатів та прибутків страхової компанії.

При такому підході можливою є факторно-аналітична оцінка формування фінансового потоку від різних видів діяльності, яку можна представити у вигляді наступної схеми (табл. 1.4).

Виходячи з наведеного алгоритму пропонується визначати відхилення між окремими складовими фінансового потоку, а також вплив кожної складової (фактори) на загальний обсяг потоку у абсолютному та відносному вимірі. Однак недоліком даного підходу є його обмеженість, можливість враховувати лише загальні фактори впливу на фінансові потоки без їх деталізації.

Таблиця 1.4

Алгоритм факторного аналізу фінансових потоків страхової компанії

Показник	Умовне позначення	Період		Відхилення	
		Базисний період	Звітний період	Абсолютне	Відносне, %
Надходження за договорами страхування	НСВ	За договорами страхування		$\Delta\text{ФП} = \text{Фактор}_n - \text{Фактор}_{n-1} \dots$	$\Delta\% \text{ФП} = \Delta\text{ФП} / \text{Фактор}_{n-1} \dots * 100\%$
Виплати страхових сум	ВСС	При настанні страхових подій			
Відрахування у страхові резерви	ВСРЖ	При оцінці ризиків, згідно нормативів			
Собівартість страхових послуг	ССП	Залежно від структури страхового портфеля			
Операційні витрати	ОВ	Для забезпечення процесу обслуговування і праці			
Амортизація необоротних активів	А	За наявності на балансі необоротних активів			
Приріст інвестицій	ІІ	Від фінансової та іншої інвестиційної діяльності			
Фінансовий потік	ФП	$\text{ФП} = \text{НСВ} - \text{ВСС} - \text{ВСРЖ} - \text{ССП} - \text{ОВ} + \text{А} - \text{ІІ}$			

При розробці методики аналізу фінансових потоків акцентується увага на важливих питаннях вибору складу показників, що характеризують різноманітні підсумки страхових операцій. Чим ширшим є набір показників, тим надійнішими будуть висновки стосовно фінансового стану страхової компанії. Разом з тим, множинність нерівнозначних показників ускладнює практичне використання методики. Вчений поділяє показники аналізу на дві групи. Перша група – це основні показники, що характеризують кінцеві результати формування фінансового потоку. Друга - включає показники, що розкривають основні складові формування фінансових ресурсів страховика. До основних показників науковець відносить коефіцієнти платоспроможності, коефіцієнти доходів та коефіцієнти витрат (табл. 1.5) [31].

Фінансовий аналіз фінансових потоків, який проводиться на основі описаної методики, дозволяє виявити основні закономірності їх формування не лише на рівні окремого страховика, але і на рівні їх групи, регіону в цілому. Однак, серед наведених показників відсутні ті, які розкривають властивості

ліквідності фінансових потоків, їх динамічних властивостей у часі. Також, даний підхід не враховує вартісних аспектів оцінки страхового бізнесу.

Таблиця 1.5

Коефіцієнти аналізу фінансових потоків страхової компанії [31, с. 190-192]

Група показників	Показники та алгоритм розрахунку	Розшифрування	Короткий зміст
Коефіцієнти платоспроможності	$K_{ан} = BK / BA$	BK – власний капітал страховика, BA – нормативний обсяг вільних активів	Характеризують потенційні можливості використання власного капіталу страхової компанії для покриття її зобов'язань
	$K_{аф} = BK / BA$	BA – фактичний обсяг вільних активів	
	$K_{аср} = BK / CP$	CP – страхові резерви	
Коефіцієнти доходів	$\Delta СП = СП_n - СП_{n-1}$	СП- страхова премія, n – поточний період, n-1 – попередній період	Дозволяють визначити головні джерела зростання доходної частини фінансового потоку
	$K_{под} = ФР_{од} / BK$	ФР _{од} – фінансовий результат від операційної діяльності, BK – власний капітал	
	$K_{під} = Фр / IA$	ФР _{ід} – фінансовий результат від інвестиційної діяльності, IA – обсяг інвестованих активів	
Коефіцієнти витрат	$\Delta СВ = СВ_n - СВ_{n-1}$	СВ- страхові виплати, n – поточний період, n-1 – попередній період	Характеризують рівень основних видатків фінансового потоку
	$K_{вод} = Вод / СП$	Вод – витрати на ведення операційної діяльності, СП – розмір страхової премії	
	$K_{вус} = НП / СП$	К _{ус} – коефіцієнт утримання страховика; НП – нетто-премія, СП – загальна сума страхової премії	

Науковці С. Куликов, Н. Нікуліна, С. Березіна основною метою аналізу фінансових потоків страхової організації визначають забезпечення максимізації добробуту власників страхового бізнесу в поточному та майбутньому періодах шляхом збільшення вартості капіталу компанії в результаті зростання прибутку, реінвестування при допустимій нормі ризику [32, с.164; 28, с.318].

Об'єктом аналізу у працях вчених визначено систему управління ліквідністю, платоспроможністю, інвестиційною активністю страхової організації, предметом – фінансові ресурси страховика.

Методичний інструментарій аналізу фінансових потоків страховика згідно наведеного підходу передбачає оцінку динаміки та структури основних складових його фінансових ресурсів (рис. 1.8) [28, с.319-320].

Рис. 1.8. Структура фінансових ресурсів страховика
[33, с.118; 28, с.319-320]

При аналізі формування фінансового потоку страхової компанії С. Куликов, Н. Нікуліна, Н. Еріашвілі важливе значення надають поняттю «операційний важіль» – DOL:

$$DOL = CM / EBIT = (P - VC) \cdot Q / EBIT, \quad CM = SR - VC \cdot Q \quad (1.1)$$

де, CM – вкладений дохід у формування прибутку страховика;

P – середній рівень цін на страхові послуги (страхових тарифів);

VC – операційні витрати страховика по веденню бізнесу;

Q – обсяг страхових угод; EBIT – прибуток страховика після вирахування фінансових витрат та податків [32, с.171; 28, с.346].

Також ефективність управління фінансовими потоками вчений пропонує визначити за допомогою коефіцієнта стійкого економічного зростання (Ксез) [32, с.173], [34, с.349]:

$$K_{сез} = (ЧП - Д) \cdot СК \quad (1.2)$$

де, ЧП – чистий прибуток страховика за розрахунковий часовий період,
Д – сума дивідендів, виплачених акціонерам за розрахунковий період,
(ЧП – Д) – реінвестований чистий прибуток, спрямований на фінансування поза оборотних активів (даний показник характеризує фінансову стійкість розвитку страхової організації, її фінансовий потенціал),

СК – середня вартість власного капіталу.

Запропонована методика дозволяє визначити загальний фінансовий стан страховика, однак вона не дає можливості охарактеризувати ліквідність та ризикостійкість його фінансового потоку.

Науковці Н. Нікуліна, Н. Еріашвілі основною метою аналізу грошових потоків вбачають у виявленні причин дефіциту (надлишку) грошових коштів, у визначенні джерел їх надходжень і напрямів витрачання для контролю за поточною платоспроможністю страхової організації й пропонують використовувати методику аналізу грошових потоків страхової компанії [28, с.355]. Вчені виділяють ряд етапів аналізу грошових потоків в страховому бізнесі (табл. 1.6).

Науковці пропонують використовувати наступні формули:

$$K_{Дчгп} = ЧГП / Об + Дв \quad (1.3)$$

де, $K_{Дчгп}$ – коефіцієнт достатності чистого грошового потоку за досліджуваний період;

ЧГП – сума чистого грошового потоку;

Об – сума виплат основного боргу по кредитах та позиках;

Дв – сума дивідендів, виплачених акціонерам на вкладений капітал [28, с.355-356]:

Таблиця 1.6

Етапи аналізу грошових потоків у страховому підприємстві
[29, с.296; 28, с.355]

Напрямок аналізу	Зміст аналізу
I етап – динаміка формування позитивного грошового потоку	- Аналіз темпів росту; - Співставлення з темпами росту активів, обсягів надання страхових послуг; - Визначення співвідношення залучених коштів за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; - Виявлення ступеня залежності розвитку від зовнішніх джерел фінансування.
II етап – динаміка формування від’ємного грошового потоку	- Аналіз темпів зміни від’ємного грошового потоку; - Аналіз структури від’ємного грошового потоку; - Оцінка співвимірності витрачання грошових коштів по окремим видам активів.
III етап – збалансованість позитивного та від’ємного грошового потоку	- Визначення динаміки чистого грошового потоку; - Аналіз якості грошового потоку; - Визначення достатності грошового потоку.
IV – синхронність формування позитивного та від’ємного грошового потоку	- Визначення динаміки залишків грошових активів для відображення рівня синхронності та забезпечення платоспроможності страховика; - Визначення коефіцієнта ліквідності грошового потоку.
V етап – ефективність грошових потоків в страховому бізнесі	- Визначення коефіцієнта ефективності грошового потоку; - Визначення коефіцієнта реінвестування грошового потоку.

$$КЛ_{гп} = \frac{ВП_{гп} - (Дак - Дап)}{ВВ_{гп}} \quad (1.4)$$

де, $КЛ_{гп}$ – коефіцієнт ліквідності грошового потоку за досліджуваний період;

$ВП_{гп}$ – сума валового позитивного грошового потоку;

$Дак$ – сума залишку грошових активів на кінець аналізованого періоду;

$Дап$ – сума залишку грошових активів на початку аналізованого періоду;

$ВВ_{гп}$ – сума валового від’ємного грошового потоку (витрачання грошових коштів) [28, с.356]:

$$КЕ_{гп} = \frac{ЧГП}{ВВ_{гп}} \quad (1.5)$$

де, $КЕ_{гп}$ – коефіцієнт ефективності грошового потоку за досліджуваний період [28, с.356; 29, с.297].

Всі наведені вище наукові підходи дозволяють визначити тенденції у зміні фінансових потоків з точки зору зміни активної частини балансу страхової компанії. Однак. Поза увагою залишається інвестиційний аспект управління пасивами, тобто джерелами формування фінансових потоків.

Дослідник Г. Піратовський виділяє основні критерії в процесі оцінки інвестування фінансових ресурсів у фінансові інструменти страхової компанії [35, с.96]: безпечність – можливість повернення вкладених коштів; дохідність; ризик – це ймовірність часткової або повної втрати вкладених коштів (ризик може бути: інфляційний, виробничий, галузевий, тощо); зростання ціни – означає можливість підвищення з часом дохідності фінансових інвестицій; ліквідність – означає термін часу, на протязі якого фінансові інвестиції можуть перетворитися в кошти.

На думку науковця, оцінка інвестування фінансових ресурсів в придбання цінних паперів може здійснюватися за такими фінансовими коефіцієнтами [35, с.96]:

1) Кц.д. – коефіцієнт співвідношення ціни і доходу, який показує наскільки вкладені в придбання ЦП кошти можуть генерувати чистий прибуток підприємства:

$$\text{Кц.д.} = \text{РЦ}_{\text{цп}} / \text{ЧП}_{\text{1цп}} \quad (1.6)$$

де, $\text{РЦ}_{\text{цп}}$ – поточна ринкова ціна цінного паперу,

$\text{ЧП}_{\text{1цп}}$ – чистий прибуток на 1-ну акцію, облігацію, сертифікат, тощо.

2) Кц.а. – коефіцієнт співвідношення ціни і активів – показує рівень приросту вартості цінного паперу від моменту його придбання, даний показник характеризує рівень спекулятивного доходу, який компанія могла отримати в результаті інвестування коштів в придбання цінних паперів:

$$\text{Кц.а.} = \text{РЦ}_{\text{цп}} / \text{В}_{\text{цп}} \quad (1.7)$$

де, $\text{РЦ}_{\text{цп}}$ – поточна ринкова ціна цінного паперу певного виду,

$\text{В}_{\text{цп}}$ – балансова вартість цінного паперу (його вартість на момент оприбуткування на баланс до складу довгострокових фінансових інвестицій).

3) Кп.пр. – коефіцієнт співвідношення цін пропозиції та попиту на цінні папери на поточний момент – даний показник є динамічною характеристикою доходності операцій від інвестування в придбання цінних паперів – якщо ціна пропозиції вища за виявлену ціну попиту, то інвестування в фінансові інструменти на поточний момент може виявитися збитковим і навпаки:

$$\text{Кп.пр.} = \text{Цпр}_{1\text{цп}} / \text{Цпоп}_{1\text{цп}} \quad (1.8)$$

де, $\text{Цпр}_{1\text{цп}}$ – поточна котировочна ціна цінного паперу, $\text{Цпр}_{1\text{цп}}$ – поточна ціна виявленого попиту на певний вид цінних паперів.

4) Кл.а. – коефіцієнт ліквідності фінансових інструментів – характеризує рівень потенційної ліквідності цінних паперів певного виду, що котируються на певний момент на фондовій біржі:

$$\text{Кл.а.} = \text{ОР}_{\text{цп}} / \text{ОП}_{\text{цп}} \quad (1.9)$$

де, $\text{ОР}_{\text{цп}}$ – обсяг реалізації цінних паперів певного виду за певний проміжок часу від початку торгів, $\text{ОП}_{\text{цп}}$ – обсяг виявленого попиту на цінні папери певного виду за певний проміжок часу від початку торгів.

Для оцінки ефективності інвестування грошових коштів в акції та облігації досить важливим є процес визначення їх поточної вартості, що може здійснюватися за різними моделями [35, с.97-98].

Поточна ринкова вартість акцій формується на основі дивідендної політики, яку проводить емітент:

$$\text{ВА} = \text{Да} / \text{НД} \quad (1.10)$$

де, ВА – поточна ринкова вартість акцій;

Да – сума дивідендів, що отримані або очікуються в певному періоді;

НД – очікувана ставка доходності з боку інвестора.

Якщо емітент проводить політику постійного зростання дивідендів на певну величину, то для визначення ринкової вартості акцій справедливою є модель Гордона [35, с.100]:

$$\text{ВА} = \text{Да} (1 + \text{Та}) / (\text{НД} - \text{Та}) \quad (1.11)$$

де, Da – сума дивідендів, що отримані або очікуються в певному періоді;

HD – очікувана ставка доходності з боку інвестора;

Ta – темп приросту дивідендів.

В разі обмеженої кількості дивідендних виплат при визначенні поточної ринкової вартості акцій найбільш доцільно застосовувати наступну формулу:

$$BA = Da_1/(1+HD)^1 + Da_2/(1+HD)^2 + \dots + Da_n(1+HD)^n \quad (1.12)$$

де, n – загальна кількість періодів.

Аналіз фінансових потоків страхової компанії обов'язково має включати оцінку їх ефективності. Наведені вище підходи не розкривають в достатній мірі даний аспект. Тому в процесі дослідження аналізу формування та функціонування фінансових потоків страхової компанії, на думку автора, доцільно використовувати консолідований підхід, який полягає у співставленні отриманих вигод та понесених витрат від використання фінансових ресурсів.

Оцінка ефективності формування та функціонування фінансових потоків страхової компанії насамперед стосується інтересів власників капіталу, вкладеного в її розвиток. Проте, варто зазначити, що в залежності від сфери функціонування страхового капіталу в рамках компанії інтереси окремих його власників будуть значно різнитися.

На думку науковця С. Бульби, сутнісна характеристика ефективності управління фінансовими потоками знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізована форма якої має вигляд [36, с.87].

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Ефект(результат)}}{\text{Ресурси(витрати)}} \quad (1.13)$$

Ефект (від лат. *Efectus* - виконання, дія, вплив, результат)- досягнутий результат у певній формі – матеріальній, грошовій, соціальній, економічній тощо. Ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін [37].

В якості результату(ефекту) та витрат можуть розглядатися різні показники (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Складові елементи формування ефективності використання фінансових ресурсів страхової компанії [36, с.88]

Категорія показника	Назва показника	Характеристика показника
<i>Показники результату</i>	Дохід від реалізації страхових послуг	Вартісний обсяг реалізованих товарів (продукції), послуг або виконаних робіт з урахуванням націнки
	Дохід від іншої операційної діяльності	Обсяг наданих послуг та реалізованих товарів з урахуванням їх націнки, що входять до складу основної діяльності, доходи від операцій з валютними цінностями
	Фінансові та інші доходи	Доходи від операцій з цінними паперами, нараховані відсотки на поточних та депозитних рахунках, списана кредиторська заборгованість, надходження від сплати штрафів, пені, неустойки, доходи від операцій з необоротними активами, доходи від реалізації майнових і немайнових прав (оцінені за ринковою вартістю), тощо
	Позитивний грошовий потік,	Надходження грошових коштів від вказаних видів діяльності на поточні рахунки підприємства
<i>Показники витрат</i>	Собівартість наданих послуг	Розмір собівартості страхових послуг
	Витрати від іншої операційної діяльності	Собівартість наданих послуг, що входять до складу основної діяльності
	Фінансові та інші доходи	Собівартість реалізованих цінних паперів, нараховані відсотки за користування кредитами, списана дебіторська заборгованість, нараховані штрафи, пені, неустойки
	Видатковий грошовий потік,	Витрати грошових коштів в процесі здійснення вказаних видів діяльності підприємства

На думку І. Бланка, загальна ефективність – ефективність в якості композиції двох її складових: внутрішньої і зовнішньої ефективності. Залежність рівня загальної ефективності підприємства від того чи іншого рівня обох її складових можна умовно представити наступним чином [15, с. 144]:

$$E=E1 * E2, \quad (1.14)$$

Де, E – рівень загальної ефективності; E_1 – рівень зовнішньої ефективності (ступінь ринкових можливостей); E_2 – рівень внутрішньої ефективності (ступінь використання внутрішніх можливостей).

Загальна ефективність як комбінація двох її складових E_1 , E_2 , підкреслюється її подвійною природою. Очевидно, що високий рівень складової E_1 забезпечує підвищення ефективності E в цілому. Разом з тим, навіть при достатньо високому рівні внутрішньої ефективності E_2 підприємницька мережа не буде мати високий рівень загальної ефективності E , якщо не буде забезпечена її ефективність з точки зору використання ринкових можливостей (E_1). Звідси висновок: для отримання максимально високих результатів в цілому по підприємницькій мережі необхідно найповніше реалізувати її ринкові можливості і достатньо забезпечити максимально високий рівень ефективності її окремих учасників [15, с.147].

Реалізація завдань розвитку фінансових ресурсів страхової компанії відбувається під впливом сукупності чинників, які спричиняють певні обмеження, здійснюють стимулюючий чи дистимулюючий вплив на процес руху до поставленої мети. Успішність процесу формування результатів діяльності страховика значною мірою визначається здатністю її управлінської системи використовувати позитивний та мінімізувати негативний вплив факторів, що регламентують здійснення даного процесу.

Кожний без винятку показник ефективності використання фінансових ресурсів страхової компанії є результатом взаємодії дуже великої кількості факторів. Для вивчення їх дії і впливу на показники, що підлягають аналізу, пропонуємо їх певним чином класифікувати (табл. 1.8).

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна констатувати, що ефективність управління фінансовими потоками страхової компанії визначається рівнем ефективності як кожного її продукту, так і системи в цілому.

Таблиця 1.8

**Фактори впливу на ефективність використання фінансових ресурсів
страховою компанією***

<i>За рівнем урегульованості</i>	☒ фактори зовнішнього середовища (нерегульовані) ☒ фактори внутрішнього середовища (регульовані)
<i>За систематичністю впливу</i>	☒ фактори постійного впливу ☒ фактори тимчасового впливу
<i>За можливістю кількісної оцінки</i>	☒ фактори, вплив яких піддається кількісній оцінці ☒ фактори, вплив яких не піддається кількісній оцінці
<i>За характером впливу</i>	☒ фактори загального впливу ☒ фактори специфічного впливу
<i>За суттєвістю впливу</i>	☒ релевантні ☒ не релевантні
<i>За видимістю</i>	☒ явні ☒ неявні

* складено автором на основі джерела [36, с.88]

Ефекти від реалізації окремих страхових продуктів консолідуються в загальний економічний ефект діяльності компанії. При цьому можливим є прояв синергії, коли відбувається мультиплікація загального економічного ефекту:

$$E_c = M \times \sum_{i=1}^n E_{o.n.}^i \quad (1.15)$$

де, E_c – загальний ефект функціонування фінансових потоків, $E_{o.n.}^i$ – ефект для кожного продукту, M – мультиплікатор.

Значення мультиплікатора може бути різним. Якщо воно більше одиниці, то це означає що існує позитивний фінансовий потік від одночасного використання різних страхових продуктів. Якщо значення мультиплікатора менше за одиницю, то така ситуація свідчить про наявність збиткових страхових продуктів або напрямків діяльності.

Для більш узагальнюючої оцінки ефективності формування та функціонування фінансових ресурсів страхової компанії доцільно використовувати інтегральні показники ефективності.

Отже, можна зробити висновок, що оцінка управління фінансовими потоками страхової компанії передбачає визначення економічного ефекту від використання фінансових ресурсів. Побудова системи оцінки ефективності

формування та функціонування фінансових ресурсів базується на принципі консолідації та агрегуванні результатів одночасної реалізації декількох страхових продуктів. Концепція побудови системи оцінки ефективності використання фінансових ресурсів страхової компанії базується на співставленні між собою отриманого результату та понесених витрат в розрізі окремих сфер аналізу функціонування фінансових потоків.

Висновки до розділу 1

1. Сукупність фінансових потоків страховика найбільшою мірою відображає те положення, при якому, з одного боку, страховик, як і будь-яка комерційна організація, ставить перед собою завдання отримання прибутку, а з іншого – страховик несе відповідальність за укладеними договорами. Комплексний аналіз наукових підходів до визначення сутності фінансових потоків, а також визначені їх морфологічні ознаки дозволили визначити поняття фінансового потоку як сформованої за певний проміжок часу зміни обсягу фінансових ресурсів у грошовій та не грошовій формах від операційної (страхової), фінансової та інвестиційної видів діяльності, яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу страховика. Наведене визначення може бути використане для характеристики фінансового потоку як на макро-, так і на мікрорівні.

2. Існуючі визначення фінансового потоку як зміни обсягу фінансових ресурсів доповнено наступними сутнісними характеристиками: часові рамки та періодичністю; видом діяльності; функціональним призначенням. Враховуючи специфіку страхової діяльності розширено класифікаційні ознаки фінансових потоків: за часовим характером, рівнем охоплення, абсолютним виміром, сферою діяльності, належністю до основної діяльності, ступенем ліквідності та доступністю для відповідної групи стейкхолдерів. Механізм управління фінансовими потоками страхової компанії органічно входить у

систему управління і в рамках цієї керуючої системи найбільшою мірою пов'язаний із підсистемою управління капіталом.

3. Аналіз наукових підходів до управління фінансовими потоками страхової компанії дає можливість визначити його як системно впорядковані дії та операції в процесі формування, руху та перерозподілу фінансових ресурсів страхової компанії, що підпорядковані її загальній та фінансовій стратегіям, та включають певним чином пов'язані підсистеми аналізу, планування, та контролінгу фінансових потоків, які спрямовані на підтримання платоспроможності і фінансової стабільності страхової компанії, визначаючи тим самим зростання її ринкової вартості.

4. Для оцінки ефективності управління фінансовими потоками страховика доцільно визначити загальний економічний ефект здійснення всіх видів діяльності. Основними групами оцінки показників ефективності формування фінансових потоків страховика є показники результативності використання фінансових, трудових та матеріальних ресурсів, показники рентабельності здійснення витрат, формування доходів та ефективності управління податковими платежами. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів базується на співставленні між собою отриманого результату та понесених витрат в розрізі окремих сфер аналізу функціонування фінансових потоків.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз зовнішніх факторів формування фінансових потоків страхових компаній в Україні

Формування фінансових потоків страхових компаній відбувається під впливом ряду передумов, які можна поділити на різні групи, які утворюються в залежності від вибору того чи іншого критерію класифікації. Систему факторів формування фінансових потоків страхових компаній було розглянуто та обґрунтовано в першому розділі дипломної роботи. Тому дослідницьким завданням даного параграфу є власне оцінка передумов формування фінансових потоків страхових компаній на макрорівні в межах всього страхового ринку України. Інформаційною базою оцінки факторів формування фінансових потоків є дані Національного агентства з питань регулювання фінансових послуг стосовно розвитку окремих сегментів страхового ринку, а також фінансова звітність та маркетингові дослідження окремих страхових компаній.

Треба зазначити, що вітчизняний страховий ринок впродовж останніх декількох років стикається із низкою серйозних випробувань, обумовлених поширенням кризових процесів у фінансовій та загалом економічній сферах. Між тим, як і в інших секторах фінансової системи, проблеми страхового ринку, з одного боку, є проявом загальноекономічних негативних тенденцій, з іншого, є індикатором накопичених внутрішніх дисбалансів і вад. Для визначення ролі зовнішнього економічного та інституційного оточення у ситуації на страховому ринку, руху фінансових ресурсів страхових компаній необхідно дослідити динаміку та взаємозв'язок його основних показників із основними індикаторами фінансового сектору, соціально-економічного та інституційного розвитку.

За визначенням науковців до головних зовнішніх чинників, що негативно впливали на стан страхових компаній і, відповідно їх фінансові потоки, належать:

- спад кон'юнктури в економіці;
- зменшення купівельної спроможності населення і підприємницького сектору, вважаючи те, що страхова послуга є послугою пасивного попиту;
- помітний рівень інфляції із відповідно значними інфляційними очікуваннями;
- нестабільність страхового, фінансового законодавства;
- посилення конкуренції в галузі із виходом на ринок іноземних компаній, що застосовують демпінгові ціни;
- сезонне коливання попиту;
- посилення монополізму на ринку в сфері страхування життя;
- політична нестабільність;
- корпоративні конфлікти між основними власниками страхових компаній;
- недостатній пруденційний контроль та регулювання страхового сектору.

Кон'юнктура ринку страхових послуг визначає загальні умови для ведення страхового бізнесу, див. табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка кількості та обсягів активів страхових компаній в Україні
протягом 2006-2012 рр.**

Роки	Кількість страхових компаній, одиниць	Обсяг активів за балансом, млн. грн.	Абсолютний приріст активів, млн. грн.		Темпи приросту активів, %	
			Базисний	Ланцюговий	Базисний	Ланцюговий
2006	398	20920	X	X	X	x
2007	411	23995	3075	3075	14,7	14,7
2008	446	32213	11293	8218	54,0	34,3
2009	469	41931	21010	9718	100,4	30,2
2010	450	41970	21050	40	100,6	0,1
2011	456	45235	24315	3265	116,2	7,8
2012	442	48123	27203	2888	130,0	6,4

*за даними Додатків А-Д

За даними Нацкомфінпослуг, ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 01.01.2013 становила 442, у тому числі СК «life» – 64 компанії, СК «non-life» – 378 компаній, (станом на 01.01.2012 – 456 компанія, у тому числі СК «life» – 67 компаній, СК «non-life» – 389 компанія). Як свідчать статистичні дані, за період з 2006 по 2012 роки кількість страхових компаній збільшилась з 398 до 442 од., або 44 компаній (+11%).

Проте, досить переконливим є той факт, що стрімкий розвиток страхового ринку у докризовий період відбувався переважно за рахунок збільшення кількісних параметрів на відміну від якісних. Для цього періоду характерним було активне створення страхових компаній, діяльність яких було спрямовано переважно на нарощування страхових премій, захоплення ринку відбувалося за рахунок демпінгування страховими тарифами, застосування механізмів оптимізації сплати податків через використання інституту страхування. Неврегульованість з боку держави конкурентних основ розвитку страхового ринку сприяло створенню умов, коли мотив отримання за будь-яку ціну конкурентних переваг над іншими учасниками ринку в короткостроковій перспективі переважав над загальним принципом слідкування виваженій, консервативній з точки зору ризику стратегії страхової діяльності страхової компанії.

Так, незважаючи на абсолютний кількісний приріст страхових компаній на вітчизняному страховому ринку, навіть на кінець кризового 2008 року, на думку експертів, кількість компаній, які об'єктивно здатні були здійснювати страхові виплати повністю і вчасно, зменшилася кардинально – станом на листопад 2010 року із 450 компаній, зареєстрованих в Україні, таких компаній налічувалося від 20 до 30. У 2010 році Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг анулювала ліцензії 17 страхових компаній. На кінець 2012 р. в Україні вже було зареєстровано 442 компанії – на 8 менше порівняно з

2010 р. З ринку пішли відомі страхові компанії «Вексель», «Страхові традиції», тощо.

Проаналізуємо обсяги валових страхових премій та виплат за 2006-2012 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів валових страхових премій та виплат на страховому ринку в Україні протягом 2006-2012 рр.

Роки	Обсяг валових страхових виплат та виплат перестраховиками, млн. грн.	Валові страхові премії, млн. грн.	Абсолютний ланцюговий приріст, млн. грн.		Темпи приросту, %	
			Валові виплати з виплатами перестраховиками	Валові страхові премії	Валові виплати з виплатами Перестраховиками	Валові страхові премії
2006	7944,2	12854	х	Х	Х	х
2007	8297,2	13830	353	976	4,4	7,6
2008	10636,9	18008	2340	4178	28,2	30,2
2009	16115,3	24009	5478	6000	51,5	33,3
2010	15625,6	20442	-490	-3567	-3,0	-14,9
2011	16849,8	23082	1224	2640	7,8	12,9
2012	14677,6	22694	-2172	-388	-12,9	-1,7

*за даними Додатків А-Д

У 2012 році обсяг валових страхових премій становив 22694 млн. грн., що на 388 млн. грн. менше за аналогічний показник 2011 року. Впродовж досліджуваного періоду 2006-2009 рр. обсяги валових страхових премій щорічно мали тенденцію до зростання, найвищий темп приросту був зафіксований у 2009 році на рівні 33,3%, в цей же період темп приросту валових страхових виплат досяг позначки 51,5%. Наведена тенденція у динаміці страхових премій та страхових виплат свідчить про зростання їх обсягів у докризовий період та зниження у 2010 році.

Протягом 2010-2011 рр. потенціал для формування фінансових потоків на страховому ринку значно знизився у зв'язку з падінням попиту на страхові послуги, що було зумовлене скороченням обсягів банківського кредитування.

Так, у докризовий період приблизно 70% продажу страхових продуктів забезпечували банки. Саме через банківський канал реалізовувалося автостраховання КАСКО, страхування майна та від нещасних випадків.

Із настанням фінансово-економічної кризи ті ж фактори, які слугували каталізаторами динамічного розвитку страхового ринку, а саме зростання добробуту населення, збільшення реальних інвестицій та стрімкий розвиток будівельної галузі, стрімке зростання банківського кредитування, із від'ємною зміною спрямованості свого руху, на тлі низько диверсифікованої страхової діяльності стали основними перепонами не тільки в досягненні достатнього рівня доходності, але й критерієм виживання компаній.

В значній мірі динаміка надходжень страхових премій визначається рівнем добробуту населення. У 2007-2012 рр. величина страхових премій страховиків тісно корелює із динамікою загальних витрат та заощаджень населення, реальним наявним доходом, наявним доходом у розрахунку на одну особу, а також показником частки заощаджень у фінансових активах у загальних витратах населення.

Треба зазначити, що показник кореляції величини страхових премій із наявним доходом у розрахунку на одну особу та загальною величиною витрат та заощаджень склали 0,804 і 0,813 відповідно, див табл. 2.3.

В цьому аспекті доречно також дослідити показники ринку праці. Так рівень безробіття серед економічно активного населення склав за 2006-2012 рр. відповідно: 7,8%; 6,4%; 6,9%; 6,9%; 9,6%; 8,8%; 8,6%. Такий рівень наслідую загальноекономічні тенденції та теж корелює із рівнем страхових премій страховиків. В значній мірі ці показники позначились на обсягах добровільного медичного страхування, 70% продуктів якого продається корпоративно. Разом із тим, в найбільшій мірі скорочення надходжень премій під впливом цього фактора відбувається через банківський канал внаслідок переконливої переваги майнового страхування над страхуванням життя.

Порівнюючи обсяги страхових премій з обсягами активів на 1-ну страхову компанію можна помітити, що в середньому обсяги страхових премій у сукупних страхових активах складають приблизно 0,5-0,6 (рис. 2.1).

Таблиця 2.3

Динаміка показників добробуту населення та їх кореляції із величиною страхових премій протягом 2003-2012 рр.

Рік	Витрати та заощадження, млн.грн.	Приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах, млн.грн.	Частка заощаджень у витратах	Наявний доход у розрахунку на одну особу, грн.	Реальний наявний доход, у відсотках до відповідного періоду попереднього року	Страхові премії, млн.грн.
2003	185073	10184	0,06	2938	118	4442
2004	215672	21592	0,10	3400,3	109,1	9135
2005	274241	20475	0,07	4468,4	119,6	19431
2006	381404	53297	0,14	6332,1	123,9	12854
2007	472061	54880	0,12	7771	111,8	13830
2008	623289	94526	0,15	10126	114,8	18008
2009	845641	91212	0,11	13716,3	107,6	24009
2010	894286	2528	0,00	14372,8	90	20442
2011	1101175	81024	0,07	18485,6	117,1	23082
2012	1266753	43607	0,03	21637,9	108	22694
Коефіцієнт кореляції	0,813	0,477	-0,181	0,804	-0,322	-

У періоду підвищеної ділової активності можна було спостерігати незначне зростання коефіцієнта співвідношення страхових премій до обсягу активів страхових компаній, а у періоди зниження ділової активності – зниження даного коефіцієнта.

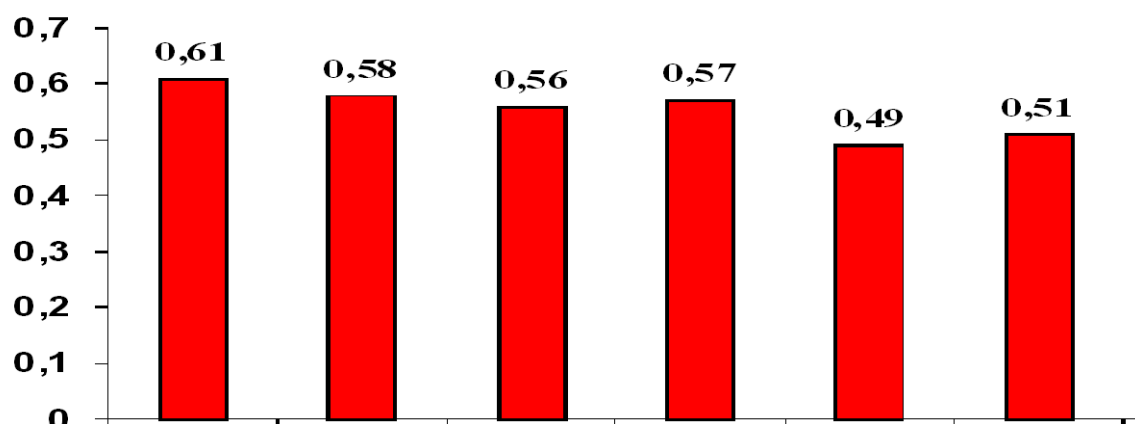

Рис. 2.1. Співвідношення страхових премій та активів в розрахунку на 1-ну страхову компанію протягом 2006-2012 рр.

*за даними Додатків А-Д

Наступним фактором, що впливає на формування фінансових потоків страхових компаній є кон'юнктура фондового ринку.

Як зазначають вітчизняні науковці А. Василенко та В. Тринчук, фінансові ресурси, які акумулюються у вигляді страхових резервів, служать істотним джерелом інвестицій в економіку. У розвинених країнах світу страхові компанії за обсягами інвестиційних вкладень перевищують загальноновизнаних інституціональних інвесторів – банки й інвестиційні фонди [38].

Повністю підтримуємо тезу А. Василенко, В. Тринчука, Л. Нечипорук [39] про те, що важливе значення для страхової компанії має інвестиційна діяльність, вона є одним з головних факторів забезпечення ефективного функціонування компанії.

По-перше, інвестиційна діяльність визначає можливість надання страхових послуг за рахунок формування достатніх обсягів страхових резервів.

По-друге, добре організована інвестиційна діяльність забезпечує в певній мірі якість страхових послуг і визначає ринкову позицію страховика.

По-третє, інвестиційна діяльність впливає на основні характеристики страхового продукту, насамперед на його вартість, і на фактичне виконання зобов'язань страховиком, обумовлене строками страхових виплат.

По-четверте, інвестування дає можливість власникам страхової компанії розвивати свій бізнес і самостійно управляти ним. За рахунок інвестування страхових резервів відбувається нагромадження коштів для збільшення власних ресурсів. Це положення є суттєвим у світлі тенденцій щодо поступового збільшення регулятором вимог до мінімальних розмірів статутного капіталу страхових організацій [38].

Сьогодні український страховий ринок демонструє швидкі й стійкі темпи росту, поліпшуються його якісні характеристики, збільшується частка страхових послуг у ВВП, що сприятиме зростанню ролі страхових компаній у національній економіці. Зважаючи на це виникає нагальна потреба у

проведенні комплексних досліджень не лише економічної природи страхових операцій, а й політики страховиків у галузі ефективного нагромадження й інвестування.

Дослідження показують, що основним джерелом одержання прибутку для страхової організації більшості цивілізованих країн є не збір страхових платежів, а інвестиційна діяльність, кошти від якої спрямовуються, як правило, на фінансування страхових операцій, на дотації збитковим видам страхування, розробку нових продуктів, підготовку кадрів й ін.

Вчені Василенко А. та Тринчук В. виділяють наступні фактори, що стримують на сьогодні інвестиційну активність страхових компаній (рис. 2.2).

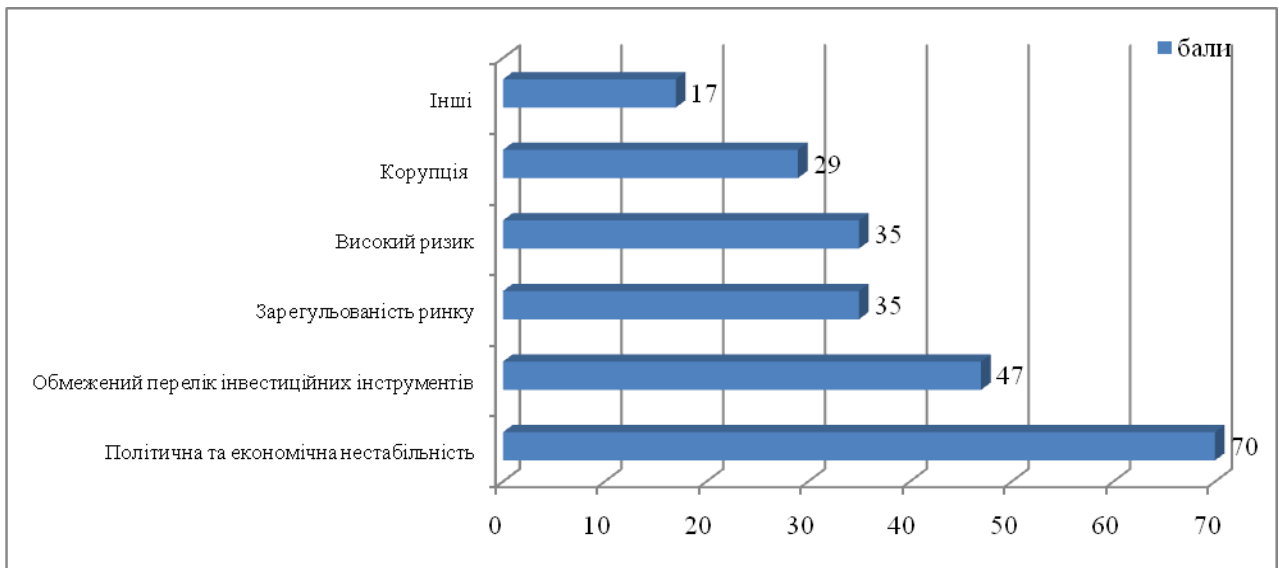

Рис. 2.2. Рейтинг факторів, що стримують розвиток інвестиційної діяльності страхових компаній [40; 41]

Втім, сам фондовий ринок України, не дивлячись на його стрімкий розвиток на тлі високої ділової активності економічних суб'єктів в економіці в докризовий період, характеризується дуже високою інформаційною асиметрією, низькою ліквідністю та ринковою капіталізацією. Найбільш ризикованим для інвестиційних вкладень є зазвичай ринок акцій. За наявності вказаних проблем фондового ринку, ризикованість операцій на ньому в значній мірі підвищується, перетворюючи інвестиційні операційні на їх спекулятивний аналог.

На кінець 2009 р. українські страховики тримали в цінних паперах 39,4% своїх резервів. Вкладення в акції становили більше 34% резервів. Крім того, значна частина портфеля акцій страховиків була сформована за рахунок низько ліквідних цінних паперів – на акції першого рівня лістингу припадало менше 1% резервів). Обвал ринку восени 2009 р. на 75% призвів до нестачі коштів у страховиків навіть для виплати страхових відшкодувань клієнтам.

В цієї ситуації доцільним є перегляд з урахуванням наслідків фінансової кризи вимог та переліку цінних паперів, інших фінансових інструментів, у які можуть вкладатися кошти резервів страхових компаній.

В якості одного з важливих напрямів інвестування коштів страхових резервів є депозити банків. Близько 30% страхових резервів страхових компаній було зосереджено саме на банківських депозитах. Під час фінансової кризи мораторій на видачу депозитів значно знизив платоспроможність страховиків. Не відбулося покращення ситуації і після зняття мораторію внаслідок того, що в багатьох банках біло введено тимчасову адміністрацію, крім того самі банки зтягували процедуру повернення депозитів.

Нестабільною була і відсоткова політика банків відносно встановлених відсотків за депозитними вкладками для фінансових корпорацій.

Протягом 2010-2011 рр. відсоток залишався невисоким порівняно із темпами інфляції і складав 10,25 та 8,64% відповідно. Не дивлячись на зменшення інфляційних процесів в 2012 р. дохідність депозитних вкладів збільшилася до 15,88% в середньому за рік.

Вважаючи те, що депозитні вклади мають бути завжди найбільш консервативним напрямом використання коштів страхових резервів з метою отримання доходів, погодимося із фахівцями, які пропонують наступні кроки в бік збільшення надійності цього каналу отримання додаткових доходів і підтримання ліквідності страхових компаній:

- перегляд обмеження щодо обсягу певних категорій активів, які приймаються для представлення технічних резервів страховиків, а саме щодо коштів на поточних, депозитних рахунках в банківських установах, а також

зняття обмежень щодо розміщення грошових коштів в одному банку, перегляд на період фінансової кризи вимоги до рівня рейтингу банківської установи;

- створення сприятливих умов щодо купівлі страховиками іноземної валюти для проведення розрахунків з клієнтами іноземною валютою та формування резервів у тих валютах, в яких страховики несуть відповідальність за своїми страховими зобов'язаннями;

- забезпечення дієвого механізму безперешкодного повернення депозитних коштів страховикам, як таких, що є коштами страхових резервів страховиків і спрямовуються на виплати страхових відшкодувань, зокрема, надання рефінансування комерційним банкам на зазначені цілі.

Важливим зовнішнім чинником, що впливає на фінансові потоки страхової компанії є податкова політика держави.

В оподаткуванні страхової діяльності варто виокремлювати окремі групи:

- прибуткове оподаткування (оподаткування доходів від страхової, фінансової та інвестиційної діяльності);

- оподаткування іншими прямими податками: плата за землю;

- оподаткування фонду оплати праці: нарахування та утримання до пенсійного фонду, фондів соціального страхування, податок з доходів фізичних осіб, єдиний соціальний внесок;

- оподаткування іншими податками.

Із введенням в дію «Податкового кодексу України» почалися суттєві зміни у фінансовому стані діяльності страхових організацій в нашій країні. «Податковим кодексом України», прийнятим Верховною Радою України 19.11.10 р., стаття 156, підпункт 156.1.1. передбачено структуру доходів страховика. У ньому справедливо визначено зменшення доходу на суму страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), нарахованих страховиком за договорами перестраховування [42].

З 01 квітня 2011 р. всі страховики сплачують податок в розмірі 3 відсотків на валовий збір всіх видів страхових та перестраховувальних платежів,

причому з оподаткованої бази не віднімаються страхові платежі, передані в перестраховання. Тобто, перестраховальні платежі виступають об'єктом оподаткування одночасно в страховиків та перестраховиків, що спричиняє їх подвійне оподаткування і впливає на зростання податкового навантаження на страховому ринку.

Згідно статистичних даних можна спостерігати значне зростання рівня оподаткування страхових компаній у 2012 році. Так, якщо у 2011 році середній обсяг податку на прибуток страхових компаній становив 500,8 млн. грн. або 2,2% в сумі страхових премій, то у 2012 році – 797,7 млн. грн. або 2,9%.

Зростання податкового навантаження на страхові компанії обов'язково відображається на фінансових потоках страхових компаній. Оподаткування операцій перестраховання може спричинити їх скорочення, що негативно позначиться на формуванні валових страхових премій.

Наступним важливим фактором є діюча практика кредитування споживачів страхових послуг.

Потенціал для формування фінансових потоків на страховому ринку значно знизився у зв'язку з падінням попиту на страхові послуги, що було зумовлене скороченням обсягів банківського кредитування.

Для визначення впливу кредитно-інвестиційного потенціалу економіки на розмір валових страхових премій проаналізуємо двофакторну кореляційно-регресійну модель, яка виражає умовно-функціональний зв'язок між наведеними показниками.

Згідно статистичних даних, що наведені на рис. 2.3, можемо зробити висновок про те, що обсяги кредитування позитивно впливають на розміри валових страхових премій, а відповідно – і на позитивну структуру фінансових потоків страхових компаній.

Коефіцієнт еластичності взаємозв'язку між кредитування економіки та валовими страховими преміями становить 0,0198. Це означає, що зростання

кредитів в економіці на 1% призводило до зростання валових страхових премій на 1,98%.

Значні вади мають і інституційні чинники впливу на фінансові потоки страхових компаній.

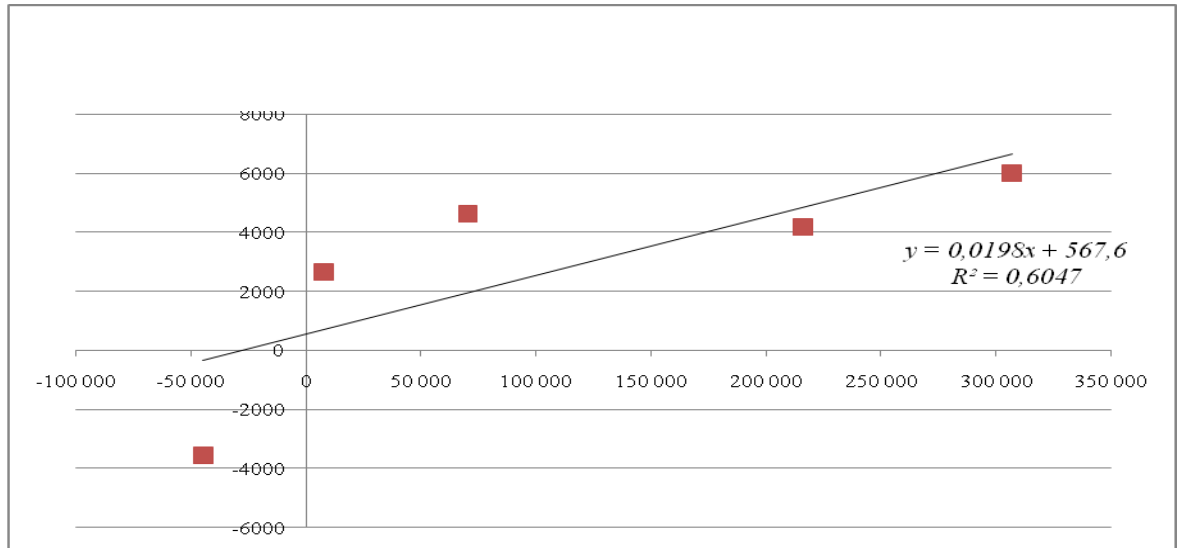

Рис. 2.3. Взаємозв'язок між обсягами кредитування банками економіки та обсягами валових страхових премій

Так, однією із проблем, що гостро проявилася в період кризи є відокремленні антикризових дій у взаємопов'язаних фінансових підсекторах. Як зазначають науковці, однією з основних складових ринкових перетворень в державі є всебічно розвинений зі сформованою інфраструктурою ринок фінансових послуг, то елементи даного ринку у вигляді ринку банківських і небанківських послуг повинні не тільки взаємовигідно співпрацювати, але й стимулювати подальший розвиток один одного за рахунок прозорих відносин між його учасниками [43].

В якості напрямів покращення інституційного середовища, що включає законодавче забезпечення, фахівці та науковці пропонують [36; 44; 45]:

- посилення жорсткості регулювання рівня ліквідності, платоспроможності та справедливої вартості активів страхових компаній, що відповідно, буде сприяти збільшенню рівня капіталізації страхового ринку в Україні;

- переведення страховиків на «загальну» схему оподаткування;

- розвиток інституту страхового брокерства;
- формування концепції реформування галузі із адаптацією законодавства до світових вимог;
- формування правового поля для інвестиційного і пенсійного страхування;
- впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в практику діяльності страховиків;
- вдосконалення законодавства із захисту прав споживачів в сфері страхування;
- підвищення загального рівня страхової культури серед населення;
- удосконалення системи моніторингу діяльності страховиків;
- формування незалежного інституту експертизи договорів і страхових випадків та ін.

Таким чином, в даному питанні було розглянуто основні зовнішні фактори, що визначають формування фінансових потоків страхових компаній на макрорівні. За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що впродовж останніх років склалася несприятлива кон'юнктура на ринку страхових послуг. Наслідки фінансової кризи, та, як наслідок – зниження інвестиційної активності в реальному та фінансовому секторах економіки, призвели до уповільнення темпів росту активів та доходів страхових компаній. Негативними факторами, що гальмують формування фінансових потоків на страховому ринку є політико-правова ситуація та зарегульованість страхової діяльності, корумпованість державних органів регулювання та брак висококваліфікованих кадрів. Зміни до діючої системи оподаткування, пов'язані з прийняттям Податкового кодексу, вплинули на зростання податкового навантаження на страхові компанії, що може негативно позначитися на їх фінансовому потенціалі. Пошук шляхів протидії негативному впливу всіх зазначених передумов передбачає поглиблену оцінку особливостей формування фінансових потоків страхових компаній, що буде здійснене в наступних параграфах.

2.2. Формування фінансових потоків вітчизняних страховиків у контексті впливу внутрішніх факторів

Метою аналізу формування фінансових потоків страхових компаній є виявлення особливостей і тенденцій формування та використання фінансових ресурсів.

Для дослідження було сформовано вибірку страхових компаній за розмірами власного капіталу – ТОП 10 страховиків станом на 01.01.2013 р. Показник власного капіталу в якості критерію формування вибірки було обрано з огляду на те, що він є результуючим показником в процесі генерування фінансового потоку. До вибірки ввійшли такі страхові компанії як: «Лемма», «Аванте», «Креміль», «Омега», «Оранта», «АХА страхування», «СГ ТАС», «Захід-Резерв», «Добробут», «АСКА» [46, с.30]. Ця десятка лідерів на 80% була стабільною протягом 2009-2012 років, див. Додаток Л.

В табл. 2.4 наведено динаміку доходів від надання страхових послуг в розрізі страхових компаній протягом 2009-2012 років. У зв'язку з впливом фінансової кризи обсяги доходів у 2010 році у порівнянні з 2009 роком скоротилися на 1649 млн. грн. Впродовж 2010-2012 років обсяги доходів мали тенденцію до зростання. Як свідчать статистичні дані, в цілому доходи страхових компаній за період з 2009 по 2012 рр. зросли на 7,4% (табл. 2.4), в тому числі у посткризовий період (2011-2012 рр.) зростання даного показника складало 13,2%.

Таблиця 2.4

Динаміка доходів страхових компаній протягом 2009-2012 рр.

Роки	Доходи, млн. грн.	Ланцюгові показники		Базисні показники	
		Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
2009	10996	X	x	X	X
2010	9347	-1649	-15,0	-1649	-15,0
2011	10432	1085	11,6	-564	-5,1
2012	11809	1377	13,2	813	7,4

*за даними Додатку Ж

Такі стрімкі темпи зростання діяльності досліджуваної вибірки страхових компаній пояснюються тим, що дані страхові компанії відносно тривалий час функціонують на ринку, постійно нарощують свій ринковий потенціал, є визнаними лідерами. Про що свідчить позитивна динаміка зростання базисних та ланцюгових темпів приросту доходів страхових компаній протягом 2009-2012 роки, що наведена на рис.2.4.

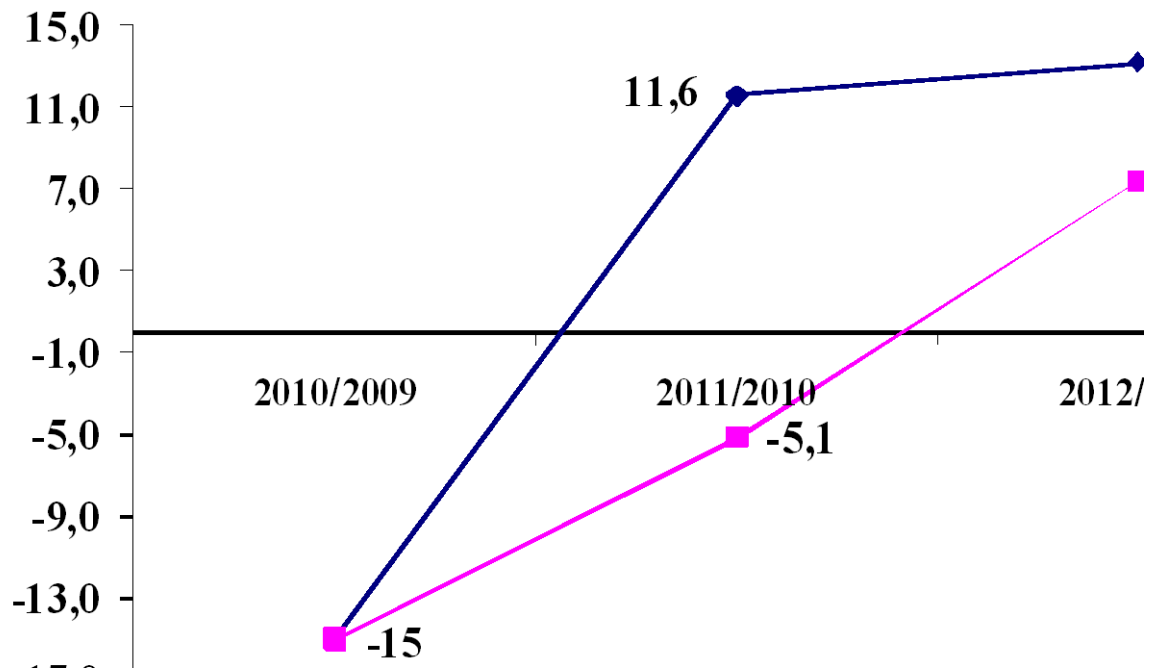

Рис. 2.4. Динаміка базисних та ланцюгових темпів приросту доходів страхових компаній протягом 2009-2012 рр., %

Узагальнюючи наведені вище дані, можна сказати, що у страхових компаній значне зростання обсягів операційної діяльності є доволі позитивною передумовою приросту власного капіталу.

Логічним продовженням питання є оцінка тенденцій динаміки та структури фінансування діяльності страховиків. З цією метою проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз показників капіталу.

Аналіз динаміки ланцюгових показників обсягу фінансової діяльності поєднуватиметься з порівняльним аналізом базисних показників в рамках досліджуваної вибірки показників. Розпочнемо з динаміки загального обсягу капіталу.

Динаміка обсягів капіталу страхових компаній свідчить про його нарощування протягом 2008-2009 рр. та відновлення даних тенденцій протягом 2010-2012 рр. після кризового падіння. Це пов'язано передусім з розширенням обсягів основної операційної діяльності, що вимагало від страхових компаній збільшення фінансування активів. За рахунок того, що операційна діяльність страхових компаній зростала не досить стрімко, то у 2012 році у порівнянні з 2008 роком спостерігався приріст капіталу на рівні 4% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка загального обсягу капіталу страхових компаній
протягом 2008-2012 рр.**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг капіталу, млн. грн.	22207	24446	18559	19151	23113
Абсолютне відхилення, млн. грн.	-	2239	-5887	592	3962
Ланцюговий темп приросту, %	-	10,08	-24,08	3,19	20,69
Базисний темп приросту за 2008-2012 рр., %	4,08				

*за даними Додатку 3

Аналізуючи тенденції в обсягах капіталу страхових компаній, варто ще раз відмітити чітку залежність між обсягами операційної діяльності та потреби у її фінансуванні. Однак, загальна оцінка обсягів капіталу не дає можливість визначити, за рахунок яких коштів (власних чи позикових) відбувалось забезпечення фінансування приросту діяльності. Тому надалі доцільно проаналізувати особливості складу та структури капіталу страхових компаній. Почнемо з аналізу власного капіталу (табл. 2.6).

Визначимо показники його складу та структури, що дасть можливість виявити особливості фінансування діяльності страхових компаній. Спочатку проаналізуємо обсяги власного капіталу та частку власного капіталу в загальних обсягах капіталу.

Таблиця 2.6

**Динаміка обсягу власного капіталу страхових компаній
протягом 2008-2012 рр.**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг власного капіталу, млн. грн.	8729	5622	7068	7857	7886
Абсолютне відхилення, млн. грн.	-	-3107	1446	789	29
Ланцюговий темп приросту, %:	-	-36	26	11	0
Базисний темп приросту в 2008-2012рр., %	-9,7				

*за даними Додатку 3

Як свідчать дані табл. 2.6, обсяг власного капіталу страхових компаній наприкінці 2009-го року зменшився на 3107 млн. грн., а з 2010 року відновила тенденція зростання, проте показник 2008 року навіть у 2012 році не був досягнутий, темп приросту за 2008-2012 рр. склав -9,7%.

Основними причинами зменшення власного капіталу були: отримання страховими компаніями операційного збитку та виведення капіталу іноземними інвесторами. Така ситуація є наслідком фінансової кризи, для якої характерним є отримання операційних збитків в кінці 2009 на початку 2010-х рр. та збільшення фінансування за рахунок позикових коштів.

У 2011 році за рахунок позитивних зрушень у фінансовій політиці страхових компаній та після кризового відновлення ринку страхових послуг спостерігалось зростання обсягу власного капіталу за рахунок отримання операційного прибутку.

Як свідчать дані рис. 2.5, за 2009 р. частка власного капіталу у структурі загального обсягу капіталу становила 23%. Це означає, що в середньому 1 грн. активів страхових компаній профінансована на 0,23 грн. за рахунок власного капіталу та на 0,77 грн. за рахунок позикового капіталу. У 2012 році ситуація дещо змінилася – в середньому 1 грн. фінансування активів страхових компаній припадало 0,34 грн. власного капіталу та 0,66 грн. позикового. Переважання позикового фінансування зумовлено тим, що загальний обсяг

капіталу страховиків сформований переважно на основі фінансування корпоративних компаній-інвесторів.

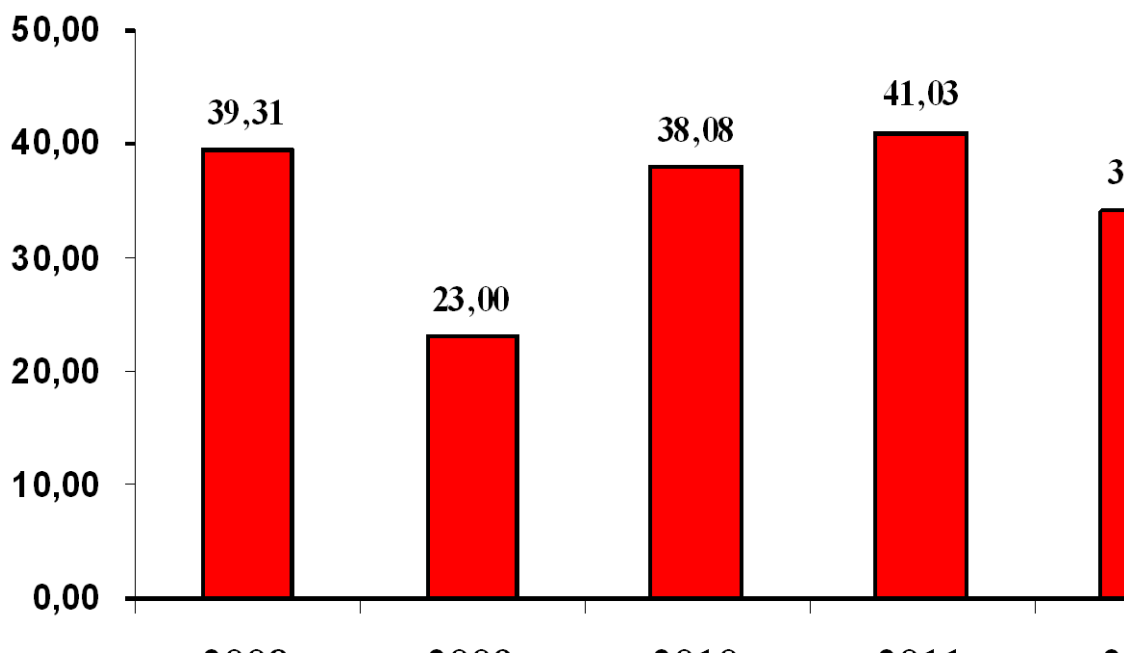

Рис. 2.5. Динаміка частки власного капіталу страхових компаній у загальному обсязі капіталу протягом 2008-2012 рр., %

*за даними Додатку 3

Де-факто можемо припустити, що іноземні інвестиції, за рахунок яких фінансуються страхові компанії з іноземним капіталом «Оранта», «АХА страхування», є формою рекапіталізованого прибутку, який було виведено за межі України. Розглянемо особливості динаміки позикового капіталу страхових компаній (табл. 2.7, рис. 2.6).

Таблиця 2.7

Динаміка обсягу позикового капіталу страхових компаній протягом 2008-2012 рр.

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг позикового капіталу, млн. грн.	13478	18824	11491	11294	15227
Абсолютне відхилення, млн. грн.	-	5346	-7333	-197	3933
Ланцюговий темп приросту, %	-	39,7	-39	-1,7	34,8
Базисний темп приросту за 2008-2012 рр., %	13,0				

*за даними Додатку 3

Зростання обсягів позикового фінансування для страховиків було тимчасовим заходом покриття операційних збитків при досягненні докризових ринкових показників.

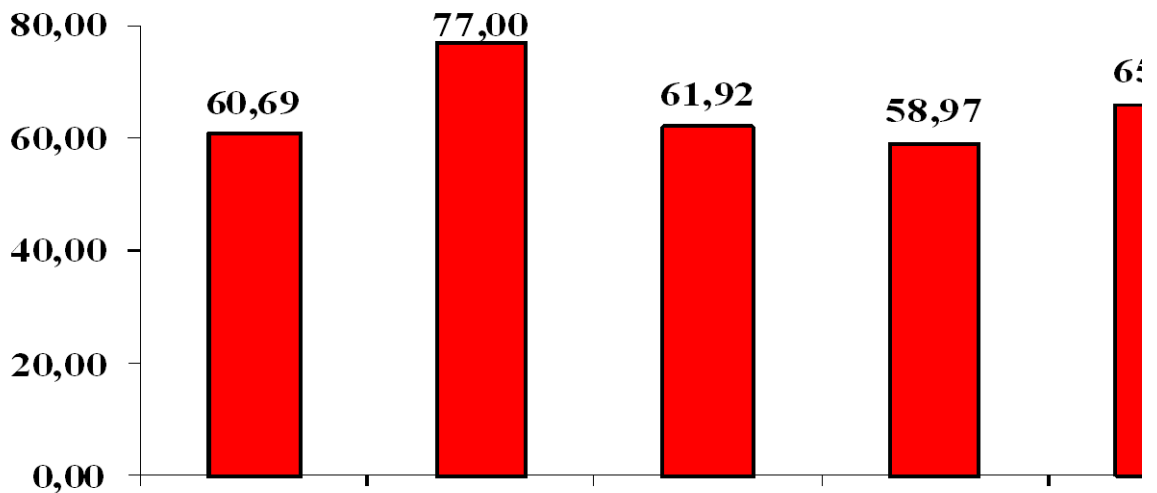

Рис. 2.6. Динаміка частки позикового капіталу страхових компаній у загальному обсязі капіталу протягом 2008-2012 рр., %

*за даними Додатку 3

У 2009 році питома вага позикового капіталу в загальній структурі фінансування активів страхових компаній була максимальною – 77%. Протягом 2010-2011 рр. можна було спостерігати незначне її зменшення. Проте, якщо усереднити наведені статистичні тенденції, то можемо дійти до наступного узагальнення: в загальній структурі фінансування активів страхових компаній України співвідношення позикових та власних фінансових ресурсів становить 60% /40 %.

Логічним продовженням аналізу фінансових потоків страхових компаній є оцінка динаміки обсягів та структури активів. В табл. 2.7 наведено загальні показники динаміки активів страхових компаній.

Обсяги активів страхових компаній впродовж 2008-2009 років зросли на 2239 млн. грн. або в 1,1 рази (табл. 2.8). У 2010 році відбулося зменшення активів на 5857 млн. грн. до показника 18559 млн. грн.

Таблиця 2.8

**Динаміка складу та структури активів страхових
компаній протягом 2008-2012 рр.**

Показник	Роки					Базисні показники 2012/2008		Ланцюгові показники 2012/2011	
	2008	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
<i>Абсолютний обсяг, млн. грн.</i>									
Необоротні активи, млн. грн.	15989	17357	11321	16278	15948	-41	-0,3	-330	-2,0
Оборотні активи, млн. грн.	6218	7089	7238	2873	7165	947	15,2	4292	149,4
Активи разом, млн. грн.	22207	24446	18559	19151	23113	906	4,1	3962	20,7
<i>Структура, %</i>									
Необоротні активи, %	72	71	61	85	69	-3	-4,2	-16	-18,8
Оборотні активи, %	28	29	39	15	31	3	10,7	16	106,7
Активи разом, %	100	100	100	100	100	X	X	X	X

*за даними Додатку 3

Активи за період з 2008-2012 рр. збільшилася на 4,1% (рис. 2.15), в тому числі з 2011 по 2012 рік зростання даного показника складало 20,7%. Зростання обсягу активів зумовлено розширенням операційної діяльності, внаслідок чого відбувалося зростання фінансування створення матеріально-технічної бази, придбання поточних фінансових інвестицій.

З метою докладної характеристики зміни обсягів активів проаналізуємо показники складу та структури оборотних та необоротних активів.

Як свідчать дані табл. 2.8, в цілому в структурі активів страхових компаній переважає частка необоротних активів. В середньому впродовж 2008-2012 років співвідношення необоротних та оборотних активів становило 70%/30%. Тобто, 70% інвестованого у діяльність страхових компаній капіталу було профінансовано у формування матеріально-технічної бази та формування інвестиційного портфелю страхових компаній.

Темпи зростання оборотних активів значно перевищували відповідні показники необоротних. Так, на 149,4 % зросли оборотні активи у 2012 році в порівнянні з 2011 роком. Базовий темп приросту у 2012 році склав 15,2%.

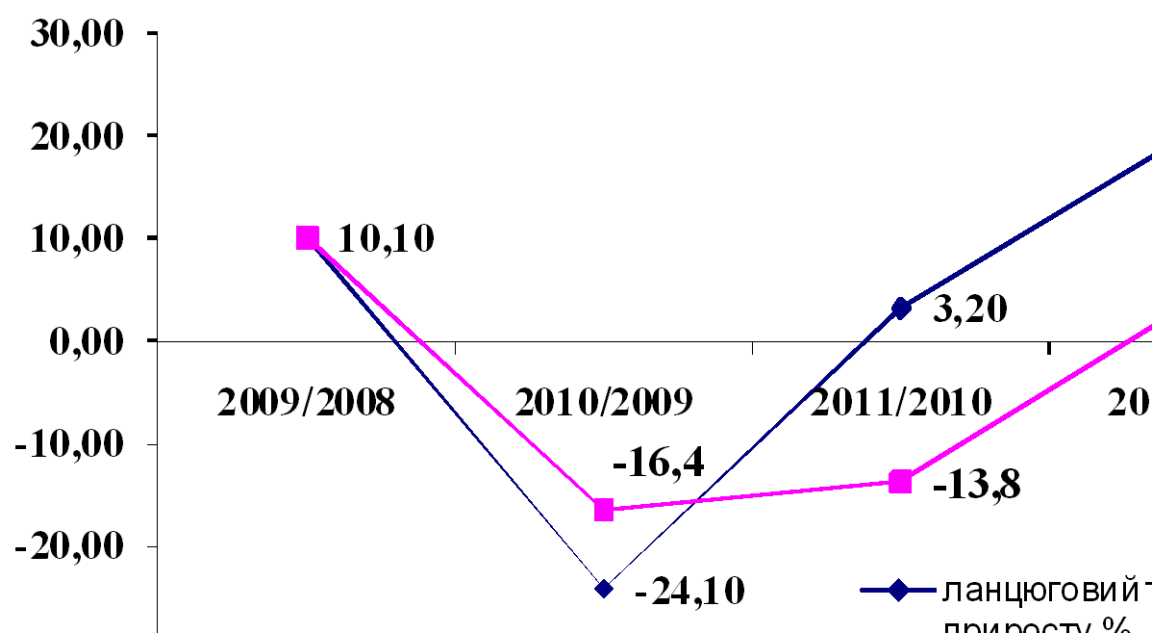

Рис. 2.7. Динаміка зміни темпів приросту активів страхових компаній протягом 2008-2012 рр., %

В цілому, узагальнюючи результати аналізу складу та структури активів страхових компаній, можемо зробити висновки про те, що для них властивою є логіка фінансування страхового бізнесу – 60-70% коштів фінансується у поточну діяльність, а 30-40% – у довгострокові та короткострокові фінансові інструменти.

Також в даному питанні проаналізуємо особливості співвідношення довгострокових та короткострокових позикових ресурсів (табл. 2.9).

Як свідчать дані табл. 2.9, для страхових компаній коефіцієнт співвідношення короткострокових та довгострокових позикових ресурсів у 2009 році становив 1,63, Порівнюючи його зі значенням попереднього року можемо помітити його зростання, адже у 2008 році цей показник був на рівні 1,08. Тобто, обсяг короткострокових фінансових ресурсів за даний період зріс 4662 млн. грн., або на 66,5%.

Таблиця 2.9

Динаміка співвідношення довгострокових та короткострокових позикових ресурсів страхових компаній протягом 2008-2012 рр.

Показник	Роки					Базисні показники 2012/2008		Ланцюгові показники 2012/2011	
	2008	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст млн. грн.	Темп приросту, %
Обсяг довгострокових позикових ресурсів, млн. грн.	6469	7153	7010	6325	9441	2971	45,9	3116	49,3
Обсяг короткострокових позикових ресурсів, млн. грн.	7009	11671	4481	4969	5786	-1223	-17,4	817	16,4
Коефіцієнт співвідношення обсягу коротко- і довгострокових позикових ресурсів	1,08	1,63	0,64	0,79	0,61	-0,47	X	-0,18	X

Впродовж 2010 року значення даного показника зменшилось до 0,64 (рис. 2.8), у 2011 році даний показник зріс до 0,79, а у 2012 році коефіцієнт співвідношення обсягу коротко- і довгострокових позикових ресурсів страхових компаній склав 61,3%.

Характеризуючи співвідношення короткострокового та довгострокового позикового капіталу, варто відмітити, що до кризова його пропорція складала приблизно 50/50, в пік кризи – 75/25, а в посткризовий період становить – 60/40. На основі проведених розрахунків можна зробити висновок про те, що погіршення загальної ситуації на страховому ринку та на фінансовому ринку в цілому спричиняє зростання частки короткострокових фінансових позикових ресурсів, за рахунок яких страховики фінансують свою поточну діяльність. В періоди ж підйому та стабільності ринкової ситуації – зростає частка

довгострокового позикового фінансування, яке спрямовується переважно у інвестиційну сферу діяльності страхових компаній.

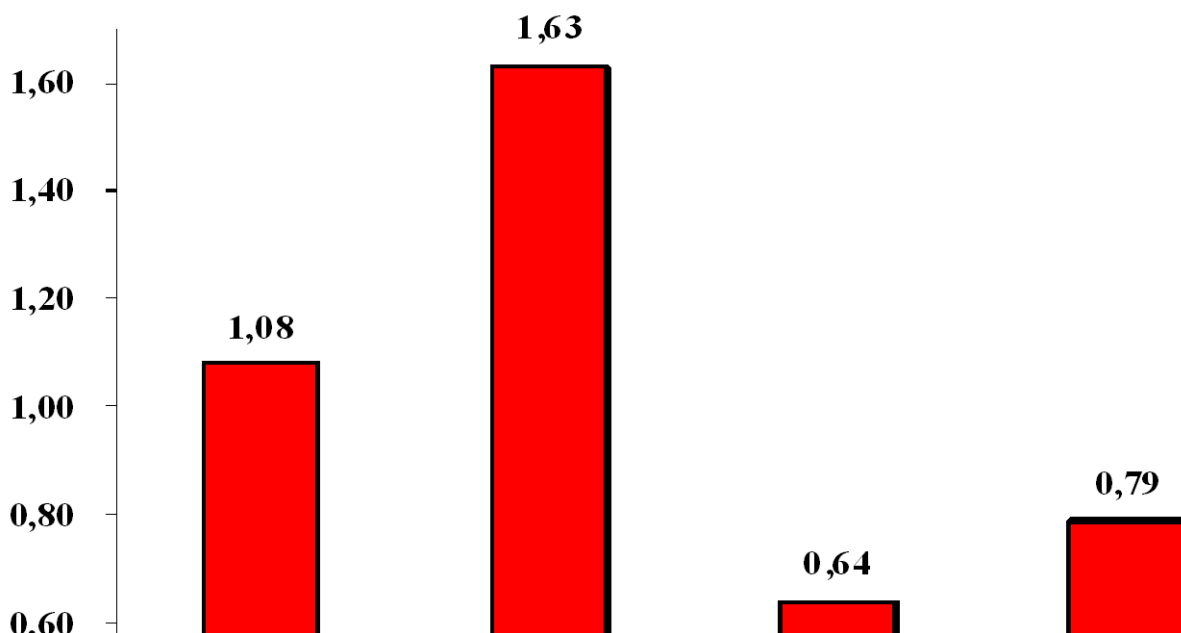

Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнта співвідношення довгострокових та короткострокових позикових ресурсів страхових компаній протягом 2008-2012 рр.

Важливим показником, який характеризує динаміку та структуру формування фінансових потоків страхових компаній, є грошовий потік. Динаміку грошових потоків наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Динаміка грошових потоків страхових компаній протягом 2009-2012 рр.

Показники	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Сукупний позитивний грошовий потік, млн. грн.	11290,9	7612,6	9779,4	10312,9
Сукупний видатковий грошовий потік, млн. грн.	5771,3	7897,6	6867,8	8943,5
<i>Базисне відхилення грошового потоку за 2009-2012 рр., млн. грн.</i>				
В т.ч.				
ПОЗИТИВНОГО	x	-3678,3	-1511,5	-977,9
ВИДАТКОВОГО	x	2126,3	1096,6	3172,2

*за даними Додатку К

Обсяг позитивного грошового потоку страхових компаній у 2010 році продемонстрував низхідну динаміку, в абсолютному вимірі склав 7612,6 млн. грн., що на 3678,3 млн. грн. менше проти показника 2008 року. Протягом 2011 та 2012 років ситуація змінилась на протилежну й темп приросту позитивного грошового потоку у 2011 році був вже на рівні 28,5%, а у 2012 році – 5,5%.

Протягом 2009-2012 років обсяги позитивного грошового потоку страхових супроводжувалося нерівномірними змінами видаткового грошового потоку. У страхових компаній зростання позитивного грошового потоку відбувалось менш прискореними темпами ніж видаткового у 2010 та 2012 роках (рис. 2.9).

Для більш глибокого розуміння природи грошових потоків страхових компаній проаналізуємо показники структури позитивних та видаткових грошових потоків за видами діяльності (табл. 2.11).

Як свідчать дані табл. 2.11, в цілому протягом 2008-2011 років у структурі позитивного грошового потоку страхових компаній переважала частка грошового потоку від операційної діяльності й складала понад 80%, винятком був 2009 рік, коли частка була на рівні 78%, а страховики 15,2% позитивного грошового потоку мали можливість отримали від інвестиційної діяльності, а саме за розміщення коштів страхових резервів на банківських

д

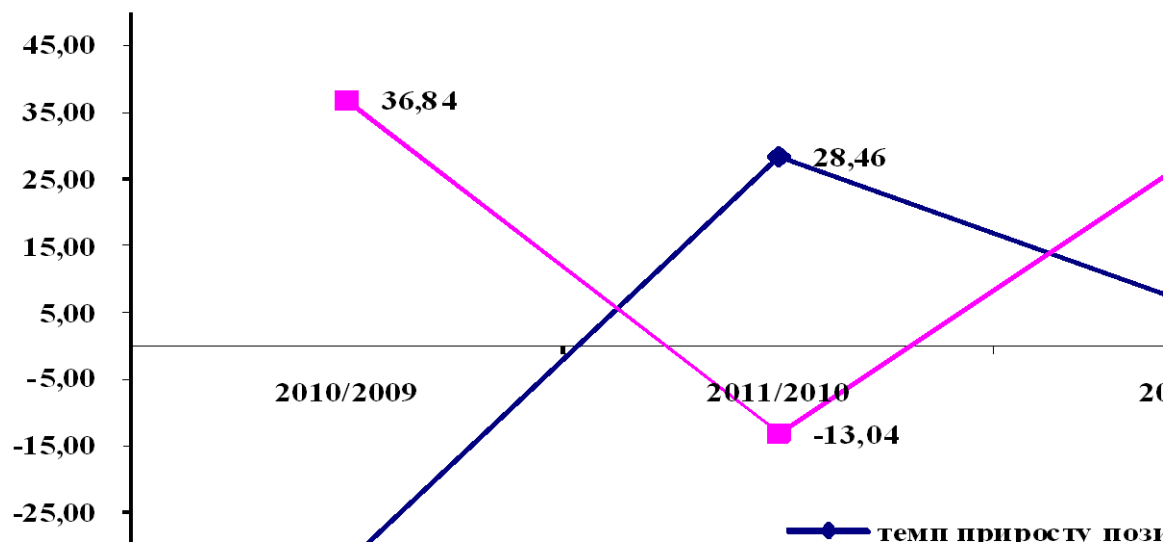

Рис. 2.9. Ланцюгові темпи приросту позитивного та видаткового грошових потоків страхових компаній протягом 2009-2012 рр.

В структурі видаткового грошового потоку протягом 2009-2011 років переважала частка грошового потоку від операційної діяльності, у 2012 році вона зменшилась, в той же час зросла частка видаткового грошового потоку від інвестиційної діяльності до 37,1% проти 14,7% у 2011 році.

Таблиця 2.11

Динаміка складу та структури грошових потоків страхових компаній за видами діяльності протягом 2009-2012 рр.

Показник	Роки				Базисні показники 2012/2009		Ланцюгові показники 2012/2011	
	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
<i>Абсолютний обсяг, млн. грн.</i>								
<i>Позитивний грошовий потік, млн. грн.</i>	11290,9	7612,6	9779,4	10312,9	-977,9	-8,7	533,5	5,5
- операційна діяльність	9303,7	5945,4	8498,3	8384,4	-919,3	-9,9	-113,9	-1,3
- інвестиційна діяльність	1648,5	1157,1	4834,3	1072,5	-575,9	-34,9	-3761,7	-77,8
- фінансова діяльність	338,7	510,0	273,8	856,0	517,2	152,7	582,1	212,6
<i>Видатковий грошовий потік, млн. грн.</i>	5771,3	7897,6	6867,8	8943,5	3172,2	55,0	2075,7	30,2
- операційна діяльність	4584	5988	5722	4986	401,9	8,8	-735,8	-12,9
- інвестиційна діяльність	998	145	1007	3315	2317,1	232,1	2308,3	229,2
- фінансова діяльність	188,7	1764,0	138,8	642,0	453,2	240,2	503,1	362,4
<i>Структура, %</i>								
<i>Позитивний грошовий потік, %</i>	100	100	100	100	x	x	X	x
- операційна діяльність	82,4	78,1	86,9	81,3	-1,1	-1,3	-5,6	-6,4
- інвестиційна діяльність	14,6	15,2	10,3	10,4	-4,2	-28,8	0,1	1,0
- фінансова діяльність	3	6,7	2,8	8,3	5,3	176,7	5,5	196,4
<i>Видатковий грошовий потік, %</i>	100	100	100	100	0,0	0,0	0,0	0,0
- операційна діяльність	79,4	75,8	83,3	55,8	-23,7	-29,8	-27,6	-33,1
- інвестиційна діяльність	17,3	1,8	14,7	37,1	19,8	114,3	22,4	152,8
- фінансова діяльність	3,3	22,3	2,0	7,2	3,9	119,5	5,2	255,1

*за даними Додатку К

Важливим етапом аналізу фінансових потоків страхових компаній є дослідження структури формування чистого грошового потоку за елементами фінансових ресурсів (табл. 2.12). Як свідчать дані табл. 2.12, обсяг чистого грошового потоку у 2009 році становив 5520 млн. грн. У 2010 році значення чистого грошового потоку було від'ємним і складало - 285 млн. грн. Основними чинниками падіння обсягу чистого грошового потоку для страхових компаній у 2010 році було зниження обсягу чистого прибутку на 531 млн. грн., погашення поточних зобов'язань в сумі 11 852 млн. грн., зменшення приросту фінансування інвестицій на 5781 млн. грн., що було зумовлене продажем великої кількості інвестиційних фінансових інструментів в цей період.

Таблиця 2.12

Динаміка грошових потоків страхових компаній протягом 2009-2012 рр.

Показники	Умовне позначення	Значення по роках, грн.				Базисні показники 2012/2009		Ланцюгові показники 2012/2011	
		2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
Чистий прибуток	ЧП	1 984	1 453	1 509	2 112	128	6	603	40
Амортизація	А	395	469	377	490	95	24	114	30
Приріст оборотних активів	$\Delta OA = OA_n - OA_{n-1}$	871	149	-4 365	4 292	3 421	393	8 658	-198
Приріст поточних зобов'язань	$\Delta ПЗ = ПЗ_n - ПЗ_{n-1}$	4 662	-7 189	488	817	-3 845	-82	329	67
Приріст власного оборотного капіталу	$\Delta ВОК = \Delta OA - \Delta ПЗ$	-3 791	7 338	-4 853	3 475	7 266	-192	8 329	-172
Приріст фінансування інвестицій	ДПА	650	-5 131	3 827	-2 243	-2 893	-445	-6 070	-159
Чистий грошовий потік	$ЧГП = ЧП + А - \Delta OA - \Delta ПЗ$	5 520	-285	2 912	1 369	-4 150	-75	-1 542	-53

Зважаючи на спад ділової активності на фондовому ринку у 2010 році, можемо припустити, що у 2010 році відбувався зворотній продаж цінних паперів компаніями-держателями, а вивільнені грошові кошти від продажу були спрямовані у погашення поточних зобов'язань. Таким чином, внаслідок кризи, крім зниження прибутку відбулося «проїдання» коштів страховими компаніями.

В даному питанні також розглянемо показники співвідношення приросту обсягу зібраних платежів та обсягів власного і позичкового капіталу, див. табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Динаміка співвідношення приросту обсягу премій та капіталу
страхових компаній протягом 2009-2012 рр.**

Показники	Роки				Базисні показники 2012/2009		Ланцюгові показники 2012/2011	
	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
Обсяги збору страхових платежів, млн. грн.	11521	7768	9979	10523	-998	-8,7	544	5,5
Обсяг власного капіталу за період, млн. грн.	8729	5622	7068	7857	-872	-10,0	789	11,2
Обсяг позикового капіталу за період, млн. грн.	13478	18824	11491	11294	-2184	-16,2	-197	-1,7
Загальний обсяг капіталу за період, млн. грн.	22207	24446	18559	19151	-3056	-13,8	592	3,2
(Кспп/вк) Коефіцієнт співвідношення приросту обсягу страхових платежів та приросту власного капіталу	x	1,208	1,529	0,690	x	X	-0,84	X
(Кспп/пк) Коефіцієнт співвідношення приросту обсягу страхових платежів та приросту позикового капіталу	x	-0,702	-0,302	-2,763	x	X	-2,46	X
(Кспп/к) Коефіцієнт співвідношення приросту обсягу страхових платежів та приросту капіталу	x	-1,676	-0,376	0,920	x	X	1,3	X

Як свідчать дані табл. 2.13, у 2010 році значення коефіцієнта співвідношення приросту обсягу страхових платежів та загального обсягу капіталу складало - 1,676, тобто це означає, що 1 грн. капіталу генерувала 1,676 грн. збитку від реалізації страхових послуг. У 2011 році значення даного показника зменшилось до -0,376, у 2012 році – збільшилось порівняно з 2011 роком до 0,92. Тобто, можна зробити висновок, що позиковий капітал страхових компаній залучався не для розширення операційної діяльності, а для покриття поточних витрат.

Далі проаналізуємо показники співвідношення приросту чистого прибутку та обсягів власного і позикового капіталу. В табл. 2.14 наведено показники динаміки співвідношення приросту обсягів чистого прибутку та власного і позикового капіталу страхових компаній.

Як свідчать дані табл. 2.14, коефіцієнт співвідношення приросту чистого прибутку та приросту власного капіталу протягом досліджуваного періоду 2009-2012 роки мав позитивне значення, так, на 1 грн. власного капіталу у 2010 році припадало 0,171 грн. у 2011 – 0,039 грн., а у 2012 році – 0,764 грн. У 2010 році значення коефіцієнта співвідношення приросту чистого прибутку страхових компаній та загального обсягу капіталу складало -0,237, тобто це означає, що 1 грн. капіталу припадало 0,237 грн. збитку від усіх видів діяльності. У 2011 році значення даного показника зросло до - 0,010, у 2012 році – становило 1,019.

У 2012 році на 1 грн. власного капіталу припадало 1,019 грн. чистого прибутку, а на 1 грн. позикового капіталу - 3,061 грн. збитку. Тобто, можна зробити висновок, що позиковий капітал страхових компаній мав тенденцію до зниження ефективності використання, про це й свідчать дані коефіцієнтів співвідношення приросту капіталу та приросту чистого прибутку страхових компаній за 2009-2012 роки.

На основі проведених розрахунків можемо побачити своєрідну закономірність у використанні позикових фінансових ресурсів. В період

зниження їх обсягу продуктивність використання цього джерела фінансування зростає, а в період їх зростання – знижується. Це дозволяє сформулювати припущення про те, що частина позикових фінансових ресурсів використовується для покриття фінансових збитків і формування інвестиційних інструментів.

Таблиця 2.14

**Динаміка співвідношення приросту капіталу та чистого прибутку
страховиків протягом 2009-2012 рр.**

Показники	Роки				Базисні показники 2012/2009		Ланцюгові показники 2012/2011	
	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
Чистий прибуток, млн. грн.	1984	1453	1509	2112	128	6,5	603	40,0
Обсяг власного капіталу за період, млн. грн.	8729	5622	7068	7857	-872	-10,0	789	11,2
Обсяг позикового капіталу за період, млн. грн.	13478	18824	11491	11294	-2184	-16,2	-197	-1,7
Загальний обсяг капіталу за період, млн. грн.	22207	24446	18559	19151	-3056	-13,8	592	3,2
(Ксчп/вк) Коефіцієнт співвідношення приросту чистого прибутку та приросту власного капіталу	X	0,171	0,039	0,764	x	X	0,73	X
(Ксчп/пк) Коефіцієнт співвідношення приросту чистого прибутку та приросту позикового капіталу	X	-0,099	-0,008	-3,061	x	X	-3,05	X
(Ксчп/к) Коефіцієнт співвідношення приросту чистого прибутку та приросту капіталу	X	-0,237	-0,010	1,019	x	X	1,03	X

Отже, в процесі аналізу фінансової діяльності страхових компаній було проаналізовано окремі елементи фінансових потоків страхових компаній. Динаміка зміни обсягів капіталу страхових компаній свідчить про постійне його нарощування. Це пов'язано передусім з розширенням обсягів основної операційної діяльності, що вимагає від страхових компаній збільшення фінансування активів.

Доходи страхових компаній за період з 2009-2012 рр. зросли на 7,4%., в тому числі за 2011-2012 роки зростання даного показника складало 13,2%. Динаміка обсягів капіталу страхових компаній свідчить про його нарощування протягом 2008-2010 рр. та відновлення даних тенденцій протягом 2010-2012 рр. після кризового падіння. За рахунок того, що операційна діяльність страхових компаній зростала не досить стрімко, то у 2012 році у порівнянні з 2008 роком спостерігався приріст капіталу на рівні 4%.

Узагальнюючи результати аналізу складу та структури активів страхових компаній, можемо зробити висновки про те, що для них властивою є логіка фінансування страхового бізнесу – 60-70% коштів фінансується у поточну діяльність, а 30-40% – у довгострокові та короткострокові фінансові інструменти. В загальній структурі фінансування активів страхових компаній України співвідношення позикових та власних фінансових ресурсів становить 60%/40%. В структурі активів страхових компаній переважає частка необоротних активів. В середньому впродовж 2009-2012 років співвідношення необоротних та оборотних активів становило 70%/30%.

Аналіз грошових потоків страхових компаній свідчить, що в цілому в структурі позитивного грошового потоку страхових компаній переважала частка грошового потоку від операційної діяльності. Оскільки на етапі інвестування коштів у розвиток страхових компаній здійснювалися переважно інвестиційні витрати, а операційна діяльність почала розширюватися лише наприкінці 2009 року, то основним джерелом фінансування були банківські позики. В структурі видаткового грошового потоку переважала частка грошового потоку від операційної діяльності.

2.3. Оцінка ефективності управління фінансовими потоками страхових компаній

Завданнями, які вирішуються в процесі оцінки ефективності управління фінансовими потоками страхових компаній, є такі: аналіз показників фінансової стійкості та ефективності використання власного і позикового капіталу; оцінка показників ліквідності та платоспроможності; оцінка показників рентабельності формування та використання капіталу.

Єдиного підходу щодо кількісного визначення фінансової стійкості страхових компаній не існує. Першим кроком в аналізі фінансового стану є оцінка оптимальності співвідношення власного та позикового капіталу. Тому дослідимо динаміку коефіцієнтів фінансової стійкості (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Динаміка показників фінансової стійкості страхових компаній протягом 2009-2012 рр.

Показники	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Коефіцієнт фінансової автономії	0,39	0,23	0,38	0,41
Коефіцієнт фінансової заборгованості	0,61	0,77	0,62	0,59
Коефіцієнт фінансового леверіджу	1,54	3,35	1,63	1,44
Коефіцієнт маневренності власного оборотного капіталу	-0,83	-2,09	-0,60	-1,07

Так значення показника фінансової автономії становить 0,39; 0,23; 0,38 та 0,41 у 2009-2012 рр. Протягом 2010-2011 років характерна тенденція до зростання даного показника. Значення даного показника є доволі високим, що свідчить про значну фінансову стійкість, стабільність та незалежність страхових компаній від кредиторів.

Оберненим коефіцієнту фінансової автономії є коефіцієнт фінансової заборгованості. Даний показник характеризує частку залучених засобів в загальній сумі засобів фінансування.

У досліджуваній вибірці страхових компаній спостерігається така динаміка наведеного показника фінансової заборгованості. В 2010 році він складав 0,77; в 2011 – 0,62, а в 2012 – 0,59, таким чином спостерігається зниження показника протягом 2010-2012 років, це сприяє зниженню частки позикових коштів у фінансуванні страхових компаній, а як наслідок, зниження показника до рівня 0,59 у 2012 році засвідчує про обрану стратегію на зростання фінансування за рахунок власних коштів.

Коефіцієнт фінансового леверіджу показує співвідношення залучених засобів та власного капіталу. Даний показник дає найбільш загальну оцінку фінансової стійкості. В досліджуваній вибірці страхових компаній даний показник протягом 2010-2012 років мав тенденцію до зниження: в 2010 – складав 3,35, в 2011 – 1,63, а в 2012 році досяг позначки – 1,44.

Для коефіцієнта маневреності власного оборотного капіталу висхідна тенденція, в 2010 році він складав - 2,09, у 2011 - 0,60, а у 2012 році досяг рівня - 1,07. Така тенденція свідчить про зростання спроможності страхових компаній формувати власні фінансові ресурси за рахунок внутрішніх джерел фінансування.

Платоспроможність характеризує здатність страхових компаній вчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями. Основними ознаками платоспроможності є наявність коштів на розрахунковому рахунку, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, яка вимагає негайного погашення, а також відсутність прострочених боргів.

В табл. 2.16 наведено показники діяльності у досліджуваній вибірці страхових компаній протягом 2009-2012 років.

Як свідчать дані табл. 2.16, співвідношення страхових премій, страхових резервів до обсягу зобов'язань протягом 2010-2011 рр. мало висхідну тенденцію, що було зумовлено більш швидкими темпами зростання суми

страхових премій порівняно з обсягом сукупних зобов'язань (довго- та короткострокових). У 2010-2011 роках коефіцієнт співвідношення страхових премій до обсягу зобов'язань збільшився з 0,28 до 0,43. Це означає, що здатність страховиків покривати зобов'язання за рахунок страхових премій зросла. У 2011-2012 роках можна було спостерігати незначне зниження рівня покриття зобов'язань за рахунок страхових премій – з 0,43 до 0,37.

Таблиця 2.16

**Динаміка показників діяльності страхових компаній протягом
2009- 2012 рр.**

Показники	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Сума страховий премій, млн.грн.	5648	3266	4892	5695
Сума страхових резервів, млн.грн.	3857	2039	3222	3368
Обсяг зобов'язань, млн.грн.	18824	11491	11294	15227
Обсяг власного капіталу, млн.грн.	5622	7068	7857	7886
Коефіцієнт співвідношення страхових премій до обсягу зобов'язань	0,30	0,28	0,43	0,37
Коефіцієнт співвідношення страхових резервів до обсягу зобов'язань	0,20	0,18	0,29	0,22
Коефіцієнт співвідношення страхових премій до обсягу власного капіталу	1,00	0,46	0,62	0,72

Коефіцієнт співвідношення страхових резервів до обсягу зобов'язань виражає поточну платоспроможність страхових компаній. Коефіцієнт співвідношення страхових премій до обсягу власного капіталу характеризує здатність страхових компаній до формування власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел (операційна діяльність). Характер динаміки цих показників повністю повторює динаміку коефіцієнту співвідношення страхових премій та страхового резерву до обсягу зобов'язань. Це свідчить в цілому про наявність позитивних змін у політиці управління фінансовою стійкістю страхових компаній.

Для більш ґрунтовного аналізу платоспроможності страхових компаній доцільно проаналізувати коефіцієнт поточної платоспроможності.

Динаміка поточної платоспроможності повторювала динаміку інших показників діяльності. Значення аналізованого коефіцієнта характеризує здатність страховиків покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок страхових резервів. Оптимальним значенням є 1. Однак, як свідчать дані, рівень поточної платоспроможності страхових компаній лише на 60% забезпечує покриття ними своїх короткострокових зобов'язань. Однак, даний показник набагато вищий у 2012 році порівняно з 2009-м роком, що зумовлено зростанням рівня вимог до формування страхових резервів.

Проаналізуємо показники ліквідності страховиків (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Динаміка показників ліквідності страхових компаній протягом
2009-2012 рр.**

Показники	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-0,39	0,62	-0,42	0,24
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,89	0,61	1,62	0,58
Співвідношення довгострокових та короткострокових позик ПДЗ/ПКЗ	0,61	1,56	1,27	1,63

Як зазначає С.В. Куліков [32, с.89] коефіцієнт загального покриття або коефіцієнт поточної ліквідності має рекомендоване значення понад 1,5. Динаміка коефіцієнта поточної ліквідності активів страхових компаній протягом 2009-2010 рр. та 2011-2012 рр. засвідчила зменшення достатності обігових коштів, які можуть бути використані ними для погашення своїх короткострокових зобов'язань, в тому числі при настанні страхових випадків. У 2009 році коефіцієнт поточної ліквідності активів складав 0,89, у 2010 році – 0,61, а в 2011 та 2012 роках відповідно 1,62 та 0,58.

Цей факт, а також невеликий обсяг грошових коштів спричинили вихід коефіцієнта абсолютної ліквідності за рамки негативного значення, не порушивши при цьому позитивну ситуацію по інших показниках.

Одним з етапів аналізу ефективності використання позикових ресурсів є аналіз їх рентабельності. Рентабельність позикового капіталу страхових компаній у 2010 році значно перевищувала рентабельність активів. Ситуація протягом 2011-2012 року мала своє продовження – показники рентабельності власного позикового капіталу перевищили рентабельність активів.

Рентабельність позикового капіталу протягом 2010-2012 рр. мала стабільну тенденцію до зростання з – 4,8% в 2010 році до 8,0% в 2012 році. А це означає, що в 2011 році на 1 гривню позикового капіталу припадало лише 0,048 грн. чистого прибутку страхових компаній.

Рентабельність власного капіталу протягом 2009-2011 рр. зменшилася на з 13,8% у 2009 році до 10,1 % у 2011 році. Основним чинником зниження рентабельності власного капіталу в цьому періоді є зростання жорсткості державного регулювання по відношенню до страховиків. Це спричинило до віднесення певної частки прибутку у страхові резерви, внаслідок чого відбулось зростання власного капіталу з паралельним зниженням чистого прибутку, за рахунок якого фінансується операційна діяльність.

Й лише з 2011 року по 2012 рр. негативну тенденцію було подолано й показник рентабельності власного капіталу зріс до 13,4%.

Однією з важливих характеристик фінансового стану страхових компаній є стабільність їх діяльності з позиції довгострокових перспектив. Вони пов'язані перш за все з загальною фінансовою структурою страхових компаній, ступенем їх залежності від кредиторів та інвесторів. Отже, можна зробити висновок, що формування позикового капіталу на досліджуваних страхових компаній проводиться більш ефективно.

Використання страховими компаніями залучених фінансових ресурсів спричиняє необхідність їх обслуговування, тобто сплати відсотків за користування. Чим швидше вивільняються позикові кошти, вкладені страхова компаніям у різні складові активів, тим швидше повертається кредитору основна сума боргу та відсотки, пов'язані з його використанням. Тому одним

із важливих етапів управління фінансовим забезпеченням є оцінка ефективності його використання.

Для повноти оцінки впливу управління фінансовими ресурсами на фінансовий стан страхових компаній доцільно проаналізувати динаміку показника ефекту фінансового левериджу (табл. 2.18).

Розраховане значення показника ефекту фінансового левериджу страховиків свідчить, що у 2010 році він мав позитивне значення і становив 6,9%, а у 2011-2012 рр. – негативне значення і складав відповідно -6,3% та -4,9%. Від’ємні значення ефекту фінансового левериджу свідчать, що у 2011-2012 роках використання позикових ресурсів не було ефективним з позицій формування економічної рентабельності використання фінансових ресурсів. Таким чином, дослідження впливу управління фінансовими ресурсами на фінансовий стан страхових компаній свідчить про наявність певних негативних тенденцій, які насамперед стосуються у недосконалості розподілу формування і використання фінансових ресурсів. Це призвело до зниження рівня платоспроможності і ліквідності страхових компаній у 2009-2010 роках та у 2011-2012 роках, незважаючи на те, що в цілому в їх сукупності спостерігалось постійне зростання економічної рентабельності протягом 2010-2012 рр.

Важко не погодитись з Ткаченко Н.В., що платоспроможність є важливою умовою забезпечення фінансової стійкості страхової компанії та ефективного функціонування, як окремих страхових компаній, так і всього національного страхового бізнесу. Платоспроможність страхової організації – це багатофакторне, системне поняття, яке характеризує реально існуюче, динамічно рухливе (внаслідок постійного впливу різних зовнішніх і внутрішніх факторів) співвідношення ринкових зобов’язань страховика і наявних для їх покриття (компенсації) ресурсів (активів), які сформовані в достатньому обсязі і ліквідній формі без шкоди для капіталу, що дозволяє страховику своєчасно і повною мірою виконувати зобов’язання [47].

Таблиця 2.18

**Динаміка фінансових показників та ефекту фінансового
левериджу страхових компаній протягом 2010-2012 рр.**

Показники	Роки			Абсолютний приріст	
	2010	2011	2012	2011/ 2010	2012/ 2011
ЧП, млн. грн.	1 453	1 509	2 112	56,0	603,0
Частка позикового капіталу, %	70,5	60,4	62,8	-10,1	2,4
Середньорічний обсяг капіталу, млн. грн.	21503	18855	21132	-2648	2277
Власний капітал в середньому за рік, млн.грн.	6345	7463	7872	1118	409
Позиковий капітал в середньому за рік, млн.грн.	15158	11393	13261	-3765	1868
Фінансові витрати, млн. грн.	697	1768	2169	1071	401
Частка власного капіталу, %	29,5	39,6	37,2	10,1	-2,4
Вартість позикового капіталу, %	4,6	15,5	16,4	10,9	0,9
Економічна рентабельність капіталу, %	8,4	10,0	12,5	1,6	2,5
Рівень оподаткування прибутку	0,25	0,25	0,25	0,0	0,0
ЕВІТ, млн. грн.	1816	1886	2640	70	754
Ефект фінансового левериджу, %	6,9	-6,3	-4,9	-13,2	1,4

У відповідності до положень ст. 30 Закону України «Про страхування» фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страховика визначається шляхом вирахування з вартості майна (загальної суми активів) страховика суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових [25].

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, на будь-яку дату дорівнює більшій з визначених величин:

- перша підраховується шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць буде складатися із кількості днів

на дату розрахунку). При цьому сума страхових премій зменшується на 50% страхових премій, належних перестраховикам;

- друга підраховується шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на 0,26 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових виплат зменшується на 50% виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестрашування.

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює страхування життя, на будь-яку дату дорівнює величині, яка визначається шляхом множення загальної величини резерву довгострокових зобов'язань (математичного резерву) на 0,05. Загальна величина резерву довгострокових зобов'язань дорівнює сумі резервів довгострокових зобов'язань, які визначаються на будь-яку дату окремо по кожному договору страхування життя.

Страхові компанії зі страхування життя фактичний запас платоспроможності визначають аналогічно компаніям ризикового страхування.

Страховик вважається платоспроможним, якщо фактичний запас платоспроможності перевищує нормативний. Чим більше таке перевищення, тим вище платоспроможність страхової компанії. Якщо запас платоспроможності страховика, нижче нормативного, він зобов'язаний надати органу нагляду за страховою діяльністю план фінансового оздоровлення.

У цілому елементи системи нормативно-правового регулювання покликані забезпечувати платоспроможність страховиків шляхом використання також рекомендацій регулятора щодо аналізу діяльності страховиків. Тести раннього попередження являють собою систему порівняння фактичних фінансових показників діяльності страховиків з визначеними Нацкомфінпослуг показниками, їх узагальнення та оцінка ризиків діяльності страховиків [48].

На початку 2009 року виявилось, що головна проблема, з якою зіткнулися вітчизняні страховики – це питання їхньої платоспроможності, що було викликано негативним впливом низки чинників фінансової кризи, які мали зовнішню природу.

На думку Ткаченко Н.В., й ми її цілком поділяємо, в цей час загострилися і внутрішні проблеми страхового сектора:

- недосконалість оцінки активів страховиків, тобто активи страхових компаній часто є роздутими, а їх вартість, декларована у звітності, відрізняється від реальної в десятки і сотні разів;

- наявні підходи до оцінки платоспроможності вітчизняних страхових компаній не повною мірою враховують всі ризики, притаманні діяльності страховиків, і, у разі застосування методик оцінки платоспроможності, прийнятих в економічно розвинених країнах, їх результати значно відрізняються від отриманих із застосуванням вітчизняної методики.

Нагальною постає проблема удосконалення існуючих підходів до визначення запасу платоспроможності страховиків шляхом поступового переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності, забезпечення адекватної оцінки платоспроможності страховиків завдяки впровадженню системи обліку комплексу ризиків, реалізація яких впливає на здатність проведення страхових виплат, вдосконалення державного регулювання і нагляду за платоспроможністю страховиків.

Висновки до розділу 2

В роботі проведено дослідження основних зовнішніх факторів, що визначають формування фінансових потоків страхових компаній на макрорівні. За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати:

1. Впродовж останніх років склалася не зовсім сприятлива кон'юнктура на ринку страхових послуг. Наслідки фінансової кризи, та, як наслідок – зниження інвестиційної активності в реальному та фінансовому секторах економіки, призвели до уповільнення темпів росту активів та доходів страхових компаній. Негативними факторами, що гальмують формування фінансових потоків на страховому ринку є політико-права ситуація та зарегульованість страхової діяльності, корумпованість державних органів регулювання та брак висококваліфікованих кадрів.

2. Властивою є логіка фінансування страхового бізнесу – 60-70% коштів фінансується у поточну діяльність, а 30-40% – у довгострокові та короткострокові фінансові інструменти. Можна зробити висновок про те, що погіршення загальної ситуації на страховому ринку та на фінансовому ринку в цілому спричиняє зростання частки короткострокових фінансових позикових ресурсів, за рахунок яких страховики фінансують свою поточну діяльність. В періоди ж підйому та стабільності ринкової ситуації – зростає частка довгострокового позикового фінансування, яке спрямовується переважно у інвестиційну сферу діяльності страхових компаній.

3. Аналіз грошових потоків страхових компаній свідчить, що в цілому в структурі позитивного грошового потоку страхових компаній переважала частка грошового потоку від операційної діяльності. Оскільки на етапі інвестування коштів у розвиток страхових компаній здійснювалися переважно інвестиційні витрати, а операційна діяльність почала розширюватися лише наприкінці 2009 року, то основним джерелом фінансування були банківські позики. В структурі видаткового грошового потоку переважала частка грошового потоку від операційної діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

3.1. Перспективи розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансовими потоками страховиків

Контролінг фінансових потоків можна назвати зараз найбільш перспективним напрямом в галузі формування інформаційного та аналітичного інструментарію забезпечення системи фінансового управління страхової компанії, оскільки від гнучко вписується в цю систему та підтримує стратегічну спрямованість розвитку страхової справи. Саме тому в якості обов'язкового елемента в підсистемі контролінгу науковцями виокремлюється стратегічний контролінг, предметом якого є стратегія розвитку та ринковий потенціал страхової компанії. Стратегічний контролінг повинен допомагати компанії ефективно використовувати наявні у неї переваги і створювати новий потенціал успішної діяльності в перспективі. Система стратегічного контролінгу при цьому дозволяє сформулювати поради для менеджерів та власників страхової компанії при розробці стратегії, стратегічних цілей і завдань. Вона здійснює постачання необхідної інформації, що орієнтує керівництво в процесі прийняття рішення. Відповідно, у контролінгу фінансових потоків доцільно виокремлювати її інформаційно-аналітичну частину, яка включає показники довгострокового розвитку компанії, у розрізі їх представлення за основними продуктовими та інвестиційними стратегіями.

Предметом поточного фінансового контролінгу є результати фінансово-господарської діяльності, що відображаються безпосередньо у формуванні майнового потенціалу (активів), фінансових ресурсів, доходів та витрат за центрами фінансової відповідальності. Предмет та завдання поточного контролінгу тісно переплітаються з предметом і завданнями оперативного контролінгу. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах динамізму зовнішнього середовища стирається межа між поточним та оперативним управлінням на користь останнього, що зумовлено необхідністю використання якомога більш оперативної інформації в процесі прийняття управлінських рішень.

Доречним буде звернутися то точки зору зарубіжного науковця Е. Майера, який пропонує визначати основні напрямки фінансового контролінгу в розрізі реалізації оперативних та стратегічних завдань розвитку компанії (табл. 3.1) [49, с.154].

Таблиця 3.1

Фази фінансового контролінгу в розрізі реалізації оперативних та стратегічних завдань розвитку компанії [49, с.154]

Фази контролінгу	Стратегічний фінансовий контролінг	Оперативний фінансовий контролінг	
Цілі	Стратегічний фінансовий потенціал	Рентабельність	Фінансова стабільність
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> • Розв'язання проблем клієнтів • Ринки • Клієнти • Переваги в конкурентній боротьбі 	<ul style="list-style-type: none"> • Обороти • Дохід • Прибуток • Використання капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> • Ліквідність • Фінансування • Структура балансу
База	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз потенціалу 	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок результату з порівнянням плану та факту і формулюванням висновків 	<ul style="list-style-type: none"> • План-баланс • План звіту про фінансові результати • Узгодження
Методи	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз конкурентної ситуації • Аналіз компанії • Аналіз ринків зовнішнього середовища • Стратегічне планування розривів 	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок витрат за місцями їх виникнення • Розрахунок маржинального прибутку • Повна та часткова калькуляція витрат • Проекти розрахунки 	<ul style="list-style-type: none"> • Планування ліквідності • Середньо- та короткострокове фінансове планування • Баланс руху коштів
Результат	Стратегічний план	Планування результату	Планування балансу та звіту про фінансові результати

На думку автора, даний підхід дозволяє формувати систему фінансового контролінгу в розрізі контролю за досягненням стратегічних та оперативних цілей, однак він потребує уточнення. Нечітким є визначення показників, які мають використовуватися для реалізації тих чи інших функцій фінансового контролінгу. В процесі розробки та впровадження системи контролінгу

фінансових потоків страхових компаній ми пропонуємо враховувати наступні ключові моменти стосовно створення служби контролінгу:

- повинна мати можливість безперешкодно отримувати необхідну інформацію від усіх підрозділів страхової компанії, а також швидко доводити інформацію до вищого керівництва;
- повинна мати можливість та повноваження організовувати з допомогою інших служб збір інформації, яка не міститься в існуючих звітах;
- повинна мати можливість впроваджувати нові процедури та методи збору та обробки інформації, а також методи управління організацією;
- має бути повністю незалежною від тої чи іншої служби страхової компанії та звітувати безпосередньо вищому керівництву.

З метою впровадження системи контролінгу фінансових потоків страхових компаній необхідно визначити основні його напрямки за видами діяльності. Визначимо такі напрямки контролінгу фінансових потоків: розподіл фінансових потоків – акумуляція фінансових потоків – збалансування фінансових потоків – результативність фінансових потоків (табл. 3.2).

Наведені в табл. 3.2 напрямки реалізації контролінгу фінансових потоків повинні в повній мірі забезпечити формування об'єктивної картини стосовно розвитку страхової компанії в розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Запропоновані напрямки контролінгу фінансових потоків обов'язково мають реалізуватися за допомогою ряду показників, за якими буде здійснюватися порівняння відхилень «Факт-План» та «Факт1 – Факт0».

Таблиця 3.2

Напрямки контролінгу фінансових потоків за видами діяльності, які пропонується запровадити страхових компаній

Напрямок	Вид діяльності		
	Операційна	Інвестиційна	Фінансова
Розподіл	Контроль за	Контроль за	Контроль за

фінансових потоків (формування від'ємного фінансового потоку)	використанням страхових резервів; за проведення витрат на страхову діяльність	інвестиційними вкладеннями	своєчасним та повним виконанням фінансових зобов'язань
Акумуляція фінансових потоків (формування позитивного фінансового потоку)	Контроль за надходженням страхових премій, премій від перестраховування	Контроль за фінансуванням інвестиційних вкладень	Контроль за своєчасністю та раціональністю залучення необхідних фінансових ресурсів
Збалансування фінансових потоків	Контроль за платоспроможністю, ліквідністю та синхронністю грошових потоків	Контроль за збалансованістю грошових потоків від операційної і інвестиційною діяльністю	Контроль стану та структури залучення і погашення капіталу, покриття зобов'язань
Ефективність фінансових потоків	Контроль за показниками рентабельності операційної діяльності	Контроль за результатами від здійснення операцій з купівлі-продажу необоротних активів, фінансових інструментів	Контроль ефективністю використання залучених ресурсів

Формуючи систему показників для забезпечення контролінгу фінансових потоків страхових компаній в рамках запропонованих напрямків відмітимо, що ці показники мають бути у більшості відносними, що підвищить рівень адекватності та об'єктивності результатів оцінки (табл. 3.3).

Характеризуючи показники, що запропоновані в табл. 3.3, також доцільно їх згрупувати за рівнем значущості. Для цього пропонуємо розділити всі показники на дві основні групи – основні та допоміжні.

Формули розрахунку вказаних показників наведено в Додатку М.

Основні показники є ключовими при оцінці ефективності операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

**Показники контролінгу фінансових потоків за видами діяльності, які
пропонується запровадити для страхових компаній**

Напрямок	Вид діяльності		
	Операційна	Інвестиційна	Фінансова
Розподіл фінансових потоків	<ul style="list-style-type: none"> - показники структури виплат за операційною діяльністю; - показник обсягу страхування; 	<ul style="list-style-type: none"> - частка інвестицій у фінансові активи; - частка інвестицій в основні фонди; - показники динаміки і рівномірності інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> - структура фінансових виплат; - показник співвідношення виплат із фінансових витрат до погашення позиченого капіталу; - показник динаміки виплат із фінансових витрат
Акумуляція фінансових потоків	<ul style="list-style-type: none"> - показники структури надходжень від операційної діяльності; - незалежності від перестраховання - показник фінансового потенціалу; - величина та динаміка показника чистого грошового потоку від операційної діяльності; 	<ul style="list-style-type: none"> - показник чистого грошового потоку від інвестицій 	<ul style="list-style-type: none"> - показники структури грошових потоків із залучення фінансових ресурсів; - чистий грошовий потік від фінансової діяльності
балансування фінансових потоків	<ul style="list-style-type: none"> - співвідношення надходжень і відтоку від операційної діяльності; - показник збалансованості страхових премій із страховими виплатами; - показники платоспроможності; - показник осідання грошових потоків; 	<ul style="list-style-type: none"> - покриття чистим грошовим потоком від інвестиційної діяльності інвестиційних вкладень; - показник покриття чистих інвестицій-нетто чистим грошовим потоком від операційної діяльності; - частка позикових коштів, інвестована в необоротні активи; 	<ul style="list-style-type: none"> - показник достатності чистого грошового потоку у покритті погашення кредитів; - показник співвідношення зовнішнього та внутрішнього фінансування; - динамічний показник ступеня заборгованості; - показник покриття фінансових витрат;

продовження таблиці 3.3

Ефективність фінансових потоків	- рівень чистого грошового потоку у валовому грошовому потоці (ефективності грошового потоку); - показник рентабельності надходжень; Показник нарощення грошового потоку	- рентабельність інвестиційної діяльності; - рентабельність активів	- рівень ефективності роботи фінансової служби; - рентабельність власного капіталу
---------------------------------	--	--	---

Решта показників, які ми не перерахували, є допоміжними (уточнюючими). Вони дозволяють конкретизувати висновки, які будуть зроблені на базі основних показників.

В табл. 3.3 наведено показники збалансованості фінансових потоків страхової компанії за основними видами діяльності. При цьому контролінг збалансованості в операційної діяльності враховують співвідношення відтоку і надходжень; збалансованість страхових премій із страховими виплатами; платоспроможність за надходженнями та виплатами; синхронність та ліквідність фінансових потоків; величину вільного грошового потоку для різних інвесторів.

Також доцільно прослідкувати планові значення запропонованих показників системи контролінгу фінансових потоків СК «АСКА» на 2013 рік у розрізі кварталів (Додаток Н).

Як свідчать результати проведених розрахунків, в цілому можна спостерігати негативні тенденції у зміні планових показників діяльності страхової компанії СК «АСКА» за умови, якщо всі вихідні параметри фінансового управління залишаться без змін. Тому, базуючись на результатах порівняння планових та фактичних значень показників (Додаток Н) можемо говорити про доцільність та необхідність формування підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії.

Важливим аспектом формування підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії є його періодичність, яка встановлюється для окремих показників виходячи з рівня їх значущості та можливості формування інформаційного забезпечення при розрахунках.

Вважаємо за доцільне розділити всі показники за періодичністю на дві основні групи – щоденні та щомісячні. Група «щоденних» показників має включати лише найбільш вагомі та ключові параметри – рентабельність операційної діяльності, показники операційного управління грошовими потоками та показники оборотності.

Решта показників достатньо відстежувати помісячно (табл. 3.4).

Для відстежування щоденних показників пропонуємо формувати щоденний операційний звіт, який є важливим інструментом оперативного контролінгу фінансових потоків. Основними завданнями, що висуваються до щоденного операційного звіту страхових компаній, є такі (рис. 3.1).

Показники, які будуть міститися в щоденному операційному звіті повинні відповідати таким критеріям:

1. Невелика кількість ключових показників, які використовуються для контролінгу фінансових потоків. З однієї сторони, це дає змогу нормально концентруватися на отриманій інформації контролеру в процесі аналізу, а з іншої сторони – формування самого звіту не буде трудомістким процесом.

2. Чіткість і простота структури побудови звіту, зручність форми ведення звіту. Зручність форми є вагомим фактором при сприйнятті даних звіту. Побудова оптимальної форми звіту значно скоротить час на його читання та аналіз.

Важливою є змістовна наповнюваність показників, що використовуються для аналізу. Показники операційного фінансового звіту страхових компаній повинні бути максимально інформативними стосовно основних сторін фінансово-господарської діяльності.

**Періодичність та звітні форми відстежування показників підсистеми
контролінгу фінансових потоків**

Напрямок	Показники	Періодичність	Форма представлення
Розподіл фінансових потоків	виплати страхового відшкодування страховика; відтік коштів, пов'язаний із фінансовими витратами;	Щоденна	щоденний операційний звіт
	величина збитків за ризики, що передано в перестраховування;	Щоденна	щоденний операційний звіт
	додаткові виплати, пов'язані із врегулюванням страхових випадків;	Щоденна	щоденний операційний звіт
	залишки страхових резервів, дебіторської заборгованості,	Щоденна	щоденний операційний звіт
	операційні доходи та витрати	Помісячна	місячний звіт
	відтік коштів, пов'язаний із фінансовим та реальним інвестуванням;	Помісячна	місячний звіт
Акумуляція фінансових потоків	надходження страхових премій	Щоденна	щоденний операційний звіт
	нараховані в періоді доходи від операційної діяльності; активи страховика;	Щоденна	щоденний операційний звіт
	надходження доходів за окремим видом фінансових інвестицій;	Щоденна	щоденний операційний звіт
	надходження власного капіталу	Помісячна	місячний звіт
	надходження позичених фінансових ресурсів	Помісячна	місячний звіт
	надходження позичених фінансових ресурсів	Помісячна	місячний звіт
	надходження коштів із інвестиційної діяльності	Щоденна	щоденний операційний звіт
Збалансування фінансових потоків	обсяги позитивного та видаткового грошового потоку за видами діяльності	Щоденна	щоденний операційний звіт
	обсяги доходів і витрат; за проектами; за центрами фінансової відповідальності; залишок коштів на рахунках	Щоденна	щоденний операційний звіт
	залишки кредиторської та дебіторської заборгованості	Щоденна	щоденний операційний звіт
Ефективність фінансових потоків	обсяги позитивного та видаткового грошового потоку за видами діяльності	Щоденна	щоденний операційний звіт
	обсяги доходів і витрат; за проектами; за центрами фінансової відповідальності; залишок коштів на рахунках	Щоденна	щоденний операційний звіт
	залишки кредиторської та дебіторської заборгованості	Щоденна	щоденний операційний звіт
	обсяги позитивного та видаткового грошового потоку за видами діяльності	Щоденна	щоденний операційний звіт

Рис. 3.1. Основні вимоги, що висуваються до щоденного фінансово-операційного звіту страховика

Інформаційне забезпечення підсистеми контролінгу фінансових потоків є доволі складним механізмом, що формується у конкретній страховій компанії з метою забезпечення суб'єктів контролінгу фінансових потоків необхідними даними для виконання своїх функцій. В даному питанні спочатку зупинимося на основних організаційних особливостях інформаційного забезпечення.

Інформаційне забезпечення є однією з трьох складових забезпечення, поряд з технічними і аналітичними забезпеченнями, є сукупністю різноманітних довідників, класифікаторів, каталогів, правил, засобів формалізації даних тощо. Основним його призначенням є надання достовірної, своєчасної та достатньої інформації спеціалістам служби логістики з метою виконання ними функцій управління, планування, контролю та прийняття управлінських логістичних та контролінгових рішень. Воно є складовою загального інформаційного забезпечення сучасних багаторівневих систем обробки даних на страховій компанії та його організація залежить від особливостей страхової компанії і методів управління.

Організаційна площина формування інформаційного забезпечення контролінгу фінансових потоків містить логістичні операції та функції. Під логістичною операцією розуміють відособлену сукупність дій, скеровану на

перетворення матеріального чи інформаційного потоку. Традиційними логістичними операціями є складування, транспортування, комплектація, вантаження тощо. Організаційна площина характеризується відкритістю та гнучкістю в пристосуванні до змінних умов ринку. Організаційна площина – це контролінгова складова системи, оскільки саме вона оптимізує процес прийняття управлінських рішень, здійснює управління, контроль та планування логістичної діяльності.

Етапи формування інформаційного забезпечення контролінгу фінансових потоків на СК «АСКА» визначаються специфікою наявної у страховій компанії обліково-аналітичної системи. Враховуючи той факт, що на сьогодні у страховій компанії система обліку є журнально-ордерною і ведеться в програмі 1С: 8.2, то отримання необхідних даних для контролінгу фінансових потоків є проблематичним. Тому для усунення цієї проблеми ми пропонуємо алгоритм (етапи) формування інформаційного забезпечення контролінгу фінансових потоків, який наведено на рис. 3.2.

Формування підсистеми контролінгу фінансових потоків передбачає обґрунтування інформаційної потреби контролінгу для визначення конкретних показників. На основі цього буде визначено дефіцит інформаційних ресурсів та запропоновані відповідні шляхи його усунення.

Застосування сучасних автоматизованих методів контролінгу фінансових потоків можливе лише за наявності у страховій компанії відповідного програмного забезпечення.

Наступним кроком до побудови інформаційного забезпечення фінансового контролінгу є формування системи інформаційної потреби у конкретних показниках (даних), які необхідні для визначення контролінгових показників. Результати аналізу наявності / дефіцитності внутрішньої облікової інформації для розрахунку контролінгових показників наведено в табл. 3.5.

**Етапи формування інформаційного забезпечення
контролінгу фінансових потоків у
СК «АСКА»**

**Рис. 3.2. Основні етапи формування інформаційного забезпечення
контролінгу фінансових потоків страхової компанії**

Таким чином, ми бачимо, що існуюча інформаційна система обліку у страховій компанії СК «АСКА» не дозволяє здійснити покриття необхідної інформації для організації контролінгу фінансових потоків.

Таблиця 3.5

Визначення потреби у вихідних даних для формування аналітичної підсистеми контролінгу фінансових потоків на СК «АСКА» на початок 2013 року

Напрямок контролінгу	Показники, що використовуються	Необхідні дані	Можливість отримання на основі існуючої облікової системи з відповідною періодичністю		
			Щодня	Щомісяця	Квартально, щорічно
Розподіл фінансових потоків	Показники контролю за використанням страхових резервів; виплатами з операційної діяльності	Виплати страхового відшкодування страховика; величина збитків за ризику, що передано в перестраховання; додаткові виплати, пов'язані із врегулюванням страхових випадків; залишки страхових резервів, дебіторської заборгованості, відтік коштів, пов'язаний із фінансовим та реальним інвестуванням; відтік коштів, пов'язаний із фінансовими витратами; операційні доходи та витрати	-	+	+
	Показники контролю за інвестиційними вкладеннями				
	Показники контролю за повним та своєчасним виконанням фінансових зобов'язань				
Акумуляція фінансових потоків	Показники контролю за надходженням страхових премій, премій від перестраховання	Надходження від страхових премій; нараховані в періоді доходи від операційної діяльності; активи страховика; надходження коштів із інвестиційної діяльності; надходження доходів за окремим видом фінансових інвестицій; надходження власного капіталу; надходження позичених фінансових ресурсів	-	+	+
	Показники контролю за фінансуванням інвестиційних вкладень				
	Показники контролю за своєчасністю та раціональністю залучення необхідних фінансових ресурсів				

продовження таблиці 3.5

Збалансування фінансових потоків	Показники контролю за платоспроможністю, ліквідністю та синхронністю грошових потоків	Обсяги позитивного та видаткового грошового потоку за видами діяльності; статтями доходів і витрат; за проектами; за центрами фінансової відповідальності; - залишок коштів на рахунках; залишки кредиторської та дебіторської заборгованості	-	-	-
	Показники контролю за збалансованістю грошових потоків від операційної і інвестиційною діяльністю				
	Показники контролю за станом та структурою залучення і погашення капіталу, покриття зобов'язань				
Ефективність фінансових потоків	Показники контролю за показниками рентабельності операційної діяльності	Доходи та витрати за видами діяльності, статтями, проектами та центрами відповідальності; величина чистих грошових потоків за видами діяльності	-	-	+
	Показники контролю за результатами від здійснення операцій по купівлі-продажу необоротних активів, фінансових інструментів				
	Показники контролю за ефективністю використання залучених ресурсів				

Зокрема, абсолютно відсутнім є покриття по таким стратегічно важливим напрямкам контролінгу фінансових потоків як контролінг збалансованості грошових потоків та їх результативності. Контролінг збалансованості грошових потоків, виходячи з наявного інформаційного забезпечення взагалі не може здійснюватися. Для контролінгу результативності можливим є лише квартальний або річний варіант, що нас не влаштовує.

Покриття дефіциту інформаційного забезпечення планується здійснити з використанням нового програмного продукту, яких запропоновано вище – нова версія програми 1С: Підприємство 8.2 (модуль «Контролінг»).

3.2. Підвищення ефективності підсистеми контролінгу фінансових потоків страхової компанії

Розглядаючи впровадження будь-яких підсистем управління з позицій сучасного ринкового середовища, можна констатувати, що жодне подібне рішення не приймається без попереднього розрахунку економічної доцільності та ефективності цих заходів.

При дослідженні підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії, перш за все необхідно визначити параметри, на основі яких визначається показник ефективності, тобто результатів, які формує контролінг, та витрат, пов'язаних безпосередньо з контролінгом фінансових потоків.

Розпочнемо з результатів контролінгу фінансових потоків, які дослідники пропонують у своїх працях. Результатом впровадження та діяльності підсистеми контролінгу фінансових потоків в діяльність страхової компанії, власне, як і будь-якої новації, є ефект (чи то позитивний чи то негативний). Важливим є питання «як його визначити?». У відповідній науковій літературі, виданнях та публікаціях недостатньо висвітлені підходи до вирішення цього питання. Як відомо, серед типології ефектів у діяльності суб'єктів господарювання на сьогоднішній день виділяють наступні: найрозповсюдженіший економічний, науково-технічний (якісне покращення протікання процесів), ресурсний (зменшення споживання ресурсів), соціальний (прихильність споживачів) та екологічний (часто похідний від науково-технічного). Керуючись логікою, можна стверджувати, що впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків генерує лише економічний ефект, який вже непрямим чином може впливати на виникнення й інших видів ефектів. Але розглядати інші види ефектів у зв'язку із контролінгом фінансових потоків ми не вбачаємо доцільним, оскільки вони не є прямими, а похідними й не стосуються предмету дослідження.

Розглянемо основні підходи до визначення ефекту від впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків, які пропонують науковці на сучасному етапі. Так, ряд дослідників, серед яких О. Деменіна, пропонують

оцінювати загальний ефект впровадження системи контролінгу загальнозживаним в економічній та фінансовій науці методом з використанням показника чистої приведеної вартості (NPV - NetPresentValue) [50]:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{\Delta CF_t - \Delta M_t}{(1+r)^t} - IK_0 - \sum_{t=1}^n \frac{IP_t}{(1+r)^t}, \quad (3.1)$$

де ΔCF_t , ΔM_t – відповідно величина збільшення грошового потоку та додаткових управлінських витрат, пов'язаних із функціонуванням служби контролінгу в періоді t ;

IK_0 – початкові інвестиційні витрати на впровадження підсистеми контролінгу;

IP_t – додаткові інвестиційні витрати в періоді пов'язані з необхідністю вдосконалення підсистеми контролінгу;

r – ставка дисконтування.

Не варто піддавати сумніву, що впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків на вітчизняних страховій компанії має стосунок до інноваційних проектів. У своїй праці колектив науковців у складі Л. Попової, Р. Ісакової та Т. Головіної пропонують використовувати в якості показника результату показник інтегрального ефекту.

Автори пропонують розраховувати показник інтегрального ефекту схожим чином з попередньо розглянутим показником чистої приведеної вартості, а саме [51]:

$$IE_K = (P_t - B_t) \times \alpha_t, \quad (3.2)$$

де IE_K – інтегральний ефект впровадження контролінгу;

P_t – результат впровадження контролінгу в періоді t ;

B_t – витрати на впровадження контролінгу в періоді t ;

α_t – коефіцієнт дисконтування.

Бачимо, що конкретний показник, запропонований колективом авторів, фактично дублює показник чистої приведеної вартості, але є навіть ще менш репрезентативним, оскільки не враховує поточних витрат, які виникають у зв'язку з підтриманням та модернізацією служби фінансового контролінгу.

Наступний підхід, запропонований А. Мшвилдадзе [52], визначає в якості ефекту відношення різниці грошових потоків після та до впровадження контролінгу до величини грошового потоку до впровадження контролінгу [52]:

$$P_{\text{фк}} = \frac{ГП_1 - ГП_0}{ГП_0}, \quad (3.3)$$

де $P_{\text{фк}}$ – результат (ефект) від впровадження контролінгу;

$ГП_1, ГП_0$ – відповідно величина грошового потоку після впровадження контролінгу та до його впровадження.

На нашу думку, ефект від функціонування підсистеми контролінгу фінансових потоків може характеризуватися внеском фінансової служби у вартість страхової компанії, який не зазначався у дослідженнях відзначених вище науковців, і не пропонувався до розгляду у якості показника ефекту роботи служби контролінгу. Дані показники (величини) можуть визначатися на основі підходів, які стали похідними від моделі управління вартістю (цінністю) страхової компанії VBM (Value Based Management). Йдеться про підхід моделі скоригованої приведеної вартості APV (Adjusted Present Value) та економічного прибутку EP (Economic Profit), в яких використано визначення результативності фінансової служби як окремої складової вартості компанії, тобто, вкладу у вартість компанії зі сторони фінансових менеджерів.

Опишемо послідовність визначення NPV фінансового офісу у послідовності кроків:

1) розраховується вартість компанії у випадку, якщо б вона фінансувалась лише за рахунок власного капіталу – шляхом дисконтування

вільного грошового потоку. Тобто припускається, що компанія не залучає позиковий капітал;

2) додається вартість вигравшів від залучення позикового капіталу (взамін власного) від більш низьких відсоткових ставок, автоматично виникаючого ефекту податкового щита та інших можливих переваг боргового фінансування;

3) вираховується вартість підвищення ризиків, які виникають в результаті залучення позикового капіталу. Сума другого та третього кроків відображає ефект від роботи з залучення боргового фінансування;

4) для визначення скоригованої приведенної вартості APV необхідно з вартості компанії вирахувати вартість боргу;

5) щоб перейти від APV до оцінки розміру вкладу у вартість страхової компанії з боку служби контролінгу, треба з суми перших двох складових вирахувати фінансування капітальних та операційних витрат фінансової служби. Далі стандартними формулами обрахунку NPV можна продовжити обрахунок інвестицій в службу контролінгу.

В результаті, формується показник NPV фінансової служби, який ми пропонуємо використовувати в якості показника ефекту фінансового контролінгу.

Що стосується другої згаданої нами моделі EP, в ній логіка обчислень будується наступним чином:

- для кожного майбутнього року визначається рентабельність інвестованого капіталу ROIC (Return on Invested Capital). Це ефект від впровадження підсистеми контролінгу;

- для кожного року визначається плата за капітал (WACC), залучений в управління;

- вирахувавши WACC з ROIC, отримують так званий «спред» капіталу; а, помноживши спред на обсяг інвестованого капіталу в кожному році, – потік економічного прибутку EP;

- для отримання вартості компанії необхідно додати балансову вартість інвестованого капіталу та потік EP, продисконтований по WACC.

Перевага моделі EP в тому, що вона виділяє ефект управління капіталом, який досягається за рахунок контролінгу фінансових потоків (ROIC) та процентну ставку плати за капітал (WACC). Обидва цих показники можна порівняти із співставними проектами.

Коректно розрахований ROIC – це показник ефективності управління позиковим капіталом. А WACC, з іншого боку, дозволяє оцінити, чи зміг фінансист залучити капітал дешевше, ніж середній показник в галузі з урахуванням різниці в фінансовому важелі компанії і галузі в цілому. Модель EP дає можливість оцінити результативність управління на ринкових принципах – відносно співставних проектів.

Підсумовуючи, зазначимо, що в якості показників результату (ефекту) для визначення ефективності контролінгу фінансових потоків доцільно використовувати наступні: NPV фінансової служби ($NPV_{\text{ФС}}$) та потік економічного прибутку (EP), які визначаються абсолютною величиною в грошових одиницях.

Тепер варто перейти до розгляду другої складової визначення ефективності – витрат, пов'язаних з фінансовим контролінгом.

Відповідно до підходу О. Деменіної, витрати фінансового контролінгу складаються з трьох елементів – витрат на створення підсистеми контролінгу, витрат на модернізацію і підтримку діяльності служби та витрат на управління службою контролінгу. У вищезгаданій формулі (3.1) це відповідно елементи ΔM_t – величина збільшення додаткових управлінських витрат, пов'язаних із функціонуванням служби фінансового контролінгу в періоді t ; IK_0 – початкові інвестиційні витрати на впровадження системи контролінгу фінансових потоків та IP_t – додаткові інвестиційні витрати в періоді пов'язані з необхідністю вдосконалення системи контролінгу.

Колектив науковців у складі Л. Попової, Р. Ісакової та Т. Головіної відносять до витрат фінансового контролінгу лише витрати у вигляді інвестицій у проект впровадження контролінгу, не враховуючи супутні витрати, які беззаперечно виникають в процесі діяльності служби контролінгу, як це робить попередньо зазначений науковець О. Деменіна.

Дослідник А. Мшвилдадзе відносить до витрат фінансового контролінгу лише витрати, пов'язані з управлінням діяльністю компанії та їх зміну після впровадження системи фінансового контролінгу. Відповідно [52]:

$$B_{\text{фк}} = \frac{BY_1 - BY_0}{BY_0} \quad (3.4)$$

$B_{\text{фк}}$ – витрати контролінгу;

BY_1, BY_0 – суми витрат на управління діяльністю страхової компанії після впровадження контролінгу і до впровадження (відповідно).

В свою чергу ми вважаємо доцільним ввести до запропонованих нами результатів контролінгу фінансових потоків додаткові показники затрат. Перш за все одразу відмітимо, що ми погоджуємося з підходом до визначення затрат контролінгу О. Деменіної, яка виділяє раніше висвітлені їх групи – на впровадження, на підтримання та на управління підсистемою контролінгу. І так само, дотримуючись концепції DCF (Discounted Cash Flow), вважаємо доцільним виділяти в системі витрат страхової компанії окремі статті у складі операційних витрат, які б відображали капітальні та поточні витрати, пов'язані з функціонуванням підсистеми контролінгу фінансових потоків, і це даватиме змогу виділяти їх з загального обсягу витрат для цілей управлінського обліку, даючи можливість користуватись методами дисконтування (приведення) витрат до дати аналізу.

На основі вищенаведеного дослідження сформуємо таблицю з переліком всіх розглянутих результатів та витрат, необхідних для визначення ефективності контролінгу фінансових потоків.

Варто зазначити, що основна проблема, яка притаманна будь-якому з розглянутих методів вбачається нами у визначенні тієї частини обсягу витрат, яка пов'язана саме з впровадженням, підтриманням та модернізацією підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії та частини приросту доходів/прибутків та інших зазначених результатів, які формуються саме за рахунок роботи фінансової служби та їх адекватне планування. Оскільки, в силу наявних вимог обов'язкової фінансової звітності, отримати дану інформацію з даних бухгалтерського обліку за національними або міжнародними стандартами не виявляється можливим, з цього випливає закономірна необхідність розробки системи відстеження витрат, які були понесені на службу контролінгу і частини доходів, які формуються за рахунок роботи фінансової служби з метою генерації спеціального звіту, призначеного для цілей управлінського обліку, який міститиме згадані вище дані, необхідні для розрахунку ефективності роботи фінансового контролінгу.

На базі таблиці 3.6, ґрунтуючись на переліку результатів та витрат фінансового контролінгу, можна сформулювати перелік можливих показників для визначення ефективності фінансового контролінгу.

Таким чином, згідно підходу А. Мшвилдадзе, показник ефективності називається коефіцієнтом реструктуризації управління та формується співвідношенням результату і витрат у вигляді наступної формули [52]:

$$K_{PY} = \frac{P_{\Phi K}}{B_{\Phi K}} = \frac{\frac{ГП_1 - ГП_0}{ГП_0}}{\frac{ВУ_1 - ВУ_0}{ВУ_0}}, \quad (3.5)$$

де K_{PY} – коефіцієнт реструктуризації управління;

$P_{\Phi K}$ та $B_{\Phi K}$ – результат і витрати контролінгу фінансових потоків як відносні показники відповідно;

$ГП_1, ГП_0$ – відповідно величина грошового потоку після впровадження контролінгу фінансових потоків та до його впровадження;

$ВУ_1, ВУ_0$ – суми витрат на управління діяльністю страхової компанії після впровадження контролінгу фінансових потоків і до (відповідно).

Таблиця 3.6

Можливі показники результатів та витрат для визначення ефективності служби контролінгу

Результати	Витрати
1. Приріст чистого грошового потоку	1. Витрати на створення системи контролінгу ($B_{СТВОР}$)
2. Додатний і зростаючий NPV фінансової служби	2. Поточні витрати на управління підсистемою контролінгу ($B_{УПР}$)
3. Позитивний і зростаючий економічний прибуток (EP)	3. Поточні витрати на підтримання та модернізацію контролінгу ($B_{МОДЕРН}$)
4. Зменшення поточних витрат на управління ($-ΔB_{УПР}$)	4. Витрати, пов'язані з фінансовою діяльністю ($B_{ФИН}$)
5. Зниження WACC	5. Витрати операційної діяльності ($B_{ОПЕР}$)
6. Додатковий дохід (D)	

На основі розглянутого показника нами побудовано модель аналізу ефективності впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків, в якій логічно обґрунтовується залежність ефективності від дисбалансу складових $ГП_1, ГП_0$ та $ВУ_1, ВУ_0$. Так, автор зазначає, що про ефективність заходів впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків свідчить значення $K_{PY} > 0$. Для цього чисельник має перевищувати знаменник, тобто приріст грошового потоку має перевищувати приріст витрат на управління. Навіть при незмінному грошовому потоці, якщо зменшуватимуться витрати на управління, це все одно свідчитиме про ефективність підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії. На нашу думку, даний метод достатньо простий та цілком придатний для аналізу ефективності впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків в управління страхової компаніями.

Грунтуючись на підході О. Деменіної, показник ефективності виражатиметься співвідношенням результату і сукупністю всіх продисконтованих витрат [50]:

$$K_{\text{Ефдем}} = \frac{NPV}{\sum \frac{B_{\text{СТВОР}t}}{(1+d)^t} + \sum \frac{(B_{\text{УПР}t} + B_{\text{МОДЕРН}t})}{(1+d)^t}}, \quad (3.6)$$

де NPV – чиста приведена вартість грошових потоків, які виникають у зв'язку з контролінгом фінансових потоків (див. формулу (3.1));

$B_{\text{СТВОР}t}$, $B_{\text{УПР}t}$ та $B_{\text{МОДЕРН}t}$ – відповідні витрати, пов'язані з контролінгом фінансових потоків;

d – ставка дисконтування, яка використовується для приведення грошових потоків.

Наступний показник формується у відповідності з раніше розглянутим підходом колективу дослідників Л. Попової, Р. Ісакової та Т. Головіної. Автори дають показнику назву індекс рентабельності (доходності) впровадження контролінгу фінансових потоків і визначають алгоритм його розрахунку наступним чином [53, с.439]:

$$I_R = \frac{D \times \alpha}{B_{\text{СТВОР}} \times \alpha}, \quad (3.7)$$

де I_R – індекс рентабельності впровадження контролінгу фінансових потоків;

D – додатковий дохід, згенерований службою контролінгу фінансових потоків в періоді t ;

$B_{\text{СТВОР}}$ – розмір інвестицій у проект впровадження контролінгу;

α – коефіцієнт дисконтування.

У свою чергу ми вважаємо доцільним доповнити систему показників для оцінки ефективності контролінгу фінансових потоків у страховій компанії.

Зокрема, базуючись на підході моделі APV, визначивши NPV фінансової служби, у разі, якщо він є додатним, варто відстежити динаміку цього показника у розрізі попередніх років:

$$\Delta NPV_{\phi C} = \frac{NPV_{\phi C t}}{NPV_{\phi C (t-1)}}, \quad (3.8)$$

де $\Delta NPV_{\phi C}$ – приріст NPV фінансового відділу страхової компанії;

$NPV_{\phi C t}$ – чиста приведена вартість (внесок у вартість страхової компанії) фінансового офісу в періоді t ;

$NPV_{\phi C (t-1)}$ – чиста приведена вартість фінансового офісу в періоді $t-1$.

Наступні показники фінансової ($BB_{\phi H}$) та операційної ($BB_{\text{ОПЕР}}$) витратовіддачі формуються на основі показника економічного прибутку EP і являють собою його співвідношення окремо зі зміною витрат, пов'язаних з фінансовою і операційною діяльністю. Відповідно:

$$BB_{\phi H} = \frac{EP}{\Delta B_{\phi H}} \quad (3.9)$$

$$BB_{\text{ОПЕР}} = \frac{EP}{\Delta B_{\text{ОПЕР}}} \quad (3.10)$$

де EP – величина економічного прибутку, розрахована у відповідності до моделі EP ;

$\Delta B_{\phi H}$, $\Delta B_{\text{ОПЕР}}$ – відповідно зміна фінансових та операційних витрат в порівнянні з минулим періодом.

Наступним показником, на нашу думку, може стати відношення темпу зменшення показника WACC як інтегрального показника результату роботи фінансової служби до зростання фінансових витрат. Цей показник дає змогу оцінити, чи виправдовує фінансовий центр страхової компанії ті витрати, які були понесені на забезпечення його функціонування, чи генерує більший

ефект, ніж понесені витрати. Сформулюємо показник у вигляді наступної формули:

$$E_{\Phi B} = \frac{\frac{WACC_t - WACC_{(t-1)}}{WACC_{(t-1)}}}{\frac{B_{\Phi Ht} - B_{\Phi H(t-1)}}{B_{\Phi H(t-1)}}}, \quad (3.11)$$

де $E_{\Phi B}$ – показник ефективності фінансових витрат;

$WACC_t$, $WACC_{(t-1)}$ – відповідно середньозважена вартість капіталу поточного та минулого періодів;

$B_{\Phi Ht}$, $B_{\Phi H(t-1)}$ – відповідно фінансові витрати поточного та минулого періодів.

Цей показник потребує роз'яснень у питанні трактування його значень. Як бачимо з формули, ідеальним буде його значення більше 1, оскільки чисельник за позитивної динаміки WACC (в нашому випадку позитивною динамікою вважатиметься його спадання) набуватиме від'ємного значення, і така ж ситуація стосовно знаменника, весь показник в результаті набуватиме додатного значення, а значення більше одиниці свідчитиме про те, що показник WACC спадає вищими темпами, ніж показник фінансових витрат, що свідчить про виключну ефективність фінансового центру страхової компанії. За від'ємного значення складові показника потребуватимуть поелементного аналізу.

Доречно зазначити, що серед позитивних результатів функціонування контролінгового механізму М. Тарасюк виокремлює зростання обсягів реалізації, прибутку, рентабельності, продуктивності праці [53, с.448].

З метою систематизації розглянутих та запропонованих показників, згрупуємо їх у матрицю показників оцінки ефективності підсистеми контролінгу (рис 3.3).

За значущістю	
Основні	Допоміжні

За ступенем охоплення	Узагальнюючі	1. Коефіцієнт реструктуризації управління (K_{PY}) (3.5)	4. Приріст NPV фінансового відділу страхової компанії ($\Delta NPV_{\phi C}$) (3.8)
	Часткові	2. Коефіцієнт ефективності Деменіної ($K_{E\phi Dem}$) (3.6)	5. Показник ефективності фінансових витрат ($E_{\phi B}$) (3.11)
		3. Індекс рентабельності впровадження фінансового контролінгу (IR) (3.7)	6. Фінансова витратовіддача ($BB_{\phi H}$) (3.9)
			7. Операційна витратовіддача (BB_{OPER}) (3.10)

Рис. 3.3. Матриця показників оцінки ефективності підсистеми контролінгу фінансових потоків

В даному питанні для оцінки рівня ефективності фінансової діяльності у досліджуваній страховій компанії проаналізуємо показники середньозваженої вартості капіталу, NPV та інтегральний показник ефективності фінансової діяльності.

Спочатку здійсимо оцінку показника NPV на прикладі страхової компанії «АСКА» (табл. 3.7). Показник NPV виражає здатність страхової компанії до генерування чистих грошових потоків з урахування дисконтування їх вартості у часі. В нашому випадку він може бути використаний для оцінки підсистеми управління в процесі контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів. Зростання даного показника свідчить про зростання рівня результативності фінансового управління, і навпаки. Тенденції до зниження показника NPV є індикатором необхідності впровадження системи фінансового контролінгу.

Показник NPV наведено в табл. 3.7. Як свідчать дані табл., значення дисконтованого чистого грошового потоку страхової компанії у 2010 році становило -729,3 тис. грн. У 2011 році значення даного показника зменшилось

на 7729,0 тис. грн. або на 1059,8% і склало -8458,3 тис. грн. Основною причиною зниження чистого грошового потоку стали інвестиції в позаоборотні та оборотні активи, які були профінансовані за рахунок довгострокових кредитів.

У 2012 році значення показника NPV становило 4032,2 тис. грн., що на 12490,5 тис. грн. більше порівняно з попереднім роком (або на 147,7%).

Таблиця 3.7

**Динаміка вартості джерел фінансування страхової
компанії «АСКА» протягом 2010-2012 рр.**

Показники	Значення, млн. грн.			2011/2010		2012/2011	
	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, тис. грн.	Темп приросту, %	Абсолютний приріст, тис. грн.	Темп приросту, %
Чистий прибуток, тис. грн.	-484,1	246,5	5,6	730,6	-150,9	-240,9	-97,7
Амортизація, тис. грн.	158,6	800,4	864,5	641,8	404,7	64,1	8
Зміна ВОК, тис. грн.	-2853,3	1318	-4477,3	4171,3	-146,2	-5795,3	-439,7
Зміна інвестицій в позаоборотні активи, тис. грн.	3461,3	10386,4	347,5	6925,1	200,1	-10038,9	-96,7
Чистий грошовий потік, тис. грн.	-933,5	-10657,5	4999,9	-9724	1041,7	15657,4	-146,9
Ставка дисконтування, середньозважена, %	28	26	24	-2	-7,1	-2	-7,7
Коефіцієнт дисконтування	0,781	0,794	0,806	0	1,6	0	1,6
NPV, тис. грн.	-729,3	-8458,3	4032,2	-7729	1059,8	12490,5	147,7

Основною причиною зростання чистого грошового потоку в 2012 році було зниження власних оборотних активів на 4477,3 тис. грн., тобто відбулося розморожування грошових коштів, які були інвестовані у 2011 році в формування оборотних активів. Аналізуючи структуру формування NPV варто відмітити, що роль такого вагомego фактора як чистий прибуток є незначною, що формує досить негативну оцінку якості чистого грошового потоку

страхових компаній. NPV формувався переважно за рахунок позикових фінансових ресурсів, що були інвестовані у створення основних фондів та формування оборотних активів. Натомість віддача інвестованих коштів в оборотні та необоротні активи у вигляді чистого прибутку є мізерною. Це свідчить про необхідність впровадження підсистеми контролінгу фінансових ресурсів в сфері планування та управління фінансовими потоками.

Страхова компанія має досить гостру необхідність виявлення та впровадження додаткових резервів зростання ефективності, що може бути досягнуто з впровадженням контролінгу фінансових потоків.

Тепер проаналізуємо інтегральні показники ефективності фінансової діяльності. Визначимо показники поточної ефективності управління фінансовими потоками у страховій компанії «АСКА» (табл. 3.8).

Зазначимо, що інтегральний показник ефективності підсистеми контролінгу фінансових потоків (коефіцієнт ефективності діяльності фінансової служби) виражає відносну міру результативності управління фінансовими потоками.

Його зниження або від'ємне значення свідчить про дефіцит контролю за формуванням та використанням фінансових ресурсів.

В цілому у 2010 році чистий дисконтований грошовий потік від функціонування фінансової служби, яка займається контролінгом фінансових потоків у страховій компанії «АСКА», становив 17,4 тис. грн. У 2010 році значення даного показника збільшилось на 173,5 тис. грн. і склало 190,9 тис. грн. У 2012 році даний показник зріс на 48,5 тис. грн. і становив 239,4 тис. грн.

Таблиця 3.8

**Динаміка показника ефективності підсистеми контролінгу фінансових потоків страхової компанії
«АСКА» протягом 2010-2012 рр.**

Показники	Назва показника	Роки			Абсолютне відхилення млн. грн..		Темп приросту, %	
		2010	2011	2012	2011/2010	2012/2011	2011/2010	2012/2011
Грошовий потік за рахунок ведення контролінгу фінансових потоків, тис.грн.	ΔCF_t	250,1	369,4	412,7	119,3	43,3	47,7	11,7
Управлінські витрати на утримання відділу, тис.грн.	ΔM_t	50,1	78,6	65,4	28,5	-13,2	56,9	-16,8
Початкові інвестиції на створення відділу тис.грн.	IK_0	121,3	15,6	17,4	-105,7	1,8	-87,1	11,5
Додаткові інвестиційні витрати на проведення контролінгу тис.грн.	IP_t	22,5	30,6	28,9	8,1	-1,7	36,0	-5,6
Ставка дисконтування, середньозважена, %	R	28	26	24	-2,0	-2,0	-7,1	-7,7
Коефіцієнт дисконтування	$1 / (1 + r)$	0,781	0,794	0,806	0,0	0,0	1,6	1,6
NPV функціонування відділу, тис.грн.	$NPV_{\phi c} = \sum_{t=1}^n \frac{\Delta CF_t - \Delta M_t}{(1+r)^t} - IK_0,$ $-\sum_{t=1}^n \frac{IP_t}{(1+r)^t}$	17,4	190,9	239,4	173,5	48,5	998,9	25,4
NPV загальний, тис.грн.	3 табл. 3.13	-729,3	-8458,3	4032,2	-7729,0	12490,5	1059,8	-147,7
Коефіцієнт ефективності діяльності відділу, тис.грн.	$E = NPV_{\phi c} / NPV$	1,024	-1,023	0,941	-2,0	-199,9	2,0	-192,0

Таким чином, проведена оцінка планових значень основних показників діяльності страхової компанії «АСКА», виходячи з урахуванням впровадження системи контролінгу фінансових потоків, свідчить про значне покращення основних напрямків фінансового управління у страховій компанії. Зокрема, досить позитивним моментом є скорочення тривалості обороту оборотних активів, зростання ефективності використання фінансової бази розвитку страхової компанії, підвищення показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, зростання ефективності управління грошовими потоками та фінансовими результатами. В цілому впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків себе економічно виправдовує та є економічно доцільним на досліджуваному страховій компанії.

Висновки до розділу 3

1. В процесі розробки та впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків страховика запропоновано враховувати можливість безперешкодно отримувати необхідну інформацію від усіх підрозділів та формувати напрямки контролінгу фінансових потоків: акумуляції (формування позитивних фінансових потоків), розподілу (формування відтоку коштів), збалансування та ефективності фінансових потоків.

2. Серед основних етапів формування аналітичного забезпечення контролінгу фінансових потоків страховика варто виокремити: побудову системи інформативних звітних показників, розробку переліку узагальнюючих (аналітичних) показників, визначення структури і показників форм контрольних звітів, визначення контрольних періодів за кожним видом фінансового контролінгу, встановлення обсягів відхилень фактичних результатів контрольованих показників від встановлених стандартів, з'ясування основних причин відхилень фактичних результатів

контрольованих показників від встановлених стандартів, автоматизацію системи формування інформаційних потоків.

3. Запропоновано до використання узагальнену схему формування та руху інформаційних потоків в процесі визначення основних ключових показників контролінгу фінансових потоків та чотири основні принципи побудови організаційної системи контролінгу фінансових потоків: економічної доцільності, наукової обґрунтованості, своєчасності та узгодженості.

4. Належна увага приділена питанню оцінки ефективності контролінгу фінансових потоків страхової компанії. Сформовано загальну схему елементного складу контролінгу фінансових потоків як управлінської підсистеми. Фінансовий контролінг розглянуто як інтеграційний елемент системи управління фінансами страхової компанії. Проаналізовано інструментарій фінансового контролінгу та проаналізовано основні сучасні підходи до визначення ефекту від впровадження підсистеми контролінгу різних науковців. Побудовано модель аналізу ефективності впровадження контролінгу. Розраховано показник інтегрального ефекту від здійснення контролінгу фінансових потоків. Для страхових компаній характерною є зростаюча динаміка показника інтегрального ефекту. Таким чином, проведена оцінка планових значень основних показників діяльності страхової компанії «АСКА», виходячи з впровадженої підсистеми контролінгу фінансових потоків, свідчить про значне покращення основних напрямків фінансового управління. Серед позитивних моментів: скорочення тривалості обороту оборотних активів, зростання ефективності використання фінансової бази, підвищення показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, зростання ефективності управління фінансовими потоками та фінансовими результатами.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо управління фінансовими потоками страхових компаній, виявлено його особливості та обґрунтовано потребу впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків в страхових компаніях. Це дало можливість отримати висновки, які характеризуються науковою новизною і мають теоретико-методологічне й науково-практичне значення.

1. У науковій літературі сформувалися три основні підходи до визначення сутності фінансового потоку. Подано авторську інтерпретацію економічної сутності фінансового потоку, який варто тлумачити як сформовану за певний проміжок часу зміну обсягу фінансових ресурсів у грошовій та не грошовій формах від операційної (страхової), фінансової та інвестиційної видів діяльності, яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу страховика.

2. Проведене дослідження дозволило виявити основні морфологічні ознаки поняття «фінансовий потік». За результатами критичного аналізу поглядів науковців до типології фінансового потоку було вдосконалено та запропоновано нові критерії до його класифікації, що характерні для специфіки ведення страхового бізнесу. Враховуючи специфіку страхової діяльності розширено класифікаційні ознаки фінансових потоків: за часовим характером, рівнем охоплення, абсолютним виміром, сферою діяльності, належністю до основної діяльності; ступенем ліквідності та доступністю для відповідної групи стейкхолдерів (вільний фінансовий потік для всіх інвесторів, тільки для власників або страхувальників).

3. Механізм управління фінансовими потоками страхової компанії органічно входить у систему фінансового управління страхової компанії і в рамках цієї керуючої системи найбільшою мірою пов'язана із підсистемою управління капіталом. Критичний аналіз наукових підходів до управління фінансовими потоками страхової компанії дає можливість визначити його як

певним чином системно упорядкований порядок дій та операцій в процесі формування, руху та перерозподілу фінансових ресурсів страховика, що підпорядкований його загальній та фінансовій стратегіям, та включає певним чином пов'язані підсистеми аналізу, планування, та контролінгу фінансових потоків, які тісно пов'язані із підсистемами організації збуту страхових продуктів та страхового ризик-менеджменту.

4. Формування моделі управління фінансовими потоками страхової компанії повинно відбуватися відповідно до наступних засад: враховувати законодавчо встановлені мінімальні кількісні вимоги до власних коштів; дотримуватися раціонального співвідношення власних коштів страхової організації і прийнятих нею на себе страхових зобов'язань; при невисокому рівні конкуренції в окремих сегментах страхового ринку здійснювати обмежуючу тактику формування фінансових ресурсів за рахунок надходжень страхових внесків; в якості найбільш оптимальної стратегії формування фінансових ресурсів страхової компанії здійснювати доповнення сформованих резервів грошовим покриттям за рахунок статутного капіталу; передавати частину відповідальності, яку страхова компанія вже не в змозі утримувати в перестраховування; при виборі стратегій формування фінансових ресурсів оптимально поєднувати такі критерії, як забезпечення мінімальної середньозваженої ціни залучених ресурсів, досягнення нормальної рентабельності розміщених фінансових ресурсів та одночасна мінімізація ризику втрати фінансової платоспроможності та стійкості страхової організації.

5. Для оцінки ефективності управління фінансовими потоками страхової компанії доцільно визначити загальний економічний ефект здійснення всіх видів діяльності. Побудова системи оцінки ефективності формування та функціонування фінансових потоків страховика базується на принципі консолідації та агрегуванні результатів всіх видів діяльності. Основними групами оцінки показників ефективності формування фінансових потоків страховика є показники результативності використання фінансових,

трудо­вих та ма­те­рі­аль­них ре­сур­сів, по­ка­з­ни­ки ре­нта­бель­но­сті з­дій­с­не­н­ня ви­т­рат, фор­му­ван­ня до­ходів та е­фек­тив­но­сті управ­лін­ня по­дат­ко­ви­ми пла­те­жа­ми. Кон­цеп­ція по­бу­до­ви си­сте­ми оцін­ки е­фек­тив­но­сті ви­ко­ри­стан­ня фінан­со­вих ре­сур­сів стра­хо­вої ком­па­нії ба­зує­ть­ся на спів­став­лен­ні між со­бою от­ри­ма­но­го ре­зу­ль­та­ту та по­не­се­них ви­т­рат в роз­рі­зі ок­ре­мих сфер ана­лізу функ­ці­о­ну­ван­ня фінан­со­вих по­то­ків.

6. Ана­ліз ди­на­мі­ки об­ся­гів ка­пі­та­лу вітчиз­ня­них стра­хо­вих ком­па­ній свід­чить про по­стій­не його на­ро­щу­ван­ня. Це пов'язано пе­ре­ду­сім з роз­ши­рен­ням об­ся­гів ос­но­вної опе­ра­цій­ної ді­яль­но­сті, що ви­ма­гає від стра­хо­вих ком­па­ній збіль­шен­ня фінан­су­ван­ня ак­ти­вів. За ра­ху­нок то­го, що опе­ра­цій­на ді­яль­но­сті стра­хо­вих ком­па­ній зрос­та­ла дос­ить стрі­м­ко, то в­про­дов­ж 2009-2012 ро­ків спос­те­рі­га­ли­ся щоріч­ні при­рос­ти ка­пі­та­лу на рів­ні 80-100%. Об­ся­ги ак­ти­вів на стра­хо­вих ком­па­ні­ях в­про­дов­ж 2009-2012 ро­ків ма­ли тен­ден­цію до зрос­тан­ня. Зрос­тан­ня об­ся­гу ак­ти­вів зумов­ле­но роз­ши­рен­ням опе­ра­цій­ної ді­яль­но­сті, вна­слідок чо­го від­бу­ва­ло­ся зрос­тан­ня фінан­су­ван­ня ст­во­рен­ня ма­те­рі­аль­но-тех­ні­чної ба­зи, фор­му­ван­ня ін­вес­ти­цій­но­го порт­фе­лю. Уза­гал­ню­ю­чи ре­зу­ль­та­ти ана­лізу скла­ду та струк­ту­ри ак­ти­вів стра­хо­вих ком­па­ній, мо­же­мо з­ро­би­ти ви­с­но­в­ки про те, що для них вла­стив­ою є ло­гі­ка фінан­су­ван­ня стра­хо­во­го бі­з­не­су – 60-70% кош­тів фінан­сує­ть­ся у по­точ­ну ді­яль­ність, а 30-40% – у дов­го­стро­ко­ві та ко­рот­ко­стро­ко­ві фінан­со­ві ін­стру­мен­ти. В за­гал­ній струк­ту­рі фінан­су­ван­ня ак­ти­вів стра­хо­вих ком­па­ній Ук­раї­ни спів­від­но­шен­ня по­зи­ко­вих та влас­них фінан­со­вих ре­сур­сів ста­но­вить 60% / 40%. В струк­ту­рі ак­ти­вів стра­хо­вих ком­па­ній пре­ва­жає част­ка не­об­о­рот­них ак­ти­вів.

7. Ключо­вою ме­тою ана­лізу гро­шо­во­го по­то­ку стра­хо­ви­ка має бу­ти його оп­ти­мі­за­ція та ви­зна­чен­ня рів­ня дос­та­т­но­сті ре­сур­сів, ви­яв­лен­ня при­чин де­фі­ци­ту та над­ли­шку, лік­ві­да­ції ка­со­вих роз­ри­вів та ви­зна­чен­ня по­т­реб в по­зи­ко­вих кош­тах. Ана­ліз гро­шо­вих по­то­ків стра­хо­вих ком­па­ній свід­чить, що в ці­ло­му в струк­ту­рі по­зи­тив­но­го гро­шо­во­го по­то­ку стра­хо­вих ком­па­ній пре­ва­жа­ла част­ка гро­шо­во­го по­то­ку від опе­ра­цій­ної ді­яль­но­сті. Оскіль­ки на

етапі інвестування коштів у розвиток страхових компаній здійснювалися переважно інвестиційні витрати, а операційна діяльність почала розширюватися лише наприкінці 2009 року, то основним джерелом фінансування були банківські позики. В структурі видаткового грошового потоку переважала частка грошового потоку від операційної діяльності. Позитивний та видатковий грошові потоки страхових компаній демонстрували зростаючу динаміку. За останні три роки обсяги позитивного грошового потоку страхових компаній супроводжувалося зростанням видаткового грошового потоку. У страхових компаній зростання позитивного грошового потоку відбувалось менш прискореними темпами. Основною причиною зростання позитивного грошового потоку було здійснення інвестиційної діяльності.

8. Обґрунтовано перспективи розвитку механізму управління фінансовими потоками страхової компанії на основі запропонованого інформаційно-аналітичного та організаційного забезпечення функції контролінгу. В якості підсистеми контролінгу фінансових потоків страхових компаній розглядається регулююча підсистема, координуюча взаємозв'язки між формуванням інформаційної бази, обліком, аналізом, плануванням і внутрішнім їх контролем, що забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних та результативних напрямках розвитку, своєчасному виявленні нераціонального співвідношення напрямів використання та джерел формування фінансових ресурсів, с позиції підтримання ліквідності та стабільності діяльності страхової компанії. Така підсистема входить до складу фінансового контролінгу страхової компанії та спрямована на аналітичне визначення і збалансування її фінансових потоків за всіма видами діяльності.

9. Обґрунтовано основні параметри побудови підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії «АСКА». Визначено основні показники для проведення контролінгу фінансових потоків. На підставі порівняння планових значень запропонованих показників з фактичними

значеннями зроблено висновок про необхідність впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків у страховій компанії. З цією метою розглянуто основні етапи формування інформаційно-аналітичного забезпечення контролінгу фінансових потоків. Зроблено практичні рекомендації про використання певного алгоритму при формування даної системи, а також здійснено вибір оптимального для даного страхової компанії програмного продукту для автоматизації інформаційного забезпечення. Розроблено узагальнену схему формування та руху інформаційних потоків і звітних документів в процесі визначення основних ключових показників контролінгу фінансових потоків.

10. Проведена оцінка планових значень основних показників діяльності страхової компанії, виходячи з урахуванням впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків, свідчить про значне покращення основних напрямків фінансового управління у страховій компанії. Зокрема, досить позитивним моментом є скорочення тривалості обороту оборотних активів, зростання ефективності використання фінансової бази розвитку страхової компанії, підвищення показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, зростання ефективності управління грошовими потоками та фінансовими результатами. В цілому впровадження підсистеми контролінгу фінансових потоків себе економічно виправдовує та є економічно доцільним.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники страхового ринку України у 2006-2008 роках

Показники	Період		
	2006	2007	2008
Кількість зареєстрованих страховиків	398	411	446
з них: компанії зі страхування життя	45	55	65
Кількість укладених договорів страхування (млн.шт)	336,8	554,6	599, 8
Включено до Державного реєстру	36	33	54
Виключено з Державного реєстру	21	20	19
Кількість компаній з іноземним капіталом (згідно поданих звітних даних)	58	66	78
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі страховиків, %	13,4	13,0	20,7
Активи по балансу, млн.грн.	20 920,1	23 994,6	32 213,0
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн.грн.	12 346,5	17 488,2	19 330,3
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	6 641,0	8 391,2	10 633,6
Сформовані страхові резерви, млн.грн.	5 045,8	6 014,1	8 423,3
Валові страхові премії, млн.грн., з них:	12 853,5	13 830,0	18 008,2
від страхувальників-фізичних осіб	1 616,2	2 945,8	5 170,4
від перестраховальників	3 398,1	4 962,9	4 588,1
у т.ч.від перестраховальників-нерезидентів	20,8	21,5	112,2
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 894,2	2 599,6	4 213,0
страхувальникам-фізичним особам	616,6	1 012,8	1 788,5
Перестраховальникам		231,6	822,0
у т.ч.перестраховальникам-нерезидентам		13,5	504,1
Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,4
Частка валових страхових премій, належна першим трьом страховикам, %	12,2	11,8	11,7
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам, %	73,7	72,3	67,1
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн.грн.	7 482,8	8 769,4	12 353,8
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн.грн.	1 546,7	2 326,2	3 884,0
Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	31,4
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	6 050,0	5 697,6	6 423,9
з них: перестраховикам-нерезидентам	676,3	576,1	769,5

Додаток Б

Основні показники страхового ринку України у 2009 році

Показники	Період (показники нарастаючим підсумком з початку року)			
	I кв. 2009	II кв. 2009	III кв. 2009	IV кв. 2009
Кількість зареєстрованих страховиків	458	469	475	469
з них: компанії зі страхування життя	69	72	73	72
Кількість укладених договорів страхування (млн.шт)	165,5	333,9	513,6	676
Включено компаній до Державного реєстру за квартал	17	14	8	6
Виключено з Державного реєстру за квартал	5	3	2	12
Кількість компаній з іноземним капіталом (згідно поданих звітних даних)	79	82	85	87
Частка іноземного капіталу у статутних фондах страховиків, %	21,4	25,6	25,1	25,5
Активи по балансу, млн.грн.	32 691,2	35 561,7	37 306,8	41 930,5
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн.грн.	19 490,8	20 852,4	22 169,7	23 904,9
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн.грн.	11 065,1	11 970,5	12 698,8	13 206,4
Сформовані страхові резерви, млн.грн.	8 443,5	9 127,2	9 899,2	10 904,1
Валові страхові премії, млн.грн., з них:	5 360,0	11 279,5	17 379,3	24 008,6
від страхувальників-фізичних осіб	1 674,4	3 604,0	5 726,7	7 630,2
від перестраховальників	1 424,3	2 765,2	4 115,9	6 362,5
у т.ч.від перестраховальників-нерезидентів	57,7	115,4	227,6	317,5
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 543,1	3 375,7	5 080,9	7 050,7
страхувальникам-фізичним особам	718,1	1 466,4	2 261,2	3 206,4
Перестраховальникам	364,4	575,9	979,2	1 546,3
у т.ч.перестраховальникам-нерезидентам	294,1	436,1	665,4	1 055,6
Рівень валових виплат, %	28,8	29,9	29,2	29,4
Частка валових страхових премій, належна першим трьом страховикам, %	11,1	10,8	10,3	11,5
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам, %	75,0	71,7	69,9	70,1
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн.грн.	3 715,0	7 601,9	11 840,3	15 981,8
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн.грн.	1 469,8	3 223,5	4 720,3	6 546,1
Рівень чистих виплат, %	39,6	42,4	39,9	40,9
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	1 645,0	4 229,4	6 254,1	9 064,6
з них: перестраховикам-нерезидентам	378,7	551,8	715,2	1 037,8

Додаток В

Основні показники страхового ринку України у 2010 році

Показники	Період (показники нарастаючим підсумком з початку року)			
	I кв. 2010	II кв. 2010	III кв. 2010	IV кв. 2010
Кількість зареєстрованих страховиків	477	471	475	450
з них: компанії зі страхування життя	75	75	72	72
Кількість укладених договорів страхування (млн.шт)	134,9	277,4	435,2	575,0
Включено компаній до Державного реєстру за квартал	9	2	2	2
Виключено з Державного реєстру за квартал	1	8	19	6
Активи по балансу, млн.грн.	39 636,4	41 999,5	41 753,5	41 970,1
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн.грн.	22 774,9	22 947,2	23 101,2	23 690,9
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн.грн.	12 967,5	13 627,1	13 970,1	14 876,0
Сформовані страхові резерви, млн.грн.	9 713,3	9 619,6	9 366,5	10 141,3
Валові страхові премії, млн.грн., з них:	4 677,2	9 514,0	14 183,7	20 442,1
від страховальників-фізичних осіб	1 335,7	2 754,0	4 342,5	5 949,0
від перестраховальників	1 282,8	2 564,8	3 674,9	5 846,5
у т.ч.від перестраховальників-нерезидентів	37,4	131,6	178,6	242,1
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 507,2	3 275,5	4 960,0	6 737,2
страховальникам-фізичним особам	749,2	1 455,7	2 090,5	2 804,0
Перестраховальникам	332,3	750,7	1 187,9	1 727,1
у т.ч.перестраховальникам-нерезидентам	224,4	392,9	681,3	1 049,7
Рівень валових виплат, %	32,2	34,4	35,0	33,0
Частка валових страхових премій, належна першим трьом страховикам, %	16,8	15,8	12,5	11,2
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам, %	76,7	77,3	76,0	75,2
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн.грн.	3 148,2	6 313,4	9 562,0	12 658,0
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн.грн.	1 396,5	2 916,7	4 447,5	6 056,4
Рівень чистих виплат, %	44,4	46,2	46,5	50,0
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	1 840,4	3 754,3	5 437,4	8 888,4
з них: перестраховикам-нерезидентам	311,4	553,8	815,7	1 104,3

Додаток Г

Основні показники страхового ринку України у 2011 році

Показники	Період (показники наростаючим підсумком з початку року)			
	I кв. 2011	II кв. 2011	III кв. 2011	IV кв. 2011
Кількість зареєстрованих страховиків	444	441	443 (451)*	456**
з них: компанії зі страхування життя	70	68	68 (70)*	67**
Кількість укладених договорів страхування (млн.шт)	123,7	282,9	453,0	619,1
Включено компаній до Державного реєстру за квартал	2	2	5	5
Виключено з Державного реєстру за квартал	8	5	3	10
Активи по балансу, млн.грн.	41 312,1	43 166,2	43 917,2	45 234,6
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн.грн.	23 515,6	24 435,9	25 503,7	27 695,0
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	14 343,2	14 563,0	14 528,8	14 429,2
Сформовані страхові резерви, млн.грн.	9 428,9	9 393,5	10 139,1	11 371,8
Валові страхові премії, млн.грн., з них:	4 697,7	9 635,9	15 434,7	23 081,7
від страхувальників-фізичних осіб	1 297,9	2 702,9	4 348,3	6 171,1
від перестраховальників	1 332,8	2 802,5	4 431,7	7 050,3
у т.ч.від перестраховальників-нерезидентів	29,1	116,8	138,0	192,3
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 255,8	2 619,4	3 953,5	6 104,6
страхувальникам-фізичним особам	641,1	1 250,4	1 822,9	2 436,4
Перестраховальникам	250,5	549,9	1 018,4	2 045,4
у т.ч.перестраховальникам-нерезидентам	236,6	408,0	856,6	1 837,1
Рівень валових виплат, %	26,7	27,2	25,6	26,4
Частка валових страхових премій, належна першим трьом страховикам, %	17,7	16,7	14,5	13,6
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам, %	78,8	78,5	76,5	76,6
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн.грн.	2 749,0	5 588,3	9 199,3	13 327,7
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн.грн.	1 237,6	2 474,2	3 789,6	5 885,7
Рівень чистих виплат, %	45,0	44,3	41,2	44,2
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	2 263,6	4 546,7	7 024,0	10 745,2
з них: перестраховикам-нерезидентам	314,9	499,1	788,6	991,3

* За оновленою інформацією від 11.11.11

** За оновленою інформацією від 16.03.12

Додаток Д

Основні показники страхового ринку України у 2012 році

Показники	Період (показники наростаючим підсумком з початку року)			
	I кв. 2012	II кв. 2012	III кв. 2012	IV кв. 2012
Кількість зареєстрованих страховиків	453	446	445	442
з них: компанії зі страхування життя	66	65	65	64
Кількість укладених договорів страхування (млн.шт)	141,1	301,9	493,6	587,7
Включено компаній до Державного реєстру за квартал	1	2	0	н/д
Виключено з Державного реєстру за квартал	4	9	1	н/д
Активи по балансу, млн.грн.	41 590,6	42 844,6	45 248,5	48122,7
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн.грн.	26 478,3	26 142,6	27 187,3	28 642,4
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	13 209,1	13 546,3	13 728,6	14 091,8
Сформовані страхові резерви, млн.грн.	11 421,4	11 136,1	11 223,6	11 179,3
Валові страхові премії, млн.грн., з них:	6 092,9	11 042,0	16 430,3	22 693,5
від страховальників-фізичних осіб	1 497,7	3 203,5	5 244,8	7 478,7
від перестраховальників	1 920,3	2 554,1	2 966,0	н/д
у т.ч.від перестраховальників-нерезидентів	113,3	172,9	211,0	н/д
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 152,0	2 481,7	3 482,2	4 864,0
страховальникам-фізичним особам	577,1	1 085,4	1 652,9	2 210,6
перестраховальникам	195,2	625,7	661,7	н/д
у т.ч. перестраховальникам-нерезидентам	172,9	573,8	576,2	н/д
Рівень валових виплат, %	18,9	22,5	21,2	21,4
Частка валових страхових премій, належна першим трьом страховикам*, %	24,4	17,7	15,1	13,7
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам*, %	81,5	79,0	77,5	76,8
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам), млн.грн.	3 064,9	7 612,3	12 641,5	17 970,0
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами), млн.грн.	1 131,0	2 431,8	3 396,2	4 699,2
Рівень чистих виплат, %	36,9	31,9	26,9	26,2
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	3 381,0	4 014,1	4 699,6	5 906,2
з них: перестраховикам-нерезидентам	353,0	584,5	910,7	1 182,7

* страхові компанії, які здійснюють види страхування, інші, ніж страхування життя

**Агреговані показники результатів діяльності
страхових компаній України***

Роки	Доходи, млн.грн.	Чистий прибуток, млн.грн.	Амортизація, млн.грн.
2009	10996	1984	395
2010	9347	1453	469
2011	10432	1509	377
2012	11809	2112	490

*«Лемма», «Аванте», «Креміль», «Омега», «Оранта», «АХА страхування», «СГ ТАС», «Захід-Резерв», «Добробут», «АСКА»

Агреговані показники фінансово-майнового потенціалу страхових компаній України*

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
АКТИВ					
Необоротні активи, млн.грн.	15989	17357	11321	16278	15948
Оборотні активи, млн.грн.	6218	7089	7238	2873	7165
Активи разом, млн.грн	22207	24446	18559	19151	23113
ПАСИВ					
Обсяг власного капіталу млн.грн.	8729	5622	7068	7857	7886
Обсяг позикового капіталу, млн.грн.:	13478	18824	11491	11294	15227
в т.ч.:					
Обсяг довгострокових позикових ресурсів, млн.грн.	6469	7153	7010	6325	9441
Обсяг короткострокових позикових ресурсів, млн.грн.	7009	11671	4481	4969	5786
Обсяг капіталу, млн.грн.	22207	24446	18559	19151	23113

*«Лемма», «Аванте», «Креміль», «Омега», «Оранта», «АХА страхування»,
«СГ ТАС», «Захід-Резерв», «Добробут», «АСКА»

Агреговані показники грошових потоків страхових компаній*

Показник, (абсолютний обсяг, млн.грн.)	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Позитивний грошовий потік	11291	7612,6	9779,4	10313
- операційна діяльність	9303,7	5945,4	8498,3	8384,4
- інвестиційна діяльність	1648,5	1157,1	4834,3	1072,5
- фінансова діяльність	338,7	510	273,8	856
Видатковий грошовий потік	5771,3	7897,6	6867,8	8943,5
- операційна діяльність	4584	5988	5722	4986
- інвестиційна діяльність	998	145	1007	3315
- фінансова діяльність	188,7	1764	138,8	642

*«Лемма», «Аванте», «Креміль», «Омега», «Оранта», «АХА страхування», «СГ ТАС», «Захід-Резерв», «Добробут», «АСКА»

Додаток Л

Рейтинг ТОП 10 страхових компаній України за рівнем власного капіталу протягом 2009-2012 рр.

Рейтингове місце страховика	Роки			
	2009	2010	2011	2012
1	«Лемма»	«Аванте»	«Аванте»	«Лемма»
2	«Аванте»	«Лемма»	«Лемма»	«Аванте»
3	«Креміль»	«Оранта»	«Оранта»	«Креміль»
4	«Провідна»	«Омега»	«Омега»	«Омега»
5	«Омега»	«Креміль»	«Креміль»	«Оранта»
6	«Оранта»	«Захід-Резерв»	«АХА страхування»	«АХА страхування»
7	«Захід-Резерв»	«АХА страхування»	«Захід-Резерв»	«СГ ТАС»
8	«АСКА»	«АСКА»	«Мотор-Гарант»	«Захід-Резерв»
9	«Універсальна»	«Провідна»	«ПЗУ Україна»	«Добробут»
10	«СГ ТАС»	«Добробут»	«АСКА»	«АСКА»

Додаток М

Показники підсистеми контролінгу фінансових потоків страхової компанії за видами діяльності

Показники розподілу фінансових потоків

Показники виплат за операційною діяльністю

Показник частки виплат страховика за страховими подіями (ПВС)	$ПВС = \frac{ССВ}{СВ}$	ССВ – сума виплат страхового відшкодування за окремими подіями; СВ – загальна сума виплат страховика
Показник частки відшкодування збитків за ризики, що передано в перестраховання (ППС)	$ППС = \frac{СЗП}{СВ}$	СЗП – сума відшкодування збитків за ризики, що передано в перестраховання
Показник частки виплат страховика за страховими подіями за окремим видом страхування (ПВС _i)	$ПВС_i = \frac{ССВ_i}{СВ}$	ССВ _i – сума виплат із страхового відшкодування страховика за окремим видом страхування;
Показник обсягів страхування (ПОС)	$ПОС = \frac{(ССВ + ДВ + P_{кн} - P_{ин})}{СВ}$	ДВ – додаткові виплати, пов'язані із врегулюванням страхових випадків; Р _{кн} – страхові резерви на кінець періоду; Р _{ин} – страхові резерви на початок періоду
Показник рівномірності виплат (ПРВ)	$ПРВ = \sqrt{(ВО_t - \overline{ВО})^2 * \rho_t}$	ВО _t – виплати страховика в періоді t; $\overline{ВО}$ – середнє значення виплат; ρ _t – частка періоду t в загальній вибірці.

продовження додатку М

Показники виплат за інвестиційною діяльністю		
Частка інвестицій у фінансові активи (ЧФІ)	$ЧФІ = \frac{ФІ}{ВІ}$	ФІ – відтік коштів, пов'язаний із фінансовим інвестуванням; ВІ – загальний відтік коштів із інвестиційної діяльності
Частка інвестицій у основні фонди (ЧІО)	$ЧІО = \frac{ІО}{ВІ}$	ІО – відтік коштів, пов'язаний із реальним інвестуванням
Показник динаміки інвестицій (ДІ)	$ДІ = \frac{ВІ_t}{ВІ_{t-1}}$	ВІ _t – загальний відтік коштів із інвестиційної діяльності в періоді t ВІ _{t-1} – загальний відтік коштів із інвестиційної діяльності в попередньому періоді
Показник рівномірності інвестицій (σ(ЧІО))	$\sigma(ЧІО) = \sqrt{(ВІ_t - \overline{ВІ})^2 * \rho_t}$	ВІ _t – інвестиції в періоді t; $\overline{ВІ}$ – середнє значення інвестицій; ρ _t – частка періоду t в загальній вибірці.
Показники виплат за фінансовою діяльністю		
Показник динаміки фінансових витрат (ДФВ)	-	ФВ _t – відтік коштів, пов'язаний із фінансовими витратами в періоді t ФВ _{t-1} – відтік коштів, пов'язаний із фінансовими витратами в попередньому періоді

Показники акумуляції фінансових потоків		
Показник надходжень від операційної діяльності		
Показник частки надходжень від страхових премій у загальній сумі надходжень (ПНСП)	$ПНСП = \frac{НСП}{СНО}$	НСП - надходження страхових премій; СНО – сукупні надходження від операційної діяльності
Показник частки надходжень премій за перестраховання (ПНПП)	$ПНПП = \frac{НПП}{СНО}$	НПП – сума премій за взяті ризики на перестраховання;
Показник частки надходжень страховика за окремим видом страхування (ПНС _i)	$ПНС_i = \frac{НСП_i}{СНО}$	НСП _i – сума надходження від страхових премій страховика за окремим видом страхування;
Показник незалежності від перестраховання (ПНП)	$ПНП = \frac{ЧП_p}{НСП}$	ЧП _р – сума отриманий чистих премій
Показник ризику страхування (ПРС)	$ПРС = \frac{ЧП_p}{A}$	A – активи страховика
Показник фінансового потенціалу (ПФП)	$ПФП = \frac{СНО}{НД}$	НД – нараховані в періоді доходи від операційної діяльності
Показник рівномірності надходжень (ПРН)	$ПРН = \sqrt{(НСП_t - \overline{НСП})^2 * \rho_t}$	НСП _t – надходження страхових премій в періоді t; $\overline{НСП}$ – середнє значення надходжень; ρ_t – частка періоду t в загальній вибірці.

Показник надходжень від інвестиційної діяльності		
Показник чистого грошового потоку від інвестицій (ЧГПІ)	$ЧГПІ = НІ - ВІ$	ВІ – загальний відтік коштів із інвестиційної діяльності; НІ – загальні надходження коштів із інвестиційної діяльності;
Показник динаміки чистого грошового потоку від інвестицій (ДЧГПІ)	$ДЧГПІ = \frac{ЧГПІ_t}{ЧГПІ_{t-1}}$	ЧГПІ _t – чистий грошовий потік із інвестиційної діяльності в періоді t ЧГПІ _{t-1} – чистий грошовий потік із інвестиційної діяльності в попередньому періоді
Показник частки надходжень доходів за окремими видами фінансовими інвестиціями (ЧДФІ)	$ЧДФІ = \frac{ЧДФІ_i}{НІ}$	ЧДФІ _i – надходження доходів за окремим видом фінансових інвестицій в портфелі страховика (акцій, облігацій, доходів від депозитів)
Показник надходжень від фінансової діяльності		
Показник структури грошових потоків із залучення фінансових ресурсів	$ПНФ = \frac{НВК}{СНФ}$ $ПНФ = \frac{НЗК}{СНФ}$	НВК – надходження власного капіталу; СНФ – сукупне надходження фінансових ресурсів із різних джерел; НЗК - надходження позичених фінансових ресурсів від загального обсягу
Чистий грошовий потік від фінансової діяльності (ЧГФ)	$ЧГФ = НФ - ВФ$	НФ – сукупні надходження фінансових ресурсів; ВФ – сукупне погашення залучених фінансових ресурсів та виплат

Показники ефективності фінансових потоків		
<i>Показники ефективності потоків із операційної діяльності</i>		
Рівень чистого грошового потоку у валовому грошовому потоці (ефективності грошового потоку)	$P_{\text{ЧГПВП}} = \frac{\text{ЧГО}}{\text{ССВ}}$	ЧГО – чистий грошовий потік з операційної діяльності; ССВ – сума виплат із страхового відшкодування страховика
Показник рентабельності надходжень	$P_{\text{Н}} = \frac{\text{ЧГО}}{\text{СВН}}$	СВН – сукупні валові надходження
Показник рентабельності операційної діяльності	$P_{\text{ОД}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{СВН}}$	ЧП – величина чистого прибутку
<i>Показники ефективності інвестиційної діяльності</i>		
Показник рентабельності інвестиційної діяльності	$P_{\text{ІД}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВІ}}$	ВІ - загальний відтік коштів із інвестиційної діяльності
Рентабельність активів (РА)	$P_{\text{А}} = \frac{\text{ЧГП}}{\text{А}}$	А – активи
<i>Показники ефективності фінансової діяльності</i>		
Рентабельність власного капіталу (РВК)	$P_{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧГП}}{\text{ВК}}$	ВК – величина власного капіталу

продовження додатку Н

	- страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за звичайними договорами)	0,16	0,12	0,16	0,18	0,12	0,06	51,21
	Показник обсягів страхування (ПОС)	0,45	0,57	0,32	0,19	0,49	-0,30	-60,70
	Частка інвестицій у фінансові активи (ЧФІ)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
	Частка інвестицій у основні фонди (ЧІО)	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00
	Показник динаміки інвестицій (ДІ)	1,10	1,02	1,19	0,91	1,09	-0,17	-16,07
	Показник рівномірності інвестицій (σ (ЧІО))	20,48	1,88	27,93	27,68	0,00	27,68	-
	Показник динаміки фінансових витрат (ДФВ)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
Акумуляція фінансових потоків	Показник частки надходжень від страхових премій загальній сумі надходжень (ПНС)	1,00	1,15	0,91	0,86	0,00	0,86	-
	Показник частки надходжень за перестраховання (ППС)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
	Показник частки надходжень страховика за окремим видом страхування (ПНС _i):							
	- страхування від нещасних випадків	0,15	0,17	0,17	0,18	1,73	-1,55	-89,55
	- медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	0,27	0,28	0,27	0,24	0,23	0,01	2,32
	- страхування здоров'я на випадок хвороби	0,12	0,12	0,13	0,17	0,15	0,03	18,36
	-страхування наземного транспорту (крім залізничного)	0,08	0,09	0,10	0,12	0,10	0,01	13,65
	-страхування вантажів та багажу (вантажобагажу)	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	101,56
- страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,00	11,68	

продовження додатку Н

	- страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,13
	- страхування відповідальності перед третіми особами (іншої, ніж передбачена раніше)	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	13,96
	- страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за звичайними договорами)	0,37	0,50	0,41	0,41	0,38	0,03	7,78
	Показник незалежності від перестраховання (ПНС)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
	Показник ризику страхування (ПРС)	0,25	0,29	0,25	0,26	0,27	-0,01	-3,73
	Показник фінансового потенціалу (ПФП)	24,22	12,90	10,35	5,42	22,23	-16,81	-75,63
	Показник чистого грошового потоку від інвестицій (ЧГПІ)	94,60	102,40	135,70	145,30	-202,00	347,30	-171,93
	Показник динаміки чистого грошового потоку від інвестицій (ДЧГПІ)	-	1,08	1,33	1,07	-1,39	2,46	-177,02
	Показник частки надходжень доходів за окремими видами фінансовими інвестиціями (ЧДФІ):							
	за акціями	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-100,00
	за доходами від депозитів	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00
	Частка залучення власного капіталу в загальній величині надходжень фінансових ресурсів	0,00	0,00	1,00	1,00	1,50	-0,50	-33,33
	Чистий грошовий потік від фінансової діяльності (ЧГФ)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
Збалансування фінансових потоків	Співвідношення надходжень і відтоку від операційної діяльності (ПНВО)	1,05	1,07	1,05	1,05	1,09	-0,04	-3,43

продовження додатку Н

	Показник збалансованості страхових премій із страховими виплатами (ПСРВ)	2,54	3,03	2,66	2,30	2,44	-0,14	-5,65
	Показник платоспроможності за надходженнями (НЗП1)	3471,86	4065,52	3784,59	3901,05	3545,50	355,55	10,03
	Показник платоспроможності за виплатами (НЗП2)	4747,39	4739,32	5707,16	6237,92	5578,33	659,59	11,82
	Показник осідання грошових потоків (ПОГ)	0,04	0,04	0,04	0,04	0,07	-0,03	-46,31
	Показник ліквідності (ПЛ)	2,41	2,44	2,35	2,29	2,01	0,28	14,08
	Покриття чистим грошовим потоком від інвестиційної діяльності інвестиційних вкладень (ПІ)	0,11	0,12	0,14	0,17	-0,19	0,36	-191,48
	Показник покриття чистих інвестицій-нетто чистим грошовим потоком від операційної діяльності (ПІО)	10,20	12,29	8,65	8,32	-9,32	17,64	-189,28
	Частка позикових коштів, інвестована в необоротні активи (ГКІН)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-
	Показник достатності чистого грошового потоку у покритті погашення кредитів (ПФО)	-	-	-	-	-	-	-
	Показник співвідношення зовнішнього та внутрішнього фінансування (ПЗВ)	-	-	-	-	-	-	-
	Динамічний показник ступеня заборгованості (ДПСЗ)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	41,15
	Показник покриття фінансових витрат	-	-	-	-	-	-	-
Результативність фінансових потоків	Рівень чистого грошового потоку у валовому грошовому потоці (ефективності грошового потоку)	0,13	0,17	0,15	0,13	0,23	-0,10	-44,93
	Показник рентабельності надходжень	0,05	0,06	0,05	0,05	0,08	-0,03	-40,64

продовження додатку Н

	Показник рентабельності операційної діяльності	0,05	0,05	0,17	0,27	-0,02	0,29	-1271,34
	Показник рентабельності інвестиційної діяльності	1,09	1,26	3,63	6,02	-2,09	8,11	-388,79
	Рентабельність активів (РА)	0,01	0,02	0,05	0,08	-0,03	0,10	-386,23
	Рентабельність власного капіталу (РВК)	0,03	0,04	0,11	0,14	-0,06	0,20	-335,49
	Рівень ефективності роботи фінансової служби	0,92	0,9	0,89	0,88	0,94	-0,06	-6,38